

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ:
ΙΣΤΟΡΙΑ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: Καθηγητής Στέφανος Παπαγεωργίου

Θέμα Διπλωματικής:

«Η εικόνα του Θεόφιλου Καΐρη μέσα από τον τύπο της εποχής του »

**ΠΕΤΡΟΣ ΧΡΥΣΟΣ
ΑΜ: 1114Μ027**

ΑΘΗΝΑ 2017

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Έχοντας ολοκληρώσει την εκπόνηση της μεταπτυχιακής διπλωματικής μου εργασίας, θα ήθελα να εκφράσω ευχαριστίες σε όλους όσους συνέβαλαν, ο καθένας με το δικό του τρόπο, στο να πραγματοποιήσω το στόχο μου αυτό.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα της παρούσας διπλωματικής εργασίας Καθηγητή του μεταπτυχιακού τμήματος Πολιτικών επιστημών και ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου, κ. Στέφανο Παπαγεωργίου για τη γενικότερη συμβολή του στην περίοδο των μεταπτυχιακών μου σπουδών, αλλά και για την καθοδήγησή του και τις συμβουλές του σε ό,τι αφορά στην ολοκλήρωση της διπλωματικής εργασίας.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την καθηγήτρια μου κ. Χριστίνα Κουλούρη για την βοήθειά της, αλλά και για την καθοδήγησή της και τις συμβουλές της σχετικά με την επιλογή του θέματος και την επιλογή των πηγών της διπλωματικής εργασίας. Τέλος, ευχαριστίες εκφράζω στο φιλικό μου περιβάλλον, καθώς και στην οικογένειά μου για την συμπαράσταση και την υποστήριξή τους.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	σελ 4
Περίληψη.....	σελ 5
Abstract.....	σελ 6
Εισαγωγή.....	σελ 7
Κεφάλαιο 1: Τα νεανικά χρόνια του Θεόφιλου Καΐρη.....	σελ 9
Κεφάλαιο 2: Ο Καΐρης στην Ευρώπη και η επαφή του με τις ιδέες του Διαφωτισμού.....	σελ 11
2.1.: Οι σπουδές του Καΐρη στην Ευρώπη και οι ιδέες του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού.....	σελ 11
2.2.: Το κίνημα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού.....	σελ 12
Κεφάλαιο 3: Ιστορική ανάλυση του Ελληνικού τύπου της περιόδου 1784-1853.....	σελ 14
3.1.: Ο τύπος της περιόδου 1784-1829.....	σελ 14
3.2.: Ο τύπος της περιόδου 1830-1853.....	σελ 17
Κεφάλαιο 4: Η Ελληνική Επανάσταση.....	σελ 20
4.1.: Η έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης και η εκστρατεία του Ολύμπου.....	σελ 20
4.2.: Η ενασχόληση του Θεόφιλου Καΐρη με την πολιτική της επαναστατικής περιόδου.....	σελ 21
Κεφάλαιο 5: Η Οθωνική περίοδος.....	σελ 24
5.1.: Η εποχή του Ρομαντισμού και η περιρρέουσα ατμόσφαιρα στην κοινωνική και πολιτική σκηνή του Ελληνικού κράτους.....	σελ 24
5.2.: Η αποστασιοποίηση του Καΐρη σε σχέση με το Οθωνικό κράτος.....	σελ 26
5.3.: Ο Καΐρης στο ορφανοτροφείο της Άνδρου.....	σελ 28
Κεφάλαιο 6: Ο Καΐρης υπό διωγμό (1839-1843).....	σελ 34
6.1.: Η είδηση της “Θεοσεβικής αίρεσης” και η αντίδραση της ιεράς συνόδου.....	σελ 34
6.2.: Η αντιμετώπιση των απόψεων του Καΐρη από τον Ελληνικό τύπο.....	σελ 40
Κεφάλαιο 7: Η Επιστροφή του Καΐρη στην Ελλάδα 1843.....	σελ 50
7.1.: Η επιστροφή του Θ. Καΐρη στο ορφανοτροφείο της Άνδρου.....	σελ 50
7.2.: Τα δημοσιεύματα κατά του Καΐρη την περίοδο 1843-1852.....	σελ 51
Κεφάλαιο 8: Η δίκη και οι τελευταίες ημέρες του Θεόφιλου Καΐρη.....	σελ 55
8.1.: Η δίκη και ο θάνατος του Καΐρη.....	σελ 55
8.2.: Η καταδίκη του Θεόφιλου Καΐρη και η αντίδραση του Ελληνικού τύπου.....	σελ 62

Κεφάλαιο 9: Ανάλυση της ζωής και του έργου του Θεόφιλου Καΐρη.....σελ	67
Συμπεράσματα.....σελ	76
Χρονολογικός πίνακας.....σελ	78
Βιβλιογραφία.....σελ	86
Αρχειακές ενότητες.....σελ	86
Βιβλία.....σελ	87
Παράρτημα εικόνων.....σελ	89

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η εργασία αυτή εξετάζει τη ζωή και τη δράση του νεοέλληνα φιλοσόφου Θεόφιλου Καΐρη. Η έρευνα εστιάζει στα δημοσιεύματα του Ελληνικού τύπου, στα γεγονότα και στη στάση της Ελληνικής πολιτείας, καθώς και την γενικότερη στάση της κοινωνίας της εποχής. Η συγκεκριμένη έρευνα ξεκινά από τα νεανικά χρόνια του Καΐρη, καταγράφεται επίσης η δράση και η συνεισφορά του κατά τη διάρκεια της Ελληνικής επανάστασης και ακολουθούν τα γεγονότα της Οθωνικής περιόδου αλλά και οι κατηγορίες κατά του Καΐρη ως αιρετικού σχετικά με το θρησκευολογικό σύστημα του θεοσεβισμού. Η εργασία ολοκληρώνεται με την καταδίκη και τον θάνατο του Άνδριου φιλόσοφου.

Ο Καΐρης υπήρξε λόγιος διαφωτιστής, άνθρωπος της παιδείας και ιδρυτής του ορφανοτροφείου της Άνδρου. Διέθετε ευρυμάθεια τόσο στις θετικές επιστήμες, όπως στην αστρονομία, τη φυσική και τα μαθηματικά, αλλά και στις θεωρητικές επιστήμες όπως για παράδειγμα στη φιλοσοφία. Ωστόσο ο χαρακτήρας του υπήρξε ασυμβίβαστος και ορισμένες από τις απόψεις του υπήρξαν ρηξικέλευθες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι προσεγγίσεις του σχετικά με την ύπαρξη του Θεού και τα θρησκευτικά δόγματα. Έτσι δημιούργησε εν τέλει το δικό του θρησκευτικό σύστημα γεγονός το οποίο τον έφερε σε ρήξη με την ίδια την πολιτεία και την εκκλησία. Το θέμα του Καΐρη προκάλεσε αναταραχή και δίχασε την κοινή γνώμη της εποχής του.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει ως θέμα τη ζωή και τη δράση του Άνδριου ιερωμένου, νεοέλληνα διδάσκαλου, διαφωτιστή και φιλόσοφου Θεόφιλου Καΐρη, καθώς και το πως αποτυπώθηκε και διαμορφώθηκε η εικόνα του μέσα από τον τύπο της εποχής του. Η συγκεκριμένη εργασία εξετάζει τη βιβλιογραφία, αλλά και πρωταρχικές πηγές, όπως δημοσιεύματα εφημερίδων που αφορούν τον Θεόφιλο Καΐρη κατά τη διάρκεια της ζωής του. Πιο συγκεκριμένα εξετάζονται τα δημοσιεύματα των εφημερίδων της επαναστατικής και κυρίως της Οθωνικής περιόδου, μέσα από τα οποία αποτυπώνεται η περιρρέουσα ατμόσφαιρα της κοινωνίας, αλλά και η αντίδραση της πολιτικής σκηνής του Νεοελληνικού κράτους, σε σχέση με τη θρησκευοφιλοσοφική έννοια της Θεοσεβείας του Θεόφιλου Καΐρη.

Η προσέγγιση των γεγονότων και της προσωπικότητας του Καΐρη γίνεται με γνώμονα την επιστήμη της ιστορίας, ενώ επίσης παρατίθενται και στοιχεία της φιλοσοφικής σκέψης του Άνδριου διδασκάλου. Αυτό που κάνει τον Θεόφιλο Καΐρη μια ξεχωριστή προσωπικότητα είναι ότι στη διάρκεια της ζωής του υπήρξε ασυμβίβαστος χαρακτήρας, καθώς αρνήθηκε ακόμα και διακρίσεις από το Ελληνικό κράτος. Επιπλέον απέρριψε την θέση που του προτάθηκε για να διδάξει στο νεοσύστατο πανεπιστήμιο Αθηνών. Ακολούθησε έτσι τον δικό του μοναχικό δρόμο, ενώ ένα άλλο στοιχείο που τον διέκρινε είναι ότι υπερασπίστηκε τα πιστεύω του με ακεραιότητα, παρά τις επικρίσεις και τις κακουχίες έως το τέλος της ζωής του.

ABSTRACT

The current research concerns the life and deeds of the Andrian priest, modern Greek teacher, and philosopher Theophilos Kaires, and how his image was imprinted and shaped through the press of his era. This project particularly examines the bibliography and also primary sources, like publications of newspapers which concern Theophilos Kaires during his lifetime. Specifically, publications of newspapers of the revolutionary and mainly of the Othonian era are examined, through which the general atmosphere of the society is being recorded, and also the reaction of the political scene of the modern Greek state, in relation with the religious-philosophical idea of Kaires' "Theosebeia".

The approach of the events and of the personality of Kaires is more historically based rather than philosophical, even so elements of his philosophy are being presented as well. What makes Kaires a unique personality is that during his lifetime he remained an uncompromised character, as he denied even distinctions offered to him by the Greek state. Furthermore he rejected the position of professor in the newly founded university of Athens. In that way he followed his own path, while another thing which defined him was that he defended his beliefs with integrity, despite the criticism and the hardships that he endured until the end of his life.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Θεόφιλος Καΐρης γεννήθηκε στην Άνδρο, από μικρή ηλικία έδειξε την αγάπη του για την παιδεία, οι σπουδές του τον οδήγησαν στην Ευρώπη όπου ήρθε σε επαφή με τις ιδέες του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού. Ο ίδιος υπήρξε ένας από τους εκφραστές του Νεοελληνικού Διαφωτισμού στην Ελλάδα. Το κίνημα αυτό στόχευε στην αφύπνιση των Ελλήνων μέσω της παιδείας. Το 1821 ξεσπά η Ελληνική επανάσταση, ο Καΐρης συμμετέχει στον αγώνα με απώτερο στόχο την αποτίναξη της τυραννίας των Οθωμανών. Ωστόσο κατά τον 19ο αιώνα ο κόσμος εισέρχεται σε μια νέα περίοδο η οποία εκφράζεται με το ρεύμα του Ρομαντισμού, ενώ στην Ελληνική κοινωνία τίθενται νέοι στόχοι, όπως η δημιουργία ενός εθνικού οράματος, που στόχο θα είχε να ενώσει τους Έλληνες με σκοπό να απελευθερωθούν οι υπόλοιποι υπόδουλοι Έλληνες της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Ο Καΐρης παρόλα αυτά παραμένει πιστός στις ιδέες του Νεοελληνικού διαφωτισμού, ιδρύει το ορφανοτροφείο της Άνδρου όπου διδάσκει τις θεωρητικές και θετικές επιστήμες. Όντας ανήσυχος πνεύμα προσπαθεί να διευρύνει τους πνευματικούς του ορίζοντες. Διαρκώς αμφισβητεί χωρίς όρια την δομή του σύμπαντος κόσμου, ακόμα αμφισβητεί τα θρησκευτικά δόγματα, αν και πιστεύει στην ύπαρξη του Θεού προσπαθεί να τον προσεγγίσει μέσα από το δικό του θρησκευτικό σύστημα που ονόμασε Θεοσέβεια. Οι θέσεις αυτές του Καΐρη ήταν κάτι το πρωτόγνωρο για την Ελληνική κοινωνία και τελικά ο Άνδριος λόγιος βρέθηκε υπό διωγμό από την Ελληνική πολιτεία.

Οι εφημερίδες της εποχής αντιμετωπίζουν την Θεοσέβεια του Καΐρη ως σκάνδαλο, αν και μια μερίδα του τύπου υπεραμύνεται των θέσεων του στα πλαίσια της ελευθερίας της συνείδησης και της ανεξιθρησκίας. Η προσωπικότητα του Καΐρη έτσι όπως σκιαγραφείται μέσα από τα δημοσιεύματα του τύπου θα λέγαμε ότι χωρίζεται σε δυο χρονικές περιόδους. Έως το 1839 ο Καΐρης μέσα από τα άρθρα της εποχής του διαφαίνεται ως ο άνθρωπος της παιδείας, ο πρωτοπόρος διδάσκαλος, ο νέος Σωκράτης και ο πατριώτης αγωνιστής. Από το 1839 και μετά, δηλαδή μετά από τις πρώτες κατηγορίες κατά του Άνδριου διδάσκαλου ως αιρετικού, η εικόνα του αρχίζει να αποδομείται μέσα από συγκεκριμένες εφημερίδες της Οθωμικής περιόδου. Συγκεκριμένα ο μεγαλύτερος πολέμιος του Καΐρη υπήρξε η εφημερίδα «ΑΙΩΝ», η οποία με υπερβολικά δημοσιεύματα έστρεψε μια μερίδα της κοινή γνώμης κατά του Άνδριου φιλοσόφου. Ωστόσο υπήρχαν και εφημερίδες οι οποίες τον προάσπισαν, χαρακτηριστική εφημερίδα υπέρ του Καΐρη υπήρξε η «ΑΘΗΝΑ».

Μέσα από τα δημοσιεύματα των εφημερίδων αποτυπώνεται το κλίμα της εποχής, καταγράφονται με λεπτομέρεια τα ιστορικά γεγονότα, ωστόσο είναι απαραίτητο ο ιστορικός

ερευνητής να διακρίνει τα δημοσιεύματα εκείνα που μεροληπτούν ή εκείνα τα οποία είναι υπερβολικά και χαλκευμένα ορισμένες φορές. Εάν αυτά τα εμπόδια ξεπεραστούν τότε ο ιστορικός ερευνητής μπορεί να έχει μια καλύτερη εικόνα σχετικά με τα ιστορικά γεγονότα και σχετικά με τον χαρακτήρα και τον ρόλο που διαδραμάτισαν οι προσωπικότητες που ερευνώνται. Στη δική μας περίπτωση η προσωπικότητα αυτή είναι ο Θεόφιλος Καΐρης, έτσι ο ερευνητής οφείλει να εξετάζει τα δημοσιεύματα του τύπου με αντικειμενικό τρόπο. Η ιστορική έρευνα μπορεί να αναδειξει και τα θετικά και τα αρνητικά στοιχεία της προσωπικότητας του Καΐρη, αλλά θα πρέπει ο ιστορικός να είναι σε θέση να διακρίνει τις σκοπιμότητες και τα κίνητρα των δημοσιευμάτων του τύπου.

Κεφάλαιο 1: Τα νεανικά χρόνια του Θεόφιλου Καΐρη

Ο Θεόφιλος Καΐρης γεννήθηκε στις 19 Οκτωβρίου 1784 στη Χώρα της Άνδρου. Ήταν ο πρωτότοκος γιος του Νικολάου Τωμάζου Καΐρη και της Ασημίνας Καμπανάκη. Το βαπτιστικό όνομα του Θεόφιλου ήταν Θωμάς. Ο Καΐρης είχε συνολικά άλλα έξι αδέρφια, τρεις αδελφές, την Μαρία, την Λασκαρώ και την Ευανθία, η οποία υπήρξε μια από τις πιο μορφωμένες Ελληνίδες της εποχής. Και τρεις αδελφούς, τον Ιωάσαφ, τον Ευγένιο και τον Δημήτριο ο οποίος ήταν και ο πιο μικρός στην ηλικία, καθώς ήταν κατά δεκαπέντε έτη μικρότερος από τον Θεόφιλο.¹ Τα πρώτα παιδικά του χρόνια έζησε στην Άνδρο και έμεινε μαζί με την οικογένεια του στο πατρικό του σπίτι (βλ. Εικόνα 1) μέχρι και το 1802, στο οποίο έμελλε να κατοικήσει και ο ίδιος αργότερα.

Σε ηλικία 8 ετών εισήλθε στην Ευαγγελική σχολή των Κυδωνίων της Μικράς Ασίας υπό την προστασία του θείου του Σωφρόνιου Καμπανάκη. Στην Κυδωνία κατοίκησαν μετά από κάποια χρόνια η μητέρα του και τα αδέρφια του.² Ο Καΐρης σε ηλικία 18 ετών χειροτονήθηκε διάκονος, εξαιτίας του γεγονότος ότι είχε κάποια κλίση στον ιερατικό βίο. Μάλιστα αργότερα το 1818 επισκέφθηκε το Άγιο Όρος.³ Άλλοι μελετητές υπονοούν ότι η στροφή του Καΐρη προς την ιεροσύνη έγινε για ωφελμιστικούς λόγους, καθώς τα ράσα παρείχαν κάποια προνόμια και αρκετοί από του λόγιους της εποχής αυτής ήταν ρασοφόροι (π.χ. ο Άνθιμος Γαζής, ο Ευγένιος Βούλγαρης).⁴ Παρόλα αυτά οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι και οι αδελφοί του, Ευγένιος και Ιωάσαφ είχαν στραφεί προς τον μοναχισμό, αλλά και ο θείος του ο Σωφρόνιος Καμπανάκης, υπήρξε αρχιμανδρίτης και μάλιστα είχε διατελέσει και έξαρχος των νησιών του Αιγαίου.⁵ Πράγματα τα οποία συνθέτουν την εικόνα μιας θρησκευόμενης οικογένειας παρά το αντίθετο.

Ο Καΐρης μαθήτευσε στη Χίο και στην Πάτμο όπως αναφέρεται γενικότερα στη βιβλιογραφία. Συγκεκριμένα, ο Καΐρης το 1796 φοιτά στις Κυδωνίες της Μικράς Ασίας στην Σχολή της Παναγίας των ορφανών. Αργότερα μεταβαίνει στην ακμάζουσα σχολή της Πάτμου στην οποία διδάχθηκε από τον Δανιήλ τον Κεραμέα και έπειτα σπούδασε στη σχολή της Χίου,

---

¹ Πασχάλης, Δ. Π., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ. 9-11

² ό. π., σελ. 37

³ ό. π., σελ. 38

⁴ Κεράς Γ., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Gutenberg, 2013, σελ.40

⁵ Πασχάλης, Δ. Π., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ. 9-11

στην οποία δίδασκε ο δεινός Ελληνιστής Αθανάσιος ο Πάριος και ο μαθηματικός Δωρόθεος ο Πρώιος.⁶

Το 1800 επέστρεψε στις Κυδωνίες της Μικράς Ασίας, όπου και φοίτησε στην νεοϊδρυθείσα ανώτερη σχολή, στην οποία διδάχθηκε από τον Βενιαμίν τον Λέσβιο μαθηματικά, φυσιολογία και φυσική. Η επαφή του Καΐρη με τον διακεκριμένο αυτόν διδάσκαλο σίγουρα διαμόρφωσε και επηρέασε τη σκέψη του και αυτό το διαπιστώνουμε όταν ο ίδιος ο Καΐρης αναφέρει τον Βενιαμίν τον Λέσβιο κατά την διάρκεια της απολογίας του ενώπιον του δικαστηρίου της Σύρου το 1852. Σε αυτό το σημείο όσον αφορά στις ιστορικές πηγές πρέπει να τονιστεί ότι σχετικά με την συγκεκριμένη περίοδο της ζωής του, δηλαδή στο διάστημα πριν από το 1821, δεν υπάρχουν αναφορές στις εφημερίδες της εποχής για την δράση του Άνδριου φιλοσόφου. Οι περισσότερες μαρτυρίες προέρχονται από τους μαθητές του, όπως για παράδειγμα τον Σπυρίδωνα Γλαυκωπίδη, οι οποίοι έγραψαν για την ζωή του διδασκάλου τους μετά τον θάνατό του.

---

⁶ Κύρκος Β. Α., «Ο Θεόφιλος Καΐρης και η φιλοσοφία» στο Καράς, Γ. (επιμ.), «Πανελλήνιο συμπόσιο “Θεόφιλος Καΐρης”»: υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμών και Επιστημών - Άνδρος, 6-9 Σεπτεμβρίου 1984», εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1988, σελ. 22

Κεφάλαιο 2: Ο Καΐρης στην Ευρώπη και η επαφή του με τις ιδέες του Διαφωτισμού

2.1.: Οι σπουδές του Καΐρη στην Ευρώπη και οι ιδέες του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού

Το 1803 οι προύχοντες των Κυδωνιών έλαβαν την απόφαση να στείλουν τον Καΐρη στην Ευρώπη για να πραγματοποιήσει ευρύτερες σπουδές στα πανεπιστήμια του εξωτερικού. Προφανώς έχοντας υπόψη τους την πρόοδο και την φιλομάθεια του νεαρού Καΐρη. Έτσι στη συνέχεια ο ίδιος αποφασίζει να μεταβεί στην Ευρώπη για να συνεχίσει τις σπουδές του όπου ήρθε σε επαφή με τις ιδέες του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού. Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα επηρεασμένος από τον Ευρωπαϊκό διαφωτισμό, εμφανίζεται και στην Ελλάδα ο νεοελληνικός διαφωτισμός. Το κίνημα αυτό εξέφραζε τον ορθό λόγο και εκφράστηκε από σπουδαίους Ευρωπαίους φιλοσόφους όπως τον Ζαν Ζακ Ρουσό, τον Ιμάνουελ Κάντ, τον Βολταίρο και άλλους, έχει χαρακτηριστεί γενικότερα ως η εποχή των φώτων, «Lumieres».⁷

Ο Καΐρης ταξιδεύει προς την Ιταλία, το διάστημα 1804-1805 επισκέπτεται την Ελβετία, όπου μελετά την οργάνωση των διδακτηρίων του Πεσταλότσι.⁸ Το έτος 1806 εισέρχεται στο πανεπιστήμιο της Πίζας στην Ιταλία, όπου εκεί παρακολουθεί για 2 χρόνια μαθηματικά και αστρονομία για ένα έτος. Τον Μάρτιο του 1808 βρίσκεται στο Παρίσι όπου εκεί γνώρισε τον Αδαμάντιο Κοραή. Η παραμονή του στη Γαλλική πρωτεύουσα, τον έφερε σε επαφή με τις ιδέες του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού και τις ιδέες της Γαλλικής επανάστασης του 1789, γεγονός το οποίο επηρέασε βαθύτατα τον Άνδριο διδάσκαλο. Παρέμεινε στο Παρίσι μέχρι το Φεβρουάριο του 1809 και από το 1810 είχε επιστρέψει στη πατρίδα του.⁹ Ο Θεόφιλος Καΐρης έχοντας επέστρεψει στην Ελλάδα, συνέχισε να ασχολείται με την παιδεία ως διδάσκαλος πλέον.

---

⁷ Δημαράς Κ. Θ., «Νεοελληνικός Διαφωτισμός», Αθήνα: Ερμής, 2009 σελ. 1

⁸ Καράς, Γ., «Καΐρης - Κούμας, Δύο Πρωτοπόροι Δάσκαλοι του Γένους», Αθήνα: Gutenberg, 1977, σελ. 38

⁹ ό. π., σελ. 39

2.2.: Το κίνημα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού

Οι ιδέες του Ευρωπαϊκού διαφωτισμού ήρθαν και στον ελλαδικό χώρο, όπου άρχισαν να μεταφράζονται στα Ελληνικά τα έργα των Ευρωπαίων διαφωτιστών. Οι πιο σημαντικές προσωπικότητες του νεοελληνικού διαφωτισμού ήταν: ο Αδαμάντιος Κοραΐς, ο Ευγένιος Βούλγαρης, ο Μοισιόδακας και άλλοι.¹⁰ Ο Θεόφιλος Καΐρης τον οποίο και εξετάζουμε, ανήκε σε αυτό το κίνημα και η προσφορά του υπήρξε σημαντική. Πρέπει να αναφέρουμε ότι ο όρος νεοελληνικός διαφωτισμός δόθηκε εκ των υστέρων από τους σύγχρονους μελετητές. Η εποχή αυτή χαρακτηρίζεται ως η εποχή των φώτων και για αυτό δόθηκε συμβατικά η ονομασία διαφωτισμός, επιπλέον ο Ευρωπαϊκός διαφωτισμός ξεκίνησε στα τέλη του δεκάτου εβδόμου (17^{ου}) αιώνα και ουσιαστικά ολοκληρώθηκε με την Γαλλική επανάσταση (1789), ένα γεγονός σταθμός στην παγκόσμια ιστορία. Από την άλλη μεριά ο νεοελληνικός διαφωτισμός ξεκίνησε ουσιαστικά στα τέλη του 18^{ου} αιώνα και σκοπό είχε να μεταφέρει τις Ευρωπαϊκές ιδέες στον υπόδουλο ελληνισμό.¹¹

Το κίνημα αυτό είχε επίσης ως απώτερο στόχο να προετοιμάσει πνευματικά τους υπόδουλους Έλληνες για την αποτίναξη του Οθωμανικού ζυγού και επιπλέον είχε σκοπό την εθνική αφύπνιση των Ελλήνων. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του Ρήγα Φεραίου ο οποίος ήθελε να αφυπνίσει τον Ελληνισμό και να αποτινάξει την Οθωμανική τυραννία, όχι μόνο στον Ελλαδικό χώρο αλλά και ευρύτερα στα Βαλκάνια. Εκφραστής του νεοελληνικού διαφωτισμού ήταν το περιοδικό «ο Λόγιος Ερμής».¹²

Το 1810 ο Καΐρης είχε επιστρέψει στην Άνδρο όπου και έλαβε πρόσκληση από τους Κυδωνιάτες για να διαδεχθεί τον Βενιαμίν τον Λέσβιο στη σχολή των Κυδωνιών.¹³ Μετά από ένα δίμηνο έλαβε και άλλη πρόσκληση από τους έφορους της Ευαγγελικής σχολής της Σμύρνης. Τελικά ανέλαβε τη διεύθυνση της Ευαγγελικής σχολής στις 11 Φεβρουαρίου του 1811. Όμως αποχώρησε από τη σχολή πριν τη συμπλήρωση ενός έτους, εξαιτίας του γεγονότος ότι υπήρχε διχογνωμία των Σμυρναίων όσον αφορά τη νέα διεύθυνση.¹⁴ Προτίμησε λοιπόν να διδάξει στη σχολή των Κυδωνιών από το 1812 έως και τον Απρίλιο του 1821, μολονότι υπήρξαν πολλές παροτρύνσεις από τους συμπατριώτες του και τους προκρίτους της Άνδρου για να επιστρέψει στην ιδιαίτερη πατρίδα του. Ο ίδιος ωστόσο όπως αναφέρθηκε προτίμησε να διδάξει κυρίως φυσικές επιστήμες στη σχολή των Κυδωνιών.

¹⁰ Δημαράς Κ. Θ., «Νεοελληνικός Διαφωτισμός», Αθήνα: Ερμής, 2009 σελ.10-20

¹¹ Δημαράς Κ. Θ., «Νεοελληνικός Διαφωτισμός», Αθήνα: Ερμής, 2009, σελ. 1, 23

¹² ό. π., σελ. 36, 166

¹³ Καράς, Γ., «Καΐρης - Κούμας, Δύο Πρωτοπόροι Δάσκαλοι του Γένους», Αθήνα: Gutenberg, 1977, σελ. 39

¹⁴ Πασχάλης, Δ. Π., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ. 22

Εκείνη την εποχή δραστηριοποιήθηκε και η αδελφή του Καΐρη, η οποία είναι γνωστή για το συγγραφικό της έργο, ιδιαίτερα κατά την περίοδο της επανάστασης. Η Ευανθία Καΐρη ύστερα από προτροπή του Θεόφιλου μετέφρασε το έργο του Γάλλου συγγραφέα Jean Nicolas Bouilly «Συμβουλαί προς την θυγατέρα μου» (Conseils a ma fille) το οποίο και μετέφρασε το 1820. Η Ευανθία Καΐρη παρουσίασε το έργο της προς το γυναικείο κοινό με σκοπό να τους αναδείξει το πρότυπο της γυναικείας αρετής σε σχέση με το πρότυπο της αλληγορίας του Πρόδοικου, Αρετή και Κακία. Απώτερος στόχος του βιβλίου αυτού ήταν οι γυναίκες να ακολουθήσουν τα παραδείγματα της γυναικείας αρετής όπως στην κλασική αρχαιότητα και έτσι κατάφερε να παραδειγματίσει το νεοελληνικό γυναικείο κοινό και παράλληλα να ικανοποιήσει τις προσδοκίες των ξένων, που παρακολουθούσαν με αμείωτο ενδιαφέρον τον αγώνα της επανάστασης για την Εθνική Αναγέννηση. Το μήνυμα που περνάει μέσα από το βιβλίο της είναι η μετριοφροσύνη, η αγνότητα και η αφοσίωση στα αρσενικά μέλη της οικογένειας ειδικότερα προς τον πατέρα.¹⁵

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι υπήρξε και αλληλογραφία μεταξύ της Ευανθίας Καΐρη και του κορυφαίου νεοέλληνα διαφωτιστή Αδαμάντιου Κοραή. Ο Θεόφιλος είχε συστήσει την αδελφή του Ευανθία στον Κοραή ήδη από το 1814 διά αλληλογραφίας. Μάλιστα ήταν ο ίδιος ο Θεόφιλος που ενθάρρυνε την μικρή του αδελφή η οποία τότε ήταν δεκαπέντε ετών. Το ζωηρό ενδιαφέρον που έδειξε η Ευανθία για την παιδεία και την διανοήση του διαφωτισμού, συγκίνησαν ιδιαίτερα τον Κοραή, που έμαθε ότι μία νεαρή γυναίκα από την Άνδρο ήταν τόσο συνειδητοποιημένη και έδειχνε μεγάλο ζήλο και θέρμη για την παιδεία. Μάλιστα αναφέρει χαρακτηριστικά σε επιστολή του ο Κοραής: «*Αποθνήσκω πλέον ευχαριστημένος, αφού ίδω ότι η παιδεία επροχώρησε και εις αυτάς του γένους μας τας γυναίκας*». Καταλαβαίνουμε λοιπόν ότι δεν ήταν μόνο ο Θεόφιλος Καΐρης στην οικογένειά του μορφωμένος αλλά εξίσου και η αδελφή του Ευανθία.¹⁶

---

¹⁵ Kitromilides P. M., «*Enlightenment and revolution: the making of modern Greece*», London: Cambridge, Harvard university press 2013, σελ. 52-53

¹⁶ Πασχάλης, Δ. Π., «*Θεόφιλος Καΐρης*», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ. 28

Κεφάλαιο 3: Ιστορική ανάλυση του Ελληνικού τύπου της περιόδου 1784-1853

3.1.: Ο τύπος της περιόδου 1784-1829

Σε αυτό το σημείο, αξίζει να γίνει αναφορά και στην ιστορία του Ελληνικού τύπου, καθώς στα επόμενα κεφάλαια ο Ελληνικός τύπος βάζει στο προσκήνιο της επικαιρότητας τον Θεόφιλο Καΐρη. Κάνοντας λοιπόν μια σύντομη ιστορική αναδρομή, οι πρώτες Ελληνικές εφημερίδες τυπώθηκαν στο εξωτερικό, χαρακτηριστικά η πρώτη Ελληνική εφημερίδα εκδόθηκε στη Βιέννη τον Μάιο του 1784, η οποία ήταν απλώς άτιτλη, από τον εκδότη και τυπογράφο Γεώργιο Βεντότη. Η εφημερίδα αυτή κυκλοφόρησε όμως για σύντομο χρονικό διάστημα, γιατί αναγκάστηκε να σταματήσει η κυκλοφορία της ύστερα από διαβήματα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας προς την Αυστριακή κυβέρνηση. Στη Βιέννη επίσης εκδόθηκε το 1790 και η εφημερίδα «*Ειδήσεις*». Στις 31 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους οι Μακεδόνες αδελφοί Πούμπλιος και Γεώργιος Μαρκίδας-Πουλίου, εξέδωσαν την «*Εφημερίδα*», η οποία ήταν τετρασέλιδη εβδομαδιαία εφημερίδα και κυκλοφόρησε μέχρι το 1798.¹⁷

Τον 19ο αιώνα αυξάνονται οι εκδόσεις των Ελληνικών εφημερίδων στο εξωτερικό. Το 1811 ο Άνθιμος Γαζής εκδίδει την δεκαπενθήμερη εφημερίδα «*Ερμής, ο Λόγιος*». Ενώ στο Παρίσι εκδίδονται οι εφημερίδες «*Αθήνα*», «*Μέλισσα*», «*Μουσειά*» και στο Λονδίνο η «*Ιριδα*» που τυπώνεται.¹⁸ Σε αυτή την περίοδο, δηλαδή στο διάστημα 1784-1821, δεν υπάρχουν δημοσιεύματα στον τύπο σχετικά με τον Θεόφιλο Καΐρη, γιατί ακόμη παρέμενε σχετικά άσημος, ειδικότερα στο ευρύ κοινό. Στη Βιέννη το 1811 εκδίδονται επίσης, η εφημερίδα «*Ειδήσεις από τα Ανατολικά μέρη*» του Ευφρόνιου Πάποβικ και το εβδομαδιαίο περιοδικό «*Καλλιόπη*» του Αθανάσιου Σταγειρίτη. Το 1812 εκδίδεται επίσης στη Βιέννη, η εφημερίδα «*Ελληνικός Τηλέγραφος*» με δισεβδομαδιαία κυκλοφορία του Ραφαήλ Πόποβικ.²⁰ Στην Ελλάδα της προεπαναστατικής περιόδου, αρχίζει και η κυκλοφορία των εφημερίδων «*Ιονική*» στα Επτάνησα και το 1813 στην Αθήνα εκδίδεται η σατιρική εφημερίδα «*Σαλίγκαρος των Πατησίων*», η οποία ήταν χειρόγραφη.²¹

¹⁷ Σκλαβούνης Γ., «*Ιστορία του τύπου*», Αθήνα: Έλλην, 1995, σελ. 153-154

¹⁸ ό. π., σελ. 154

¹⁹ Κουμαριανού Αικ., «*Ιστορική Διαδρομή του Ελληνικού Τύπου 1780-1922*», στο Δρούλια Λ. (επιμ.), «*Ο Ελληνικός τύπος 1784 έως σήμερα. Ιστορικές και θεωρητικές προσεγγίσεις*», Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 2005, σελ 58

²⁰ Σκλαβούνης Γ., «*Ιστορία του τύπου*», Αθήνα: Έλλην, 1995, σελ. 154-155

²¹ Σκλαβούνης Γ., «*Ιστορία του τύπου*», Αθήνα: Έλλην, 1995, σελ. 155

Από τις εφημερίδες λοιπόν της επαναστατικής και αργότερα της Οθωνικής περιόδου, αντλούμε πολλές πληροφορίες για την προσωπικότητα και την δράση του Καΐρη. Τα δημοσιεύματα της περιόδου 1821-1853 μας δίνουν μια άμεση εικόνα του Άνδριου φιλοσόφου, ωστόσο τα δημοσιεύματα αυτά διαφέρουν όσον αφορά στη περιγραφή της προσωπικότητας του Καΐρη. Για παράδειγμα ο τύπος της περιόδου 1821-1839 μας δίνει την εικόνα του ενάρετου Καΐρη, του αγωνιστή, του πατριώτη, του διανοούμενου ή φιλόσοφου, που συχνά οι εφημερίδες δεν διστάζουν να συγκρίνουν με τον Σωκράτη ή ακόμα να τον αποκαλέσουν και νέο Σωκράτη.²²²³²⁴ Επίσης μας δίνεται η εικόνα του ανθρώπου εκείνου που ασχολείται διαρκώς με την παιδεία και του φιλόανθρωπου, που φροντίζει τα ορφανά των αγωνιστών με το ορφανοτροφείο της Άνδρου.

Αναφορές στο Καΐρη πραγματοποιεί τα έτη 1826, 1827 και το 1828 η «Γενική εφημερίς της Ελλάδος». Πρόκειται για μια εφημερίδα η οποία ιδρύθηκε στις 7 Οκτωβρίου του 1825 στη πόλη του Ναυπλίου, με διευθυντή τον Θεόκλητο Φαρμακίδη. Η εφημερίδα αυτή κυκλοφόρησε το διάστημα του 1825-1832 και κατά τα τελευταία έτη της κυκλοφορίας της είχε μετονομαστεί σε «Εφημερίς της Κυβερνήσεως».²⁵ Πιο συγκεκριμένα το δημοσίευμα του 1826 αναφέρεται στη συμμετοχή του Καΐρη στην επιτροπή του Βουλευτικού. Αυτό το σώμα είχε επιφορτιστεί με την αρμοδιότητα σύναψης δανείου από ευκατάστατους Έλληνες για την ενίσχυση του αγώνα.²⁶ Το 1827 αναφέρεται η προσπάθεια του Καΐρη για τη δημιουργία του ορφανοτροφείου της Άνδρου, όπου και δημοσιεύονται και οι κατάλογοι των συνδρομητών.²⁷ Ενώ το δημοσίευμα του 1828 παραθέτει τον λόγο του Καΐρη στην Αίγινα, ο οποίος εκφωνήθηκε υπέρ του κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια.

Αναφορικά με την ιστορία του Ελληνικού τύπου της επαναστατικής περιόδου αρχικά κυκλοφορεί η εφημερίδα «Σάλπιγξ» στις 2 Αυγούστου του 1821 στη Καλαμάτα, με διευθυντή τον Θεόκλητο Φαρμακίδη. Πρέπει επίσης να ειπωθεί ότι κυκλοφορούσε με τη χρήση ενός τυπογραφείου που έφερε ο Αλέξανδρος Υψηλάντης στην Ελλάδα. Σκοπός της εφημερίδας ήταν να πληροφορήσει το Γένος σχετικά με τον απελευθερωτικό αγώνα. Στο τυπογραφείο της Ύδρας επίσης εκδίδεται τον Οκτώβριο του 1821 η εφημερίδα «Ελληνικός Καθρέφτης», η

²² Αθηνά, 26 Μαρτίου 1838 αριθμός φύλλου 519

²³ Πασχάλης, Δ. Π., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ. 195

²⁴ Βώρος Φ.Κ., «Από την εκπαιδευτική προσπάθεια στη δίωξη του Θ. Καΐρη» στο Καράς, Γ. (επιμ.), «Πανελλήνιο συνέδριο "Θεόφιλος Καΐρης": υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμών και Επιστημών - Άνδρος, 6-9 Σεπτεμβρίου 1984», Αθήνα: Gutenberg, 1988, σελ. 45

²⁵ Σκλαβούνης Γ., «Ιστορία του τύπου», Αθήνα: Έλλην, 1995, σελ. 157

²⁶ Γενική εφημερίς της Ελλάδος, Μάρτιος 1826, αριθμός φύλλου 47

²⁷ Γενική εφημερίς της Ελλάδος 13 Ιανουαρίου 1827 αριθμός φύλλου 40

οποία κυκλοφόρησε μέχρι τον Μάιο του 1822 και αφορούσε ειδήσεις κυρίως από τον ναυτικό αγώνα.²⁸

Στο Αγρίνιο κυκλοφορεί η εφημερίδα «Αχελώος» και το ίδιο έτος δηλαδή το 1821, κυκλοφορεί και η φυλλάδα του Γαλαξιδίου η οποία έμεινε στην ιστορία ως ψευδοφυλλάδα εξαιτίας του γεγονότος ότι η εφημερίδα αυτή δημοσίευε ψευδείς ή φανταστικές ειδήσεις, που αποσκοπούσαν στη τόνωση του ηθικού του Ελληνικού πληθυσμού. Η πρώτη εφημερίδα των Αθηνών η οποία εκδιδόταν με τη χρήση τυπογραφείου ήταν η «*Εφημερίς των Αθηνών*», από το 1824 έως το 1826, από τον Γεώργιο Ψύλλα.²⁹ Όπως προαναφέρθηκε το 1825 κυκλοφόρησε η «*Γενική εφημερίς της Ελλάδος*» στο Ναύπλιο. Στο Μεσολόγγι κυκλοφορούν τα «*Ελληνικά Χρονικά*» το διάστημα 1824-1826. Η εφημερίδα ο «*Φίλος του Νόμου*» στην Ύδρα.³⁰ Και το 1827 ιδρύθηκε στην Ύδρα η «*Ανεξάρτητη Εφημερίς της Ελλάδος*».³¹

---

²⁸ Σκλαβούνης Γ., «*Ιστορία του τύπου*», Αθήνα: Έλλην, 1995, σελ. 155

²⁹ ό. π., σελ. 157

³⁰ Κουμαριανού Αικ., «*Ιστορική Διαδρομή του Ελληνικού Τύπου 1780-1922*», στο Δρούλια Λ. (επιμ.), «*Ο Ελληνικός τύπος 1784 έως σήμερα. Ιστορικές και θεωρητικές προσεγγίσεις*», Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 2005, σελ. 59

³¹ Σκλαβούνης Γ., «*Ιστορία του τύπου*», Αθήνα: Έλλην, 1995, σελ. 158

3.2.: Ο τύπος της περιόδου 1830-1853

Σχετικά με τον τύπο της περιόδου 1830-1839 από τις πιο σημαντικές αναφορές βρίσκουμε στην εφημερίδα «ΑΘΗΝΑ», όπου το 1835 δημοσιεύεται η είδηση της άρνησης του Καΐρη να παρασημοφορηθεί από τον βασιλιά Όθωνα, όσον αφορά στην κοινωνική προσφορά του στο ορφανοτροφείο της Άνδρου. Η είδηση αυτή συνοδεύεται και με επιστολή του Καΐρη, στην οποία παραθέτει τον λόγο της άρνησης του.³² Μια άλλη σημαντική είδηση που αφορά στον Καΐρη, δημοσιεύεται από την εφημερίδα «ΑΘΗΝΑ» το 1836. Στο άρθρο αυτό της εφημερίδας γίνεται λόγος για τις κοπιώδεις προσπάθειες του Άνδριου διδάσκαλου, όσον αφορά στην προώθηση της παιδείας μέσα από το ορφανοτροφείο της Άνδρου, αλλά επίσης αναφορά γίνεται στις πρωτοπόρες προσπάθειες του με την εισαγωγή στην Ελλάδα του πρώτου αστρονομικού τηλεσκόπιου.³³

Όσον αφορά στο τύπο αυτής της περιόδου, το 1831 κυκλοφορεί η εφημερίδα «Απόλλων» στην Ύδρα. Στο διάστημα 1831-1834 ιδρύονται οι εφημερίδες «ΤΡΙΠΤΟΛΕΜΟΣ», «ΝΕΑ ΗΜΕΡΑ», «ΧΡΟΝΟΣ», «ΑΥΓΗ», «ΣΑΤΥΡΟΣ» και «ΑΘΗΝΑ». Από το 1834 και έπειτα εμφανίζεται και ο τύπος της επαρχίας. Στις 13 Φεβρουαρίου του 1832 εκδόθηκε η εφημερίδα «ΑΘΗΝΑ» του Εμμ. Αντωνιάδη, με έδρα αρχικά τα Μέγαρα, στη συνέχεια μεταφέρθηκε στο Ναύπλιο και τελικά στην Αθήνα. Αποτελούσε μια εφημερίδα που υπεράσπιζε φιλελεύθερες αξίες και κυκλοφόρησε μέχρι το 1864.³⁴ Την περίοδο 1830-1839, κυκλοφορούν επίσης οι εφημερίδες η Ελληνογαλλική «ΣΩΤΗΡ» του Β. Σκόφου, ο «ΘΕΑΤΗΣ» του Μ. Σχινά, η «ΠΡΟΟΔΟΣ» του Π. Σοφιανόπουλου, ο «ΚΛΕΠΤΗΣ» του Κ. Χωματιανού, ο «ΝΕΟΕΛΛΗΝ» του Ι. Γιαννόπουλου, ο Ελληνογαλλικός «ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ» του Ρίζου Νερουλού, η Ελληνογαλλική «ΑΝΑΓΕΝΗΘΕΙΣΑ ΕΛΛΑΣ» του Π. Σούτσου, η «ΒΑΣΙΛΙΚΗ», ο «ΕΜΠΟΡΙΚΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ» και η «ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΙΩΝ».³⁵

Άλλη μια ιστορική εφημερίδα της περιόδου που εξετάζουμε ήταν η εφημερίδα «ΕΛΠΙΣ» του Κ. Λεβίδη, που κυκλοφόρησε στις 7 Οκτωβρίου του 1836. Αρχικά ήταν Ελληνογερμανική, η οποία ωστόσο αγωνίστηκε σθεναρά για τις συνταγματικές ελευθερίες με αποτέλεσμα να φυλακιστεί ο εκδότης Κ. Λεβίδης και να διακοπεί η κυκλοφορία της. Επανεκδίδεται όμως από το 1843 και κυκλοφορεί μέχρι το 1868.³⁶ Η «ΕΛΠΙΣ» είναι μια από τις εφημερίδες η οποία δεν στρέφεται κατά του Καΐρη όταν έχει ήδη ξεσπάσει η είδηση της

³² Αθηνά, 6 Ιουλίου 1835, αριθμός φύλλου 33

³³ Αθηνά, 13 Μαρτίου 1836, αριθμός φύλλου 320

³⁴ Σκλαβούνης Γ., «Ιστορία του τύπου», Αθήνα: Έλλην, 1995, σελ. 158

³⁵ ό. π., σελ. 158-159

³⁶ ό. π., σελ. 159

αίρεσης του, σύμφωνα με τον τύπο της εποχής. Ενώ το 1853 η «ΕΛΠΙΣ» με δημοσιεύματά της στρέφεται κατά της εφημερίδας «ΑΙΩΝ» για τη στάση που κράτησε κατά του Καΐρη. Το 1838 στις 25 Σεπτεμβρίου ιδρύεται και η εφημερίδα «ΑΙΩΝ» του Ι. Φιλήμονα, με δισεβδομαδιαία κυκλοφορία.³⁷ Η εφημερίδα αυτή υπήρξε συντηρητική και φιλορωσική, το 1854 αναγκάστηκε να διακόψει τη κυκλοφορία της εξαιτίας του γεγονότος ότι ο διευθυντής της καταδιώχθηκε για τα αντιγαλλικά του φρονήματα. Αλλά το 1857 επανακυκλοφόρησε από τον γιό του Φιλήμων έως και το 1888.

Σε αυτή τη χρονική περίοδο στο τύπο ο Καΐρης είχε μια θετική εικόνα, παρόλα αυτά από το 1839 και αργότερα, οι περισσότερες εφημερίδες στρέφονται εναντίον του. Θα λέγαμε ότι η εικόνα του Άνδριου λόγιου όσο ζούσε χωρίζεται σε δυο περιόδους, στην εποχή πριν από το 1839 και στην μετέπειτα εποχή του 1839-1853. Το 1839 αποτελεί έτος ορόσημο, καθώς τότε άρχισαν να έρχονται οι πρώτες ειδήσεις στο τύπο, σχετικά με την αίρεση του Καΐρη. Έτσι μεταστράφηκε το μεγαλύτερο μέρος του τύπου απέναντι στον διαφωτιστή διδάσκαλο, με αρνητικά δημοσιεύματα γύρω από την εικόνα και την δράση του Καΐρη. Από τις εφημερίδες της εποχής μας δίνεται επίσης και η εικόνα της ψυχοσύνθεσης της Ελληνικής κοινωνίας, η οποία δεν ήταν έτοιμη να αντιμετωπίσει τις ρηξικέλευθες απόψεις του Καΐρη όσον αφορά στη θρησκεία και την αντίληψή του σχετικά με το θείο.

Θα λέγαμε ότι η είδηση αρχικά αντιμετωπίστηκε με κάποια αμηχανία, μάλιστα η εφημερίδα «ΑΙΩΝ» στο πρώτο δημοσίευμα της για την αίρεση του Καΐρη εκδίδει ένα Λακωνικό δημοσίευμα³⁸, αργότερα όμως ξεσπά σαν βόμβα ή σκάνδαλο και απασχολεί τον Ελληνικό τύπο για χρόνια. Από τον Νοέμβριο του 1839 και μέχρι το τέλος του επόμενου χρόνου, εκδίδονται αλληπάλληλα δημοσιεύματα για τον Καΐρη και η είδηση αυτή μπαίνει στα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων. Τέλος αξίζει να αναφερθεί ότι άλλη μια εφημερίδα η οποία στράφηκε κατά του Καΐρη ήταν και η εφημερίδα η «ΕΛΛΑΣ».

Σχετικά με τις εφημερίδες της περιόδου 1840-1853, δεν αλλάζει κάτι ουσιαστικά όσον αφορά στην ιστορία του τύπου. Η εφημερίδα «ΑΙΩΝ» εξακολουθεί να κατηγορεί τον Καΐρη ως αιρετικό και επιδιώκει την καταδίκη και το θάνατο του έως το 1853. Η εφημερίδα αυτή δημοσιεύει ακόμα και ψευδείς ειδήσεις όπως ότι ο «Καϊρισμός» διαδίδεται ραγδαία, όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και στο εξωτερικό. Στον αντίποδα βρίσκεται η εφημερίδα «ΑΘΗΝΑ» η οποία εξακολουθεί να υπερασπίζεται τον Άνδριο διδάσκαλο. Σημαντικό γεγονός αυτής της περιόδου αποτελεί η επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου και η εγκαθίδρυση του Ελληνικού Συντάγματος. Καθώς και η επανακυκλοφορία της εφημερίδας «ΕΛΠΙΣ», η οποία είχε

³⁷ ό. π., σελ. 159

³⁸ Αιών, 25 Οκτωβρίου 1839, αριθμός φύλλου 108

αναστείλει την κυκλοφορία της για πολιτικούς λόγους. Αναφορές στο Καΐρη αυτή τη περίοδο γίνονται και από τις εφημερίδες «ΑΜΑΛΘΕΙΑ» της Σμύρνης, «ΑΜΕΡΟΛΗΠΤΟΣ», η «ΤΑΧΥΠΤΕΡΟΣ ΦΗΜΗ», αλλά και ο «ΑΙΟΛΟΣ» των Κυκλάδων.

Από όλες αυτές τις εφημερίδες που προαναφέρθηκαν οι σημαντικότερες της χρονικής περιόδου 1830-1853, ήταν η «ΑΘΗΝΑ», ο «ΑΙΩΝ» και η «ΕΛΠΙΣ», οι οποίες είχαν και τη μεγαλύτερη κυκλοφορία.³⁹ Οι εφημερίδες αυτές έφεραν το τίτλο «*Εφημερίς πολιτική, φιλολογική και εμπορική*» (πχ η εφημερίδα «ΑΘΗΝΑ»), ενώ κάποιες άλλες έφεραν απλά το τίτλο «*Εφημερίς πολιτική και φιλολογική*» (πχ η εφημερίδα «ΑΙΩΝ»). Ένα επιπλέον στοιχείο είναι ότι οι εφημερίδες γενικότερα της περιόδου 1830-1853, ήταν μικρού σχήματος, τετρασέλιδες και δίστηλες, σε ότι αφορά την κυκλοφορία τους ήταν εβδομαδιαίες, δισεβδομαδιαίες, ή τρισεβδομαδιαίες.⁴⁰

Κλείνοντας αυτή την ενότητα, θα λέγαμε ότι υπάρχει και μια τρίτη περίοδος στον τύπο σχετικά με την προσωπικότητα του Θεόφιλου Καΐρη, η οποία όμως αφορά την μετά θάνατον αντιμετώπισή του από τον τύπο. Η εφημερίδα «ΑΙΩΝ» πάντως παρέμεινε πολέμιος του Καΐρη και του Καϊρισμού ακόμα και μετά τον θάνατο του. Αλλά ένα μεγάλο μέρος του τύπου ειδικότερα προς το τέλος του 19ου αιώνα, επανέφερε την εικόνα του ενάρετου Καΐρη, του φιλόσοφου και του πατριώτη, όπως ήταν γνωστός στον τύπο πριν από το έτος 1839.

---

³⁹ Κουμαριανού Αικ., *Ιστορική Διαδρομή του Ελληνικού Τύπου 1780-1922* στο Δρούλια Λ. (επιμ.), «*Ο Ελληνικός τύπος 1784 έως σήμερα. Ιστορικές και θεωρητικές προσεγγίσεις*», Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 2005, σελ. 60

⁴⁰ Μπαλτά Νάση, «*Η εξέλιξη της ειδησεογραφίας στις Ελληνικές εφημερίδες 19ο αιώνα (1830 κ.ε.)*», στο Δρούλια Λ. (επιμ.), «*Ο Ελληνικός τύπος 1784 έως σήμερα. Ιστορικές και θεωρητικές προσεγγίσεις*», Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 2005, σελ. 64

Κεφάλαιο 4: Η Ελληνική Επανάσταση

4.1.: Η έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης και η εκστρατεία του Ολύμπου

Ο Θεόφιλος Καΐρης ως ένθερμος υποστηρικτής της ελευθερίας, μυήθηκε από τον Αριστείδη Παππά έγκαιρα στη Φιλική Εταιρεία ήδη από τα προεπαναστατικά χρόνια.⁴¹ Το 1819 σε επιστολή του προς τον Αδ. Κοραή εκφράζει τη θέρμη του για την ελευθερία, όπου και αναφέρει χαρακτηριστικά: «*απ'όλας του ανθρώπου τας δυστυχίας η δουλεία είναι φρικτοτέρα*».⁴² Το ξέσπασμα της Ελληνικής επανάστασης βρίσκει τον Θεόφιλο Καΐρη στις Κυδωνίες, όπου σύμφωνα με τον Γλαυκωπίδη «*εκ θαύματος εκ της των Κυδωνιών καταστροφής διεσώθη*».⁴³ Οπωσδήποτε κατόρθωσε να διαφύγει μαζί με τα αδέρφια του τον Δημήτριο και την Ευανθία και το θείο του Σωφρόνιο Καμπανάκη, και μαζί με 100 μαθητές του πέρασαν στη νήσο Ψαρά, όπου εκεί προέτρεψε τους κατοίκους να αγωνιστούν για την επανάσταση.

Στη συνέχεια μετέβη στην Ύδρα και από εκεί στην Άνδρο. Αξίζει να πούμε ότι ο Θεόφιλος Καΐρης υπήρξε μία σημαντική μορφή στον επαναστατικό αγώνα της Άνδρου κατά των Οθωμανών. Κατά τη διάρκεια της δοξολογίας στο μητροπολιτικό ναό του Αγ. Γεωργίου στις 10 Μαΐου του 1821, κήρυξε επίσημα την επανάσταση στην Άνδρο και προέτρεψε τους κατοίκους να υψώσουν την επαναστατική σημαία. Επίσης να συγκεντρώσουν χρήματα και να αποστείλουν πλοία για τη φύλαξη του στενού του Καφηρέα κατά των Οθωμανικών δυνάμεων της Καρύστου. Αργότερα αναχώρησε για την Αίγινα και απέπλευσε για το Ναύπλιο, όπου ήλθε σε επαφή με την ηγεσία της Ελληνικής επανάστασης.⁴⁴

Ενώ το Μάρτιο του 1822 συμμετείχε για 2 μήνες στην εκστρατεία του Ολύμπου. Αρχηγός των επαναστατών ήταν ο Γρηγόριος Σάλας, πρώην αξιωματικός του ρωσικού στρατού και υπασπιστής του Δημήτριου Υψηλάντη. Εκεί ο Καΐρης τραυματίστηκε στο πόδι, ένα τραύμα που ταλάνισε την υγεία του για μεγάλο χρονικό διάστημα. Στην εκστρατεία του Ολύμπου αξίζει να αναφερθεί ότι συνολικά δέχθηκε τρεις λαβωματιές, από τις οποίες η μια στο πόδι δεν γιατρεύτηκε ποτέ.⁴⁵

---

⁴¹ Κουμαριανού Αικ., «*Καιρικά μελετήματα*», Άνδρος: Καΐρειος Βιβλιοθήκη, 2007, σελ. 29

⁴² Καράς, Γ., «*Καΐρης - Κούμας, Δύο Πρωτοπόροι Δάσκαλοι του Γένους*», Αθήνα: Gutenberg, 1977, σελ. 41

⁴³ Κύρτατας Δ. Ι., «*Αλληλογραφία Θεόφιλου Καΐρη*», Αθήνα: Άγρα, 2006 σελ. 25

⁴⁴ Πασχάλης, Δ. Π., «*Θεόφιλος Καΐρης*», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ. 45

⁴⁵ Καράς Γ., «*Θεόφιλος Καΐρης*», Αθήνα: Gutenberg, 2013, σελ. 49

4.2.: Η ενασχόληση του Θεόφιλου Καΐρη με την πολιτική της επαναστατικής περιόδου

Το 1823 εξελέγη εκπρόσωπος της Άνδρου για τη Β΄ εθνοσυνέλευση του Άστρους της Κυνουρίας, ενώ στη συνέχεια προήχθη σε μέλος του βουλευτικού σώματος.⁴⁶ Τον Οκτώβριο του 1823 επέστρεψε στην Άνδρο έχοντας λάβει αναρρωτική άδεια και τον επόμενο Απρίλιο παραιτήθηκε από το βουλευτικό του αξίωμα.⁴⁷

Τον Μάιο του 1824 παραβρέθηκε στο νησί των Ψαρών όπου εκφώνησε λόγο στη μνημόσυνη τελετή του Λόρδου Βύρωνα, καθώς και έναν προτρεπτικό λόγο υπέρ της Ελληνικής επανάστασης.⁴⁸ Παρ' όλα αυτά τον Νοέμβριο του 1825 έλαβε 3μηνη αναρρωτική άδεια και κατά την Γ΄ εθνοσυνέλευση στην Επίδαυρο του ανατέθηκε η εκπροσώπηση της Άνδρου και επίσης διετέλεσε μέλος του βουλευτικού σώματος στο Ναύπλιο.⁴⁹ Το 1826 ο Καΐρης συμμετέχει στην επιτροπή του Βουλευτικού και είχε επιφορτιστεί με την αρμοδιότητα σύναψης δανείου από ευκατάστατους Έλληνες για την ενίσχυση του αγώνα. Η δράση αυτή του Καΐρη αναφέρεται από την «ΓΕΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ» τον Μάρτιο του 1826.⁵⁰

Οι αγώνες και οι θυσίες της Ελληνικής επανάστασης επηρέασαν συναισθηματικά και την Ευανθία, την αδελφή του Καΐρη και την ενέπνευσαν να συνεχίσει το συγγραφικό της έργο. Συγκεκριμένα η ηρωική αντίσταση και η έξοδος του Μεσολογγίου το 1826 την ενέπνευσε να συγγράψει το δράμα «Νικήρατος», έχοντας ως κύρια έμπνευσή της τις γυναίκες που θυσίασαν τον εαυτό τους για την ελευθερία και την Ελλάδα. Το δράμα αυτό πραγματεύεται την ιστορία της Κλεονίκης, μια κόρη οικογένειας ευγενών, η οποία προκειμένου να μην εγκαταλείψει τον ηρωικό της πατέρα στρατηγό Νικήρατο, τον πείθει να μην πάει με τα γυναικόπαιδα και να διαφύγει. Η Κλεονίκη με μία πράξη αυταπάρνησης μένει πίσω μαζί με τον πατέρα της σε μια ηρωική αυτοθυσία στην οποία ανατίναξαν την πυριτιδαποθήκη την ώρα που εισέβαλαν οι Τούρκοι.^{51 52}

⁴⁶ Πασχάλης, Δ. Π., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ. 49

⁴⁷ Σφυρόερας Βασίλειος Βλ., «Ο Καΐρης στην επανάσταση του 1821», στο Καράς, Γ. (επιμ.), «Πανελλήνιο συμπόσιο "Θεόφιλος Καΐρης": υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμών και Επιστημών - Άνδρος, 6-9 Σεπτεμβρίου 1984», Αθήνα: Gutenberg, 1988, σελ. 106

⁴⁸ ό. π., σελ. 110

⁴⁹ ό. π., σελ. 110

⁵⁰ Γενική εφημερίς της Ελλάδος, Μάρτιος 1826 αριθμός φύλλου 42

⁵¹ Kitromilides P. M., «*Enlightenment and revolution: the making of modern Greece*», London: Cambridge, Harvard university press 2013, σελ. 53

⁵² Κούρτατας Δ. Ι., «*Αλληλογραφία Θεόφιλου Καΐρη*», Αθήνα: Άγρα, 2006, σελ. 90

Ως μια από τις πιο μορφωμένες Ελληνίδες της εποχής, στην Ευανθία ανατέθηκε το 1825 να συγγράψει ένα γράμμα εκ μέρους των Ελληνίδων προς τις Ευρωπαϊκές γυναίκες, προφανώς για να τονώσει το φιλελληνικό τους συναίσθημα. Το γράμμα αυτό το υπέγραψαν επιφανείς κυρίες της Ελλάδας οι οποίες έφεραν τα ονόματα των ηρώων του ναυτικού αγώνα της Ελληνικής επανάστασης. Η ίδια προσπάθησε επίσης να δια φωτίσει τους συμπατριώτες της σχετικά με τις γυναικείες αρετές, της τιμότητας και της αξιοπρέπειας, κατά την διάρκεια της ηθικής προετοιμασίας για την Ελληνική επανάσταση. Πέρα από την πατριωτική της συνεισφορά με τη μεταφορά των ιδεών από τον Ευρωπαϊκό διαφωτισμό στην Ελληνική συνείδηση, μετέδωσε και άλλες ιδέες όπως η εξελισσόμενη αντίληψη του γυναικείου προτύπου σύμφωνα με το διαφωτισμό. Παρ' όλα αυτά η Ευανθία Καΐρη έμεινε εξαρτημένη από τις ιδέες του αδερφού της Θεόφιλου, τον οποίο θαύμαζε για τις πνευματικές του αρετές και συμμεριζόταν τις αντικομοφομιστικές θρησκευτικές του ιδέες.⁵³

Ο Θεόφιλος Καΐρης κατά την διάρκεια της επανάστασης, εκτός ότι πήρε μέρος στον ένοπλο αγώνα, αποφάσισε να ιδρύσει στην Άνδρο ένα ορφανοτροφείο. Η είδηση αυτή προκάλεσε την γενική συμπάθεια και ενδιαφέρον της κοινής γνώμης. Την απόφαση αυτή έλαβε ο Θεόφιλος όταν το 1826 βρισκόταν στη Σύρο για θεραπεία έπειτα από τον τραυματισμό του στην εκστρατεία του Ολύμπου.⁵⁴ Το 1827 η είδηση της ίδρυσης του ορφανοτροφείου δημοσιεύτηκε στον τύπο της εποχής όπως για παράδειγμα στην εφημερίδα «ΓΕΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ». Όπου γίνεται λόγος για την σύσταση του ορφανοτροφείου στην Άνδρο, που σκοπό έχει την περίθαλψη, ανατροφή και εκπαίδευση των ορφανών παιδιών του αγώνα και επιπρόσθετα δημοσιεύονται οι κατάλογοι των συνδρομητών για την δημιουργία του ιδρύματος αυτού.⁵⁵

Επιπλέον το συγκεκριμένο δημοσίευμα αναφέρεται στη χρηματική ενίσχυση που χρειάζεται το ορφανοτροφείο. Η οικονομική συνδρομή θα απασχολούσε τον Καΐρη κατά τις δεκαετίες του 1820 και 1830. Στο ορφανοτροφείο συνέδραμαν οικονομικά φιλέλληνες Αμερικάνοι αλλά και Άγγλοι ιεραπόστολοι ακόμα και ο ίδιος ο κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας συνεισέφερε οικονομικά με δικά του χρήματα, αρχικά πεντακόσια γρόσια αλλά και μετέπειτα άλλους τετρακόσιους φοίνικες. Ο οποίος μάλιστα με επιστολές προς τον Καΐρη, ρωτούσε αν ήταν δυνατόν να συσταθεί και ένα φροντιστήριο στην Άνδρο για τα άπορα

---

⁵³ Kitromilides P. M., «*Enlightenment and revolution: the making of modern Greece*», London: Cambridge, Harvard university press 2013, σελ. 54-55

⁵⁴ Σφυρόερας Βασίλειος Βλ., «*Ο Καΐρης στην επανάσταση του 1821*», στο Καράς, Γ. (επιμ.), «*Πανελλήνιο συμπόσιο "Θεόφιλος Καΐρης": υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμών και Επιστημών - Άνδρος, 6-9 Σεπτεμβρίου 1984*», Αθήνα: Gutenberg, 1988, σελ. 110-111

⁵⁵ Γενική εφημερίς της Ελλάδος 13 Ιανουαρίου 1827 αριθμός 40

κορίτσια. Η χρηματοδότηση του ορφανοτροφείου ανάγκασε τον Καΐρη ακόμα και να ταξιδέψει στο εξωτερικό για την εξεύρεση πόρων κυρίως από την Ελληνική διασπορά της Ευρώπης.⁵⁶

Η τελευταία του εμφάνιση ως πολιτικού έγινε στις 12 Ιανουαρίου του 1828 στην Αίγινα, όπου εκεί με ένα προσφωνητήριο λόγο τάχθηκε υπέρ του Ιωάννη Καποδίστρια, του νέου κυβερνήτη της Ελλάδας. Τον λόγο του αυτόν ο Καΐρης τον εκφώνησε «*εκ μνήμης*», τον οποίο και επαίνεσαν ο Κοραΐς και ο Κ. Οικονόμος, καθώς αυτός ο λόγος υπέρ του κυβερνήτη διαπνεόταν από φιλελεύθερες αξίες.⁵⁷ Ο Θεόφιλος Καΐρης είχε λοιπόν οραματιστεί την δημιουργία ενός ορφανοτροφείου και σχολείου στην Άνδρο, για τα ορφανά παιδιά των αγωνιστών της Ελληνικής επανάστασης. Στο ορφανοτροφείο της Άνδρου ο ίδιος ήθελε να εφαρμόσει την αλληλοδιδασκτική μέθοδο της διδασκαλίας των μαθητών. Ενώ επίσης απέβλεπε στην καταβολή διδάκτρων εκ μέρους των ευπορότερων οικογενειών. Έτσι από το 1827 ξεκίνησε μια περιοδεία στα νησιά με σκοπό τη συγκέντρωση χρημάτων.

---

⁵⁶ Πασχάλης, Δ. Π., «*Θεόφιλος Καΐρης*», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ. 53

⁵⁷ Γενική εφημερίς της Ελλάδος 28 Ιανουαρίου 1828 αριθμός φύλλου 7

Κεφάλαιο 5: Η Οθωνική περίοδος

5.1.: Η εποχή του Ρομαντισμού και η περιρρέουσα ατμόσφαιρα στην κοινωνική και πολιτική σκηνή του Ελληνικού κράτους

Η Οθωνική περίοδος χαρακτηρίζεται από μία μεταστροφή του γενικότερου ιδεολογικού κλίματος που υπήρχε, δηλαδή από την περίοδο του νεοελληνικού διαφωτισμού θα λέγαμε περάσαμε προς το κίνημα του ρομαντισμού και του συντηρητισμού.⁵⁸ Το κίνημα του νεοελληνικού διαφωτισμού συνέχισε να υπάρχει και στις δύο πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα και ύστερα ακολούθησε η Ελληνική επανάσταση, όπου συγκεκριμένα ο νεοέλληνας διαφωτιστής Θεόφιλος Καΐρης έλαβε μέρος στον ένοπλο αγώνα. Με τον επιτυχή αγώνα της Ελληνικής επανάστασης και τις θυσίες των αγωνιστών επιτεύχθηκε η ανεξαρτησία του πρώτου Ελληνικού κράτους.

Ωστόσο η Ελληνική κοινωνία αν και έβγαινε κερδισμένη από ένα πόλεμο, ωστόσο ήταν πληγωμένη και εξαντλημένη οικονομικά. Νέα προβλήματα προέκυψαν στο νεοελληνικό κράτος. Ένα από αυτά τα ζητήματα που ταλάνισαν την κοινωνία αλλά και την πολιτική σκηνή, ήταν το ζήτημα των ετεροχθόνων και των αυτοχθόνων. Οι ετερόχθονες ήταν Έλληνες πρόσφυγες που ήρθαν από περιοχές που δεν είχαν απελευθερωθεί ακόμα (π.χ. Μακεδονία, Κρήτη, Ήπειρος κλπ.). Οι αυτόχθονες ήταν ο ντόπιος πληθυσμός θα λέγαμε ο οποίος επιζητούσε να επωφεληθεί από τη σύσταση του Ελληνικού κράτους καταλαμβάνοντας καίριες θέσεις στο δημόσιο τομέα.⁵⁹

Αντίθετα όμως έβλεπε αυτές τις θέσεις της κρατικής διοίκησης να καταλαμβάνονται από τους ετερόχθονες. Το γεγονός αυτό όξυνε τα πάθη της εποχής και συγκεκριμένα οι αυτόχθονες ένιωθαν ότι αδικούνταν, υποστηρίζοντας ότι αυτοί ήταν που πολέμησαν σηκώνοντας το βάρος του αγώνα της ανεξαρτησίας και ότι αυτοί ήταν ο ντόπιος πληθυσμός που έπρεπε να ανταμειφθεί βλέποντας την φορολογία ως μία επιπλέον αδικία που υφίστανται. Έπρεπε λοιπόν τα προβλήματα που προέκυψαν στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος να αμβλυνθούν. Το διακύβευμα πλέον ήταν η εθνική ενότητα, για αυτό έπρεπε να αναζητηθούν συνεκτικοί δεσμοί. Έτσι έπρεπε να δημιουργηθεί ένα νέο εθνικό όραμα, το οποίο έθετε ως

---

⁵⁸ Πολίτης Αλ., «Ρομαντικά χρόνια: Ιδεολογίες και νοσηρώσεις στην Ελλάδα του 1830-1880», Αθήνα: Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού - Μνήμων, 1993, σελ. 11

⁵⁹ ό. π., σελ. 24

στόχο, την απελευθέρωση και των υπόλοιπων Ελλήνων που βρίσκονταν ακόμα υπό τον Οθωμανικό ζυγό.⁶⁰

Επιπρόσθετα το πολίτευμα του νέου κράτους, έτσι όπως διαμορφώθηκε από τις εγγυήτριες δυνάμεις, ήταν ένα πολίτευμα απόλυτης μοναρχίας με βασιλιά της Ελλάδας τον ανήλικο Όθωνα εγκαινιάζοντας έτσι την περίοδο της «ελέω θεού» μοναρχίας.⁶¹ Η ουσιαστική διοίκηση γινόταν από την αντιβασιλεία του Όθωνα, κατά τα πρώτα έτη της βασιλείας του Βαυαρού μονάρχη.⁶² Η Οθωνική περίοδος έχει ονομαστεί και ως Βαυαροκρατία, καθώς τον Όθωνα ακολούθησαν και αρκετοί συμπατριώτες του που στελέχωναν την διοίκηση και τον στρατό του Ελληνικού βασιλείου.⁶³

Όπως διαπιστώνουμε από τη γενικότερη περιρρέουσα ατμόσφαιρα αλλά και από τα ιστορικά γεγονότα αυτής της περιόδου, ήταν ότι η χώρα εισήλθε σε ένα συντηρητικό κλίμα, όπου η αναζήτηση και η δημιουργία ενός νέου εθνικού οράματος ήταν επιτακτική.⁶⁴ Κατανοούμε ότι δεν υπάρχει χώρος για αμφισβητήσεις και νεοτερισμούς, αλλά είναι πλέον μια περίοδος σύνθεσης και συντηρητισμού, με απώτερο σκοπό αυτό της ομογενοποίησης της Ελληνικής κοινωνίας. Δεν υπάρχει λοιπόν πλέον χώρος για τις ρηξικέλευθες και δημοκρατικές ιδέες του νεοελληνικού διαφωτισμού, ο οποίος από την δεκαετία του 1830 υποχωρεί σταδιακά, ενώ ιδεολογικά κάνει σιγά-σιγά την εμφάνισή του το κίνημα του ρομαντισμού.

---

⁶⁰ ό. π., σελ. 24

⁶¹ Petropoulos A. J., «Πολιτική και Συγκρότηση Κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο» (1833-1844) τόμος Α', Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1997, σελ. 185

⁶² ό. π., σελ. 187

⁶³ Πετρόπουλος Ι., Κουμαριανού Αικ., στο Μπάγια Α. (επιμ.), «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», τόμος ΙΓ, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1977, σελ. 63

⁶⁴ Πολίτης Αλ., «Ρομαντικά χρόνια: Ιδεολογίες και νοοτροπίες στην Ελλάδα του 1830-1880», Αθήνα: Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού - Μνήμων, 1993, σελ. 38, 61

5.2.: Η αποστασιοποίηση του Καΐρη σε σχέση με το Οθωνικό κράτος.

Ο Θεόφιλος Καΐρης παρ' όλη την πολιτειακή και ιδεολογική αλλαγή που συντελέστηκε στην Ελληνική κοινωνία, συνεχίζει να είναι το ίδιο δημοκράτης, ριζοσπαστικός και ασυμβίβαστος. Η αντίθεσή του αυτή θα τον φέρει σε σύγκρουση με την πολιτεία αλλά και την εκκλησία λόγω των θρησκευτικών του αντιλήψεων. Επίσης πρέπει να πούμε κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Όθωνα, στη δεκαετία του 1830 δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στο εκκλησιαστικό ζήτημα καθώς τότε προέκυψε το αυτοκέφαλο της Ελληνικής εκκλησίας και η αυτονόμησή της από το Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης.⁶⁵

Οι θέσεις του Καΐρη και το ασυμβίβαστο του χαρακτήρα του έρχονταν σε αντιπαράθεση και σε σύγκρουση με το πολίτευμα και την εκκλησία, δηλαδή τους δύο πυλώνες εξουσίας του Βαυαρού βασιλιά. Άλλο ένα ζήτημα που είχε προκύψει, ειδικότερα τη δεκαετία του 1850, ήταν το θέμα της Ελληνικής ιστορίας. Έπρεπε ο νεότερος ελληνισμός να συνδεθεί ιστορικά με την αρχαία Ελλάδα, για αυτό ήταν σημαντικό να δημιουργηθεί μία συνέχεια μέσα από τα ελληνιστικά χρόνια, την ρωμαϊκή και βυζαντινή περίοδο.⁶⁶ Εκφραστές αυτής της κίνησης ήταν ο Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος και ο Σπυρίδων Ζαμπέλιος, οι οποίοι μίλησαν για τον μεσαιωνικό Ελληνισμό επιχειρώντας έτσι να συνδέσουν τον νεότερο με τον αρχαίο ελληνισμό.⁶⁷

Αξίζει να τονιστεί ότι ο Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος στα νεανικά του χρόνια δεν υπήρξε υποστηρικτής του τρίσημου ιστορικού σχήματος της Ελληνικής ιστορίας. Αργότερα όμως ο Παπαρηγόπουλος αναθεώρησε αυτές τις απόψεις του και μετά την δεκαετία του 1840 άρχισε να μιλά για τον Ελληνισμό της βυζαντινής αυτοκρατορίας, δημιουργώντας έτσι το γνωστό τρίσημο σχήμα της ιστορίας, δηλαδή αρχαίος Ελληνισμός, βυζαντινός Ελληνισμός και νεότερος. Το θέμα της συνέχειας της ιστορίας του Ελληνικού έθνους δημιουργούσε μία σιγουριά στους Έλληνες και έθετε τις βάσεις για τη δημιουργία ενός εθνικού οράματος που εκφράστηκε με την γέννηση της μεγάλης ιδέας που στόχευε στην ανασύσταση της Ελληνικής Χριστιανικής αυτοκρατορίας και την απελευθέρωση της Κωνσταντινούπολης.⁶⁸ Αυτή ήταν η περιρρέουσα ατμόσφαιρα της Ελλάδας μετά το 1830, δηλαδή σε έξαρση το Εθνικό αλλά και το εκκλησιαστικό ζήτημα.

---

⁶⁵ Petropoulos A. J., «Πολιτική και Συγκρότηση Κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο» (1833-1844) τόμος Α', Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1997, σελ. 218-220

⁶⁶ Πολίτης Αλ., «Ρομαντικά χρόνια: Ιδεολογίες και νοοτροπίες στην Ελλάδα του 1830-1880», Αθήνα: Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού - Μνήμων, 1993, σελ. 38-39

⁶⁷ ό. π., σελ. 38-47

⁶⁸ ό. π., σελ. 61-66

Όπως φαίνεται μέσα σε αυτές τις εκρηκτικές συνθήκες και την δίνη των γεγονότων δεν ήταν δυνατόν να ευδοκιμήσει το κίνημα του διαφωτισμού πλέον και έτσι ούτε και οι ιδέες του Θεόφιλου Καΐρη μπορούσαν να έχουν ευρύτερο αντίκρισμα στην συντηρητική κοινωνία της εποχής. Ο Άνδριος φιλόσοφος εξέφραζε απόψεις και θέσεις εντελώς ριζοσπαστικές για την εποχή του, ο ίδιος θέλησε να ερμηνεύσει την θρησκεία υπό το πρίσμα της φιλοσοφίας και της δικής του κοσμοαντίληψης. Αυτό ήταν κάτι για το οποίο εν τέλει διώχτηκε και καταδικάστηκε. Έχοντας επηρεαστεί από τις ιδέες του Ευρωπαϊκού διαφωτισμού όπως ο Ντεϊσμός και η «*adoration*»⁶⁹, ιδέες που θα εξετάσουμε παρακάτω, τον οδήγησαν στο να δημιουργήσει μία θρησκευολογική φιλοσοφία.⁷⁰

Αυτές οι ιδέες τον έκαναν να απομακρυνθεί από την «εξ αποκαλύψεως» θρησκεία και το ορθόδοξο Χριστιανικό δόγμα αλλά και το θρησκευτικό ιερατείο. Ο ίδιος πίστευε στην ύπαρξη ενός ανώτερου όντος δηλαδή τον θεό ωστόσο πίστευε ότι εμείς έπρεπε να ανακαλύψουμε τα καθήκοντά μας σε σχέση με την λατρεία του Θεού.⁷¹ Λόγω αυτών των θέσεών του τις οποίες δεν απέκρυπτε, κατηγορήθηκε για τη δημιουργία αίρεσης, ακόμα και για αθεΐα. Αν και ο ίδιος σε επιστολές του σε οικεία του πρόσωπα αλλά και στην απολογία του, πάντοτε εξέφραζε την πεποίθησή του στην ύπαρξη του Θεού, τον οποίο όμως καθόριζε σύμφωνα με τις αντιλήψεις τις ιδέες του.⁷²

---

⁶⁹ Σινιόσογλου Ν., «*Θεόφιλος Καΐρης: Γνωστική - Στοιχεία Φιλοσοφίας*», Άνδρος: Ευρασία, 2008, σελ. 28

⁷⁰ Πετρόπουλος Ι., Κουμαριανού Αικ., «*Η υπόθεση του Θεόφιλου Καΐρη*», στο (Μπάγιας Α. επιμ.) «*Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*», τόμος ΙΓ, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1977, σελ. 81

⁷¹ Σινιόσογλου Ν., «*Θεόφιλος Καΐρης: Γνωστική - Στοιχεία Φιλοσοφίας*», Άνδρος: Ευρασία, 2008, σελ. 75

⁷² Καράς Γ., «*Θεόφιλος Καΐρης*», Αθήνα: Gutenberg, 2013, σελ.219-222

5.3.: Ο Καΐρης στο ορφανοτροφείο της Άνδρου

Μέχρι και το 1831 σύμφωνα με τον Γλαυκωπίδη, είχαν συγκεντρωθεί 46.000 γρόσια για την οικονομική ενίσχυση του ορφανοτροφείου.⁷³ Το ποσό όμως αυτό ήταν ανεπαρκές για τη συγκρότηση του φιλανθρωπικού και εκπαιδευτικού ιδρύματος που οραματιζόταν, έτσι αποφάσισε να περιοδεύσει στις Ελληνικές παροικίες του εξωτερικού. Πριν όμως την αναχώρησή του επέλεξε να χειροτονηθεί σε πρεσβύτερο στη Σύρο από τον Άνδριο ιεράρχη Μυρίνης Σωφρόνιο Μπίστη.⁷⁴ Στις 2 Μαρτίου του 1831 αναχώρησε από τη Σύρο για το εξωτερικό. Ταξίδεψε από τη Μάλτα και στη συνέχεια ταξίδεψε στο Λιβόρνο, στη Γένοβα, στη Μασσαλία, στο Παρίσι και τελικά στο Λονδίνο, όπου παρέμεινε εκεί για 9 μήνες. Εκεί έλαβε σημαντική χρηματική βοήθεια από επιφανή μέλη της Ελληνικής παροικίας, αλλά και από τους ίδιους τους Κουακέρους.⁷⁵ Κατά την διάρκεια της παραμονής του στο Λονδίνο επισκέφθηκε την Οξφόρδη, ενώ ο ίδιος επέστρεψε στο Παρίσι, έπειτα στη Μασσαλία, στη Βενετία, στη Τεργέστη, στο Μόναχο, στη Βιέννη, στη Λειψία, στη Βουδαπέστη, στο Βουκουρέστι, στη Βραΐλα, στο Γαλάτσι της Μολδοβλαχίας. Επίσης επισκέφθηκε το Ιάσιο, την Οδησό, τη Κωνσταντινούπολη, τη Σμύρνη και τελικά έφτασε στη Σύρο στις 21 Μαρτίου του 1835.⁷⁶ Κατανοούμε λοιπόν ότι ο Θεόφιλος Καΐρης ήταν θα λέγαμε ένας κοσμοπολίτης της εποχής του και αυτό φαίνεται, τόσο από τις σπουδές του στο εξωτερικό όσο και από τα ταξίδια του σε πολλές πόλεις της Ευρώπης.

Όταν ο Καΐρης επέστρεψε στην Ελλάδα το 1835, ο βασιλιάς Όθων θέλησε να ανταμείψει τον Καΐρη τόσο για την συνεισφορά του στον αγώνα, αλλά και για τον ρόλο που είχε διαδραματίσει στο χώρο της παιδείας και για τη κοινωνική προσφορά του με την ίδρυση του ορφανοτροφείου. Ο βασιλιάς πρότεινε να απονεμηθεί στον Θεόφιλο ο Χρυσός Σταυρός του Σωτήρος, μια εξαιρετική τιμή, την οποία όμως αρνήθηκε ο Καΐρης. Δικαιολογώντας την άρνησή του αυτή με επιστολή του που έγραψε στις 25 Ιουνίου 1835. Λέγοντας στην επιστολή αυτή ότι η ανταμοιβή του ήταν η προσφορά του στην πατρίδα και η ευχαρίστηση της εκδίωξης ενός άγριου εχθρού και την αποτίναξη τυραννίας από την Ελλάδα.⁷⁷

Σχετικά με την άρνηση αυτή του Καΐρη σημειώνει παλαιός του φίλος και κατόπιν αδιάλλακτος πολέμιός του, Κωνσταντίνος Οικονόμου, ότι ο Καΐρης ήταν δημοκρατικός και συνάμα δεν ταίριαζε στην ηθική του άλλα και στη γενικότερη κοσμοαντίληψη του η αποδοχή

⁷³ Κύρτατας Δ. Ι., «Αλληλογραφία Θεόφιλου Καΐρη», Αθήνα: Άγρα, 2006, σελ. 27

⁷⁴ ό. π., σελ. 27

⁷⁵ Πασχάλης, Δ. Π. «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ. 59

⁷⁶ ο. π., σελ. 54

⁷⁷ Πασχάλης, Δ. Π., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ. 58

ιδιαίτερων προνομίων από την εξουσία του βασιλιά Όθωνα.⁷⁸ Να προσθέσουμε ότι ο Θεόφιλος Καΐρης ήταν επηρεασμένος από το κίνημα του Ευρωπαϊκού διαφωτισμού και γι' αυτόν τον λόγο ήταν δημοκρατικός και φιλελεύθερος ως προς την σκέψη. Το καθεστώς της απόλυτης μοναρχίας δεν ταίριαζε στην κοσμοθεωρία του αλλά και στις ιδέες του, επομένως ήταν λογική και αναμενόμενη η άρνησή του.

Ο Όθωνας θέλησε στις 22 Απριλίου 1837 να ανταμείψει ξανά τον Καΐρη για τη γενικότερη προσφορά του στον αγώνα αλλά και στην παιδεία, διορίζοντας τον με βασιλικό διάταγμα καθηγητή της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο των Αθηνών. Η απόφαση του διατάγματος επίσης αφορούσε τον Νεόφυτο Βάμβα, τον Γεώργιο Γενάδιο, τον Ερρίκο Ουλερίχο, τον Λουδοβίκο Ρως, τον Κωνσταντίνο Σχοινά, τον Νέγηρη, τον Βούρο, τον Λανδιερέρ, τον Φράας, τον Αλέξανδρο Σούτσο, τον Μανούση, τον Νεόφυτο Δούκα και τον Κωνσταντίνο Κοντογώνη.⁷⁹ Όμως ο Καΐρης αρνήθηκε ξανά τον διορισμό του στο Πανεπιστήμιο των Αθηνών, υποστηρίζοντας ότι καθηγητής δεν είναι μόνο ο μισθωτός στο Πανεπιστήμιο ή σε άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα του κράτους, αλλά αυτός που με την διδασκαλία του και τα συγγράμματά του ωφελεί όλους σε παγκόσμιο επίπεδο.⁸⁰

Επομένως και η δεύτερη άρνησή του προς τον βασιλιά Όθωνα ήταν λογική όπως είπαμε, καθώς αυτός δεν συμβάδιζε με τις κοινωνικές νόρμες της εποχής του, αλλά ούτε με το υπάρχον πολίτευμα και τις ευρύτερες νοοτροπίες του νεοελληνικού κράτους. Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι ο Καΐρης είχε αποστασιοποιηθεί από την υπάρχουσα κρατική εξουσία και από το γενικότερο συντηρητικό περιβάλλον και όριζε μόνος του το δρόμο που ήθελε να ακολουθήσει.

Τα εγκαίνια του ορφανοτροφείου στην Άνδρο έγιναν τον Σεπτέμβριο του 1835. Αρχικά περιθάλπονταν 30 ορφανά τα οποία ο Καΐρης έτρεφε, δίδασκε και τα περιέθαλπε ο ίδιος. Αργότερα όμως ο αριθμός των μαθητών του αυξήθηκε ήδη σε 600 το 1836.⁸¹ Η φήμη του ιδρύματος είχε εξαπλωθεί σε όλη την Ελλάδα, το οποίο ο Θεόφιλος Καΐρης μετέτρεψε σε ένα σημαντικό εκπαιδευτικό κέντρο. Ήταν τόσο μεγάλη η φήμη του ορφανοτροφείου της Άνδρου που ξεπέρασε τα σύνορα του νεοελληνικού κράτους της εποχής, ώστε υπήρχαν ακόμα και Βούλγαροι αλλά και Τούρκοι μαθητές. Από τους σημαντικότερους Βούλγαρους μαθητές του ήταν ο αργότερα επίσκοπος Βιδινίου και Λοφτσού ο λεγόμενος Τιρνόβου Ιλαρίων, ο οποίος υπήρξε ο πρωτεργάτης του Βουλγαρικού σχίσματος. Ένας από τους

---

⁷⁸ ό. π., σελ. 57-58

⁷⁹ ό. π., σελ. 58

⁸⁰ ό. π., σελ. 58

⁸¹ ό. π., σελ. 73

Τούρκους μαθητές του ήταν ο Αχμέτ Ρασίμ Πασάς, ο οποίος έλαβε ανώτατα αξιώματα στην οθωμανική αυτοκρατορία, φθάνοντας να γίνει βαλής των Ιωαννινών.⁸²

Επίσης μαθητής του ορφανοτροφείου του Καΐρη υπήρξε και ο Ανδρέας Συγγρός ο μετέπειτα μεγάλος εθνικός ευεργέτης. Οι γονείς του τον πήγαν στην Άνδρο το 1834 για να σπουδάσει στο ίδρυμα αυτό το οποίο και αναφέρει στα απομνημονεύματά του ο Συγγρός, όπου περιγράφει με λεπτομέρεια τον δάσκαλό του Θεόφιλο Καΐρη αλλά και τα μαθήματα που παρακολουθούσαν εκεί οι μαθητές. Μάλιστα αναφέρει χαρακτηριστικά ότι στην σχολή παρακολουθούσαν μαθήματα παιδιά από εννέα ετών αλλά και ενήλικες άνδρες ηλικίας τριάντα ακόμα και σαράντα ετών. Ο Συγγρός αναφέρει ότι διδάσκονταν στο ορφανοτροφείο της Άνδρου μεταφυσική, λογική, θεολογία και άλλα φιλοσοφικά μαθήματα.⁸³

Όσον αφορά στο τύπο για το ταξίδι του Καΐρη στην Ευρώπη, που σκοπό είχε να συγκεντρώσει χρήματα αλλά και εκπαιδευτικό υλικό, όπως προαναφέραμε γράφει χαρακτηριστικά η εφημερίδα «ΑΘΗΝΑ» την 6^η Ιουλίου 1835: «Ότι τέλος πάντων ο επί της δημοσίας εκπαιδεύσεως γραμματεύς μας ημέλησεν, ο ενάρετος Θεόφιλος Καΐρης κατώρθωσε διά της ελεημοσύνης. Ενώ λοιπόν σπαταλώνται τα δημόσια χρήματα αλογάριαστα εις τας χείρας των υπουργών μας, έμελλεν ο πιστός του Σωκράτους οπαδός να περιέλθει την Ελλάδα, Τουρκίαν και Ευρώπην διά να δεινηθεί από τας μερικές ελεημοσύνας να προμηθευθεί διά το εν Άνδρω κατάστημα των ορφανών του τόσο βιβλία, όσον και τα εργαλεία για τα πειράματα των φυσικών επιστημών. Ούτω πρώτος ο Καΐρης μας έφερεν εις την Ελλάδα και εν ουράνειον τηλεσκόπιον. Από καιρούς εις καιρόν θέλομεν δημοσιεύσει τας προόδους του υπό την διεύθυνσιν του αληθούς σοφού και ενάρετου διδασκάλου εις Άνδρον ορφανοτροφείου ή μάλλον ορφανοπαιδευτηρίου».⁸⁴

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι από το δημοσίευμα της εφημερίδας «ΑΘΗΝΑ», ο Άνδριος φιλόσοφος έχαιρε εκτίμησης και σεβασμού για τις εκπαιδευτικές του προσπάθειες. Φαίνεται πως το ορφανοτροφείο του υπήρξε πρωτοπόρο εκπαιδευτικό κέντρο στο νεοσύστατο νεοελληνικό κράτος. Καθώς ο Καΐρης σύμφωνα με το δημοσίευμα της εποχής ήταν αρκετά καινοτόμος ώστε ήταν αυτός ο οποίος έφερε στη χώρα το πρώτο αστρονομικό τηλεσκόπιο. Η προσωπικότητα του Καΐρη σκιαγραφείται ως ένας άνθρωπος ενάρετος, ασκητικός και κοπιώδης, αληθινός σοφός άνδρας και πρωτοπόρος, τον οποίον η εφημερίδα δεν διστάζει να τον συγκρίνει με τον ίδιο τον Σωκράτη.⁸⁵

⁸² Πασχάλης, Δ. Π., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ. 78

⁸³ ό. π., σελ. 80

⁸⁴ Αθηνά, 6 Ιουλίου 1835, αριθμός φύλλου 33

⁸⁵ Αθηνά, 6 Ιουλίου 1835, αριθμός φύλλου 33

Το 1836 η εφημερίδα «ΑΘΗΝΑ» στις 13 Μαρτίου αναφέρει σε δημοσίευμα ότι το ορφανοτροφείο της Άνδρου προσέλκυε μαθητές ακόμα και από την Οδησό της Ρωσίας. Το δημοσίευμα αυτό εγκωμιάζει τον Καΐρη ως υιό του Απόλλωνα, του Σωκράτη και του Πλάτωνα.⁸⁶ Το 1838 στις 26 Μαρτίου η εφημερίδα «ΑΘΗΝΑ» δημοσιεύει άρθρο με τίτλο «*Το ορφανοτροφείον Άνδρου*» όπου αναφέρει τα εξής: «*είνε αληθές ότι συμβάλλει πολύ εις την πρόοδον των εις τα σχολεία φοιτώντων μαθητών ο ζήλος και η εμπειρία των διδασκάλων αλλά πόσον είναι σπάνιοι οι τοιούτοι, πόσον σπάνιοι είναι οι Μάρκοι Αυρίλιοι, οι Σωκράται και οι Θεόφιλοι Καΐραι...*»⁸⁷

Το συγκεκριμένο δημοσίευμα είναι αντιπροσωπευτικό για το κύρος και την φήμη που είχε αποκτήσει ο Άνδριος διανοητής. Το άρθρο της εφημερίδας «ΑΘΗΝΑ» κάνει εκτενή αναφορά στο ορφανοτροφείο της Άνδρου, το οποίο περιγράφει ως εκπαιδευτικό και φιλανθρωπικό κατάστημα και αναφέρει επίσης ότι τα υπόλοιπα σχολεία ολόκληρης της χώρας υστερούσαν σε σχέση με το εκπαιδευτήριο του Καΐρη. Η εφημερίδα περιγράφει επίσης πως το κτήριο του ορφανοτροφείου ήταν αρκετά ευρύχωρο και διαιρούνταν σε τρία τμήματα. Στο πρώτο μέρος υπήρχε μια αρκετά εκτεταμένη αίθουσα η οποία χωριζόταν σε 48 κοιτώνες διώροφους οι οποίοι χωριζόντουσαν σε οκτώ 8 δωμάτια. Το δεύτερο μέρος του κτηρίου περιείχε την βιβλιοθήκη και την «οργανοθήκη», δηλαδή τα εργαστήρια φυσικής και χημείας. Στο τρίτο δε μέρος του ιδρύματος υπήρχε η αίθουσα των παραδόσεων των μαθημάτων χωρητικότητας μέχρι και τετρακοσίων ατόμων.⁸⁸

Το 1838 οι μαθητές δεν υπερέβαιναν τα τριακόσια άτομα. Τους μαθητές ο Καΐρης τους προσφώνούσε ως φίλους ή αδελφούς, το οποίο μας δείχνει την αμεσότητα που είχε ο Θεόφιλος με τους μαθητές του. Το ότι προσφώνούσε «φίλους και αδελφούς» δείχνει επίσης ότι ο Καΐρης δεν ήταν ένας καθηγητής απόμακρος που δίδασκε «καθ' έδρας». Επιπλέον οι μαθητές του αναλάμβαναν ανά διαστήματα διάφορες θέσεις για την ομαλή λειτουργία του ιδρύματος. Για παράδειγμα κάποιοι από αυτούς διορίζονταν θυρωροί, ξενοδόχοι, φύλακες, τραπεζοκόμοι. Το δημοσίευμα της εφημερίδας αναφέρει ότι υπήρχαν δύο μαθησιακά επίπεδα, το πρώτο επίπεδο διαρκούσε τρία έτη και το δεύτερο επίπεδο έξι έτη.⁸⁹

Στο πρώτο επίπεδο διδάσκονταν τα μαθήματα όπως η αριθμητική, η γεωμετρία, η ποσοτική δηλαδή η άλγεβρα, η τριγωνομετρία, η φυσική, η χημεία, η ορυκτολογία, η φυτολογία και η ζωολογία. Πρέπει να διευκρινίσουμε ότι η φυσική χωριζόταν σε μαθήματα όπως στοιχειώδη θεωρητικά μαθήματα, την μηχανική που περιλάμβανε την υδραυλική, την

⁸⁶ Αθηνά, 13 Μαρτίου 1836 αριθμός φύλλου 320

⁸⁷ Αθηνά, 26 Μαρτίου 1838 αριθμός φύλλου 519

⁸⁸ Αθηνά, 26 Μαρτίου 1838 αριθμός φύλλου 519

⁸⁹ Αθηνά, 26 Μαρτίου 1838 αριθμός φύλλου 519

υδροστατική, την οπτική, κατοπτρική και διοπτρική και γενικά μαθήματα αστρονομίας. Επιπλέον μάθαιναν στο πρώτο μαθησιακό επίπεδο την ιστορία της φιλοσοφίας την εμπειρική ψυχολογία την λογική, φιλολογικά μαθήματα, την ποιητική και την ρητορική. Σε αυτά τα μαθήματα διδάσκονταν τα έργα των αρχαίων συγγραφέων όπως τα έπη του Ομήρου και τα έργα των Ησίοδου, του Ηροδότου, του Σοφοκλή και του Θουκυδίδη.⁹⁰

Στο δεύτερο επίπεδο διδάσκονταν την κοσμογραφία, γραμματική, συντακτικό, μετάφραση αρχαίων κειμένων, διδάσκονταν επίσης τους αρχαίους συγγραφείς όπως τον Στοβαίο, τον Επίκτητο, τον Μάρκο Αυρήλιο, τον Θεόφραστο, τον Λουκιανό, Πλούταρχο και τον Ισοκράτη.⁹¹ Ο Ανδρέας Συγγρός στα απομνημονεύματά του αναφέρει ότι δεν σπούδαζαν μόνο αγόρια όπως φαίνεται, αλλά σύμφωνα με την δική του μαρτυρία φοιτούσαν και μαθήτριες από διάφορα μέρη της Ελλάδας οι οποίες έσπευδαν στην Άνδρο για να φοιτήσουν στη σχολή του Καΐρη.⁹² Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι από τις διάφορες μαρτυρίες που προαναφέραμε, ότι η σχολή της Άνδρου ήταν πολύ καλά οργανωμένη και η φήμη της ήταν ευρύτερα διαδεδομένη και πιθανόν σε κύρος να ήταν πιο διάσημη και από την σχολή των Κυδωνίων.

Η δράση του Καΐρη δεν ήταν άγνωστη ακόμα και στους ξένους, όπως θα δούμε και παρακάτω. Το 1838 ο Γερμανός αρχαιολόγος και ιστορικός Ερνστ Κούρτιους επισκέφτηκε την Άνδρο και αναφέρει για το ίδρυμα του Καΐρη ότι υπήρξε σπουδαίο φιλανθρωπικό κέντρο το οποίο ξεχώριζε σε όλη την Άνδρο. Ο Κούρτιους αναφέρει ότι ο Θεόφιλος Καΐρης ζει και διδάσκει ανιδιοτελώς και προκαλεί θαυμασμό στους νέους οι οποίοι προστρέχουν σε αυτόν από διάφορα μέρη. Ο Άνδριος λόγιος ζει και διδάσκει σαν αρχαίος φιλόσοφος και ο ίδιος ο Κούρτιους αισθάνθηκε συγκίνηση κατά την διάρκεια της συνάντησής του με τον Καΐρη.⁹³

Πρέπει να αναφέρουμε ότι μία πληροφορία που αντλούμε από τον Δ.Π. Πασχάλη είναι ότι ο Γερμανός καθηγητής Αύγουστος Βράνδης μετέβη και αυτός στην Άνδρο το 1839, λίγο πριν την κατηγορία που δέχτηκε το Καΐρης. Ο Γερμανός αυτός είχε κληθεί αρχικά από τον βασιλιά Όθωνα το 1837 στην Αθήνα για να διατελέσει ως υπουργικός σύμβουλος για την εκπαιδευτική πολιτική του βασιλείου. Η αποστολή λοιπόν του Βράνδης στην Άνδρο ίσως είχε σκοπό στο να εξακριβώσει η Οθωνική διακυβέρνηση τις θέσεις του Καΐρη. Πρέπει να επισημανθεί ότι όπως προαναφέρθηκε, το καθεστώς ήταν επιφυλακτικό αν όχι εχθρικό απέναντι στον Άνδριο διδάσκαλο.⁹⁴

⁹⁰ Αθηνά, 26 Μαρτίου 1838 αριθμός φύλλου 519

⁹¹ Αθηνά, 26 Μαρτίου 1838 αριθμός φύλλου 519

⁹² Πασχάλης, Δ. Π. «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ. 84

⁹³ Καράς Γ., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Gutenberg, 2013, σελ. 108-109

⁹⁴ ό. π., σελ. 108

Διαμένοντας εκεί ο Βράνδης, παρακολούθησε μία ομιλία του Καΐρη σχετικά με την ελευθερία, η οποία ήταν δημόσια και απευθυνόταν στους μαθητές του και στους κατοίκους, όπου ανάμεσά τους είχε παρευρεθεί ο Βράνδης ως άγνωστος μεταξύ αγνώστων. Αφού παρακολούθησε την ενδιαφέρουσα ομιλία του Καΐρη εκ των υστέρων συστήθηκε σε αυτόν ανακοινώνοντας του ότι σκοπός της επίσκεψής του ήταν να γνωρίσει εκείνον τον οποίο τιμά και θαυμάζει όλο το έθνος και θα έπρεπε να σέβεται όλη η ανθρωπότητα. Επιστρέφοντας όμως στην Αθήνα ο Βράνδης είπε ότι εάν συνεχίσει να διδάσκει με αυτό τον τρόπο ο Καΐρης σε τρία χρόνια ο βασιλιάς Όθωνας θα αναγκαζόταν να φύγει από την Αθήνα.⁹⁵

---

⁹⁵ Καράς Γ., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Gutenberg, 2013, σελ. 108

Κεφάλαιο 6: Ο Καΐρης υπό διωγμό (1839-1843)

6.1.: Η είδηση της “Θεοσεβικής αίρεσης” και η αντίδραση της ιεράς συνόδου

Τον Ιούνιο του 1839 άρχισαν να καταφθάνουν πληροφορίες στην Ιερά Σύνοδο ότι ο Θεόφιλος Καΐρης είχε απομακρυνθεί από το ορθόδοξο δόγμα και ότι είχε ιδρύσει δική του θρησκεία. Πρώτος επίσημα το ανέφερε το 1839 στην Ιερά Σύνοδο ο πρωτοσύγκελος της επισκοπής Κυκλάδων Λεόντιος Καμπάνης ότι ο Θεόφιλος Καΐρης είχε παρεκκλίνει από το ορθόδοξο δόγμα. Η αντίδραση της Ιεράς Συνόδου που είχε θορυβηθεί από τις αλλεπάλληλες κατηγορίες κατά του Άνδριου φιλοσόφου, ήταν να εξακριβώσει αυτούς τους ισχυρισμούς από τα ίδια τα άτομα που τον κατήγγελλαν με μαρτυρίες από τους μαθητές του και άλλων μαρτύρων.⁹⁶

Αρχικά η σύνοδος απέφυγε να κατηγορήσει τον Καΐρη αλλά στις αρχές του Ιουνίου του 1839 το θέμα αυτό ξανατέθηκε στην Ιερά Σύνοδο επειδή έφθασαν νέες πληροφορίες ότι η διδασκαλία του Καΐρη ανέτρεπε εκ θεμελίων τον Χριστιανισμό.⁹⁷ Αυτή τη φορά η Ιερά Σύνοδος έστειλε επιστολή στον ίδιο τον Άνδριο διδάσκαλο για να εξακριβώσει αν οι κατηγορίες ήταν αληθείς. Πρέπει να αναφέρουμε, ότι ο Πρόεδρος της Ιεράς Συνόδου ήταν ο Επίσκοπος Κυνουρίας Διονύσιος και αυτός που απέστειλε την επιστολή ήταν ο Επίσκοπος Σελασίας Θεοδώρητος. Ο Καΐρης απάντησε με επιστολή προς την Ιερά Σύνοδο στις 29 Ιουλίου 1839.⁹⁸

Στην επιστολή αυτή ο Άνδριος λόγιος αρνείται τις κατηγορίες και τις απορρίπτει, χαρακτηρίζοντας τις ως δήθεν κατηγορίες, σχετικά με το ότι δεν πιστεύει στην τριαδικότητα του Θεού, ότι δεν πιστεύει στην ανατολική ορθόδοξη χριστιανική εκκλησία, κτλ. Όλες αυτές τις κατηγορίες τις απορρίπτει κατηγορηματικά στην επιστολή του και διαβεβαιώνει την Ιερά Σύνοδο ότι κανένας από το ακροατήριό του δεν υπήρξε διεφθαρμένος, ούτε παράφρονος και γενικότερα δεν φαίνεται ο Θεόφιλος Καΐρης να παρεκκλίνει από το Χριστιανικό δόγμα μέσα από αυτή την επιστολή του. Επιπλέον διαβεβαιώνει ότι οι πράξεις του είναι προς το εθνικό συμφέρον και τονίζει την προσφορά του στην πατρίδα.⁹⁹

Στη συνέχεια η Ιερά Σύνοδος αφού έλαβε την επιστολή του Καΐρη, έκρινε ότι αυτή η απάντηση ήταν ανεπαρκής για αυτό το λόγο απεστάλη νέα επιστολή από τον γραμματέα της

⁹⁶ Πασχάλης, Δ. Π., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ. 108-109

⁹⁷ ό. π., σελ. 110

⁹⁸ ό. π., σελ. 111

⁹⁹ ό. π., σελ. 111-113

Ιεράς Συνόδου Φαρμακίδη αλλά δεν έλαβε καμία απάντηση από τον Θεόφιλο Καΐρη αυτή τη φορά.¹⁰⁰ Επιστολή επίσης απέστειλε και ο Νεόφυτος Δούκας προς τον Καΐρη προτρέποντάς τον να μετανοήσει και να επανέλθει στην ορθόδοξη χριστιανική πίστη. Ένα άλλο στοιχείο που ενίσχυσε τις κατηγορίες εις βάρος του ήταν και ένας λόγος που εκφώνησε ο Καΐρης στο ορφανοτροφείο της Άνδρου στις 22 Μαρτίου του 1839 που δημοσιεύθηκε στην Ερμούπολη της Σύρου. Ακόμα και ο δήμαρχος της Ερμούπολης Ν. Πρασακάκης κατέθεσε ότι οι μαθητές του Καΐρη μεταξύ αυτών και κάποιοι ιερωμένοι διέδιδαν αντιχριστιανικές ιδέες και πως αυτοί χλεύαζαν τους μαθητές του γυμνασίου της Σύρου και τους περιφρονούσαν.¹⁰¹

Ακολούθησε άλλη μία επιστολή, όπου η Ιερά Σύνοδος αν και παραδέχεται ότι ο Καΐρης ήταν άνθρωπος της παιδείας, ευσεβής και σεβάσμιος, ωστόσο έχει αποπλανηθεί και έχει απομακρυνθεί από το ορθόδοξο χριστιανικό δόγμα, μεταξύ άλλων κατηγορείται ότι δεν πιστεύει στον τριαδικό Θεό και εισάγει άλλο Θεό, άλλες τελετές, και προσευχές, και ότι πιστεύει στην ύπαρξη ανθρώπων που κατοικούν σε άλλους πλανήτες, στην μετανάστευση των ψυχών από πλανήτη σε πλανήτη και την μετενσάρκωση των ψυχών.¹⁰² Παρατηρούμε ότι μέσα από αυτή την επιστολή της Ιεράς Συνόδου ο Θεόφιλος Καΐρης κατηγορείται ότι έχει παρεκκλίνει από το ορθόδοξο δόγμα και ότι πιστεύει σε έναν άλλο Θεό πέρα από τον τριαδικό, κατηγορείται επίσης και για προσωπικές του πεποιθήσεις όπως ότι υπάρχει ενδεχόμενο ζωής και σε άλλους πλανήτες. Μία αντίληψη εξαιρετικά ριζοσπαστική για τα δεδομένα της εποχής του δηλαδή την θεωρία της πολλαπλότητας των κόσμων γεγονός το οποίο ενστερνιζόταν ο Θεόφιλος Καΐρης.

Μάλιστα σε μια επιστολή του στις 10 Αυγούστου 1836 προς την αδελφή του Ευανθία Καΐρη συζητά το ενδεχόμενο ύπαρξης ζωής και σε άλλους πλανήτες. Η επιστολή αυτή αναφέρει τα εξής: *«Ότι η σελήνη, ως και τα λοιπά ουράνια σώματα, κατοικούνται, τούτο είναι αληθέστατον· τούτο ήτο το φρόνημα των αρχαίων φιλοσόφων· τούτο είναι και πολλών σημερινών· ηγνοείτο μόνον και αγνοείται το είδος των κατοίκων αυτών. Αν αληθεύη το περί του Ερσχέλου διήγημα και εθεωρηθεί ότι το της σελήνης πρόσωπον, οποίον μόνο τούτο οι πεπαιδευμένοι της γης, ότι έμαθον την μορφήν των Σεληναίων· »*. Μια παρατήρηση σχετικά με αυτή την επιστολή είναι ότι ο Έρσχελος προφανώς είναι ο Άγγλος αστρονόμος Τζον Χέρσελ, στον οποίο είχε αποδοθεί μια φανταστική ιστορία σχετικά με την ύπαρξη ζωής στη Σελήνη. Ο Καΐρης στην επιστολή του αυτή αναφέρει επίσης: *«αλλά και αν υποθέσωμεν, ότι ήτο και είνε αδύνατον να τελειοποιηθώσι τα τηλεσκόπια τόσον, ώστε να δείξωσιν την μορφήν των*

¹⁰⁰ ό. π., σελ. 114-115

¹⁰¹ Πασχάλης, Δ. Π., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ. 114

¹⁰² ό. π., σελ. 115

*κατοίκων των άλλων του σύμπαντος μερών, μένει πάντοτε βεβαιότατον ότι ταύτα κατοικούνται. Ιδού ποίον τεμάχιον αποδίδεται εις τον Ορφέα, εις άνθρωπον δηλ 2000 περίπου ετών προ Χριστού ακμάσαντα, περί κατοίκων της Σελήνης: Μήσατο δ'άλλην γαίαν απείραντου, ην τε Σελήνην αθάνατοι κλήζουσιν, επιχθόνιοι δε τε μήνην· ή πολλ'ούρε έχει, πολλ'άστεα, πολλά μέλαθρα».*¹⁰³

Κατανοούμε ότι σίγουρα τέτοιες απόψεις ήταν αρκετά ρηξικέλευθες και προχωρημένες για την συγκεκριμένη ιστορική περίοδο και μάλιστα στην Ελλάδα της Οθωνικής περιόδου που επικρατούσε ένας συντηρητισμός σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο. Πρέπει επίσης να επισημάνουμε ότι ο Θεόφιλος Καΐρης ασχολούνταν και με την αστρονομία ήδη από τα νεανικά του χρόνια και συγκεκριμένα όταν είχε μεταβεί στο εξωτερικό το 1803, είχε πραγματοποιήσει σπουδές σχετικά με την αστρονομία στο πανεπιστήμιο της Πίζας. Ενώ στην Άνδρο όπως προαναφέρθηκε είχε φέρει στην Ελλάδα το πρώτο αστρονομικό τηλεσκόπιο, σύμφωνα με το δημοσίευμα της εφημερίδας «ΑΘΗΝΑ» το 1836.

Το μόνο σίγουρο είναι ότι ο Θεόφιλος Καΐρης ήταν ένας άνθρωπος με διευρυμένους πνευματικούς ορίζοντες και μια προσωπικότητα που διαρκώς αναζητούσε τη γνώση μέσα από την φιλοσοφία και τις υπόλοιπες επιστήμες. Όπως ήταν λογικό οι απόψεις του αυτές, ήταν ασύμβατες με το πνεύμα της εποχής και σίγουρα αυτές οι απόψεις του ήταν παντελώς άγνωστες και ξένες ειδικότερα προς την Ιερά Σύνοδο της εκκλησίας της Ελλάδας.

Αλλά για να επανέλθουμε πάλι στο θέμα μας σε όλες αυτές τις κατηγορίες ο Θεόφιλος Καΐρης στις 7 Αυγούστου 1839 απέστειλε νέα επιστολή στην Ιερά Σύνοδο, όπου καταγγέλλει ότι κάποιοι τον επιβουλεύονται συκοφαντώντας τον και πως κάποιοι του έστειλαν ανώνυμη επιστολή από τη Σύρο επειδή αθέτησε τα πατρικά δόγματα και απειλούν να τον δολοφονήσουν. Απολογούμενος αναφέρει ότι ούτε δίδαξε ποτέ, ούτε είναι ικανός να διδάξει δογματική Θεολογία και πως στην θρησκείολογία εξιστόρησε μόνο τα θεία δόγματα και τα ιερά της ορθοδόξου εκκλησίας μυστήρια. Παρόλα αυτά όμως αναφέρει ότι στη φιλοσοφία δίδαξε περί υπάρξεως του Θεού και περί αθανασία της ψυχής, για να αποδείξει ότι για να επιτύχει ο άνθρωπος τον σκοπό για τον οποίο πλάστηκε, πρέπει να ζει σύμφωνα με το θέλημα του Θεού.¹⁰⁴

Περί δε των ουρανίων σωμάτων δίδαξε ότι πολλοί από τους αρχαίους φιλοσόφους και αστρονόμους παραδέχονταν το ενδεχόμενο ότι και άλλοι πλανήτες πιθανόν να κατοικούνται. Επίσης αναλύει το σκεπτικό του σχετικά με τη ζωή σε άλλους πλανήτες ότι υπάρχουν διάφορα ηλιοκεντρικά συστήματα με ζωή στο διάστημα που πιθανόν οι ψυχές όλων αυτών

¹⁰³ Πασχάλης, Δ. Π., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ. 142

¹⁰⁴ ό. π., σελ. 116-119

των έμβιων όντων να μεταβαίνουν μέχρι να φτάσουν στο κέντρο του σύμπαντος. Συμπληρώνει ότι όλα αυτά που ελέχθησαν, δεν ειπώθηκαν ως δόγματα αλλά ούτε και ως αναντίρρητες αλήθειες αλλά ως αβέβαιες θεωρίες. Όλες αυτές οι θεωρίες είχαν λεχθεί στα πλαίσια των μαθημάτων της αστρονομίας σε σχέση με τις φιλοσοφικές θεωρίες. Όλα αυτά βέβαια διαπιστώνει ο Καΐρης που είχε διδάξει είχαν αλλοιωθεί και διαστρεβλωθεί από τους κατηγορούς του και από αυτούς όπως λέει τον επιβουλεύονταν.¹⁰⁵

Συνεχίζοντας αναφέρει μιλώντας σχετικά με την αρχαία Ελλάδα ειδικότερα για τους αρχαίους ναούς των ιερών μυστηρίων και των θυσιών, κάποιος αναφέρει ότι τον κατηγορήσαν πως δίδασκε την ειδωλολατρία ενώ αυτός όπως ισχυρίζεται αντίθετα μιλούσε υπό το πρίσμα της ιστορίας. Στην ίδια επιστολή αναφέρει ότι όταν αυτός δίδασκε σχετικά με τις αιρέσεις της εποχής του κάποιος διέδωσαν ότι ο Καΐρης ήταν οπαδός του Λούθηρου και του Καλβίνου. Όταν πάλι δίδασκε υπό το πρίσμα της φιλοσοφίας για την ύπαρξη ενός Θεού κάποιος τον κατηγορήσαν ότι ήταν θειστής.¹⁰⁶

Όλους αυτούς που διέδιδαν αυτές τις συκοφαντίες, όπως λέει τις πράξεις τους αυτές τις έπρατταν από άγνοια, ο Άνδριος φιλόσοφος όχι μόνο δεν έπεφτε στο ίδιο επίπεδο με αυτούς αλλά αντίθετα τους συλλυπόταν και επικαλούνταν τον Θεό για να τους συγχωρέσει. Στο αίτημα της Ιεράς Συνόδου για την ομολογία της πίστεώς του, ο Καΐρης απέφυγε να κάνει ομολογία πίστεως και δήλωσε ότι σχετικά με το δόγμα της Ορθόδοξου Χριστιανικής θρησκείας αλλά και με τα μυστήρια της εκκλησίας, ήταν για αυτόν ανεξιχνίαστα και ακατάληπτα.¹⁰⁷

Στη συνέχεια η Ιερά Σύνοδος στις 25 Αυγούστου 1839 αποφάσισε να στείλει νέα επιστολή, στην οποία απαιτούσε η σύνοδος την ομολογία πίστεώς του στο Χριστιανικό ορθόδοξο δόγμα. Η επιστολή με λίγα λόγια αναφέρει ότι η απάντηση του Καΐρη ήταν ασαφής και αόριστη, ενώ απέφυγε να απαντήσει στο φλέγον ζήτημα δηλαδή την κατηγορία ότι ίδρυσε νέα θρησκεία η οποία σύμφωνα με τη σύνοδο στρεφόταν κατά της ορθόδοξης εκκλησίας της Ελλάδας. Η σύνοδος αναφέρει στην επιστολή επίσης ότι εκτιμά τον Καΐρη για την μόρφωση και την παιδεία του, όμως η απάντηση που έλαβε δεν ήταν αυτή που προσδοκούσε. Την επιστολή αυτή διατάχτηκε να την παραδώσει αυτοπροσώπως ο ίδιος ο διοικητής της Τήνου Ιωάννης Θεοτόκης.¹⁰⁸

Στις 14 λοιπόν Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους, ο Καΐρης έστειλε άλλη μία επιστολή προς την Ιερά Σύνοδο εμμένοντας στις απόψεις του που εξέφρασε στην προηγούμενη

¹⁰⁵ Πασχάλης, Δ. Π., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ. 118

¹⁰⁶ ό. π., σελ. 118

¹⁰⁷ ό. π., σελ. 119

¹⁰⁸ ό. π., σελ. 119-121

επιστολή του, που είχε αποστείλει στις 7 Αυγούστου λέγοντας ότι του είναι αδύνατον να καταπατήσει τη συνειδήσή του και να απατήσει την Ιερά Σύνοδο. Παρακαλεί επίσης την σύνοδο να παραμείνει στην Άνδρο μέχρι το Μάρτιο του επόμενου χρόνου, διότι ήθελε να ολοκληρώσει τις επισκευές στο ορφανοτροφείο και να διευθετήσει την τύχη των ορφανών.¹⁰⁹ Λαμβάνοντας αυτή την απάντηση η Ιερά Σύνοδος συνεδρίασε, όπου και τέθηκαν δύο ζητήματα, το πρώτο ήταν ο Καΐρης να εξοριστεί από την Ελλάδα και το δεύτερο ήταν να αποπεμφθεί από τις τάξεις του κλήρου και της εκκλησίας.¹¹⁰ Αξίζει να επισημανθεί ότι ο Άνδριος φιλόσοφος εξακολουθούσε να είναι κληρικός.

Την αποπομπή του Καΐρη από την εκκλησία, εισηγήθηκε ο πρώην φίλος του Κωνσταντίνος Οικονόμου, ο οποίος βέβαια αργότερα μετά το ξέσπασμα των κατηγοριών κατά του Καΐρη ως αιρετικού, μετατράπηκε σε δεινό πολέμιο του Άνδριου φιλοσόφου. Εν τέλει η σύνοδος έκρινε τον Θεόφιλο ως αιρετικό ο οποίος ίδρυσε μία νέα θρησκεία που φέρει το όνομα Θεοσεβισμός. Όσοι διδάχτηκαν από τον Καΐρη έπρεπε να δηλώσουν ομολογία πίστεως στο Χριστιανικό Ορθόδοξο δόγμα και να αποκηρύξουν τα διδάγματα του Θ. Καΐρη. Κρίθηκε λοιπόν ένοχος για ασέβεια και τη δημιουργία νέας θρησκείας που στρεφόταν κατά του Ορθόδοξου Χριστιανισμού και πως θα έπρεπε να παρθούν μέτρα εναντίον του. Για αυτόν το λόγο λοιπόν διατάχθηκε το πολεμικό πλοίο «ΑΘΗΝΑ» στην Άνδρο και να οδηγήσει τον Θεόφιλο Καΐρη ενώπιον της Ιεράς Συνόδου. Πρέπει να τονιστεί ότι το συγκεκριμένο πολεμικό πλοίο ήταν η ναυαρχίδα του Ελληνικού στόλου και κυβερνήτης του πλοίου ήταν ο Κωνσταντίνος Κανάρης, ενώ η απόφαση να σταλθεί το πολεμικό πλοίο πάρθηκε με τη σύμφωνη γνώμη της κυβέρνησης.^{111 112}

Στις 21 Οκτωβρίου του 1839 ο Θεόφιλος Καΐρης παρουσιάστηκε στην Ιερά Σύνοδο στην Αθήνα, η σύνοδος του πρότεινε να δηλώσει μεταμέλεια και να προβεί σε ομολογία πίστεως. Από την άλλη μεριά ο Καΐρης δήλωσε ότι δεν στρεφόταν κατά του Χριστιανισμού και πως αυτός δεν δίδασκε θεολογία αλλά φιλοσοφία και κατανοούμε επομένως σύμφωνα με τα λεγόμενά του, ότι η θεοσεβεία την οποία δίδασκε δεν ήταν μια θεολογική κατήχηση αλλά μια φιλοσοφική προσέγγιση προς το Θεό. Κατόπιν επανέλαβε το αίτημά του να του δοθεί μία παράταση για να διευθετήσει τις εκκρεμότητές του σε σχέση με το ίδρυμα της Άνδρου, και αν του ζητηθεί να φύγει από τη χώρα και να κλείσει το ορφανοτροφείο αυτός θα το δεχόταν.¹¹³ Η απόφαση που πάρθηκε τελικά ήταν ο Θεόφιλος Καΐρης να μην εξοριστεί από την Ελλάδα

¹⁰⁹ Πασχάλης, Δ. Π., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ.121-122

¹¹⁰ ό. π., σελ. 122

¹¹¹ ό. π., σελ.125-126

¹¹² Καραάς, Γ., «Καΐρης - Κούμας, Δύο Προτοπόροι Δάσκαλοι του Γένους», Αθήνα: Gutenberg, 1977, σελ. 67-68

¹¹³ Πασχάλης, Δ. Π., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ.129-130

ενώ λίγες μέρες αργότερα στις 23 Οκτωβρίου 1839 με νέα απόφαση καθαιρέθηκε ο Καΐρης και αποπέμθηκε από τις τάξεις του κλήρου.¹¹⁴

---

¹¹⁴ ό. π., σελ.132

6.2.: Η αντιμετώπιση των απόψεων του Καΐρη από τον Ελληνικό τύπο

Σε αυτό το σημείο πρέπει να εστιάσουμε στις αντιδράσεις του τύπου. Οι περισσότερες από τις εφημερίδες για το σχετικό θέμα, δηλαδή τον Θεοσεβισμό του Καΐρη ήταν αρνητικές προς τον Άνδριο φιλόσοφο και έπαιρναν θέση υπέρ της Ιεράς Συνόδου ακολουθώντας έτσι μία συντηρητική γραμμή. Από τις λίγες εφημερίδες που στάθηκαν στο πλευρό του Καΐρη ήταν η εφημερίδα «ΑΘΗΝΑ». Στον αντίποδα βρισκόταν η φιλορωσική εφημερίδα «ΑΙΩΝ» η οποία εξαπέλυσε σφοδρές κατηγορίες κατά του φιλοσόφου. Στις 25 Οκτωβρίου 1839 η εφημερίδα «ΑΙΩΝ» δημοσιεύει απλά την είδηση της καταδίκης του Καΐρη από την Ιερά Σύνοδο κρατώντας μία στάση ουδετερότητας.¹¹⁵ Από την άλλη μεριά η εφημερίδα «ΑΘΗΝΑ» στις 28 Οκτωβρίου δημοσιεύει, ότι η 22η Οκτωβρίου του 1839 θα ήταν η ημέρα που θα έμενε για πάντα στην ελληνική ιστορία, καθώς διατάχθηκε βασιλικό πλοίο να πλεύσει στην Άνδρο, όχι εξαιτίας όπως λέει το δημοσίευμα κάποιας πειρατείας ή εξαιτίας κάποιων ληστών ή κάποιων επαναστατών αλλά για να συλλάβει τον Θεόφιλο Καΐρη. Σύμφωνα με την εφημερίδα «ΑΘΗΝΑ» ο διοικητής των Αθηνών κύριος Αξιώτης στάλθηκε στον Πειραιά μαζί με χωροφύλακες και στρατιώτες για να οδηγήσουν τον Καΐρη στην Ιερά Σύνοδο, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει το δημοσίευμα κάτι το οποίο δείχνει τη εκτίμηση και τη στήριξη του κόσμου προς το προσώπο του.¹¹⁶

Πολλοί από τους πολίτες που είδαν το θέαμα έτρεξαν αμέσως προς την Ιερά Σύνοδο και αρκετοί από το πλήθος επευφημούσαν τον Καΐρη και συνάμα ακούστηκαν φωνές αγανάκτησης, διότι αυτός ο άνθρωπος οδηγήθηκε άδικα και με τέτοιο τρόπο σαν να ήταν κάποιος αρχιληστής. Το γεγονός αυτό προκάλεσε πολύ προβληματισμό και θλίψη στο κόσμο που παραβρέθηκε εκεί. Στη συνέχεια μετά από λίγη ώρα η φρουρά οδήγησε αυτόν από την Ιερά Σύνοδο πίσω στον Πειραιά και τον επιβίβασαν στο πολεμικό πλοίο όπου θα παρέμενε φυλακισμένος. Πρέπει να αναφέρουμε ότι ο λαός που ήταν παρόν στο γεγονός και ακολούθησε τον Καΐρη στον Πειραιά τον επευφημούσε κατά τη διάρκεια της πορείας.¹¹⁷

Η εφημερίδα τονίζει ότι ο ελληνικός λαός είναι αρκετά ευαίσθητος σε θέματα σχετικά με την παιδεία και διαθέτει ισχυρό αίσθημα δικαιοσύνης. Ο συντάκτης του άρθρου αναρωτιέται ακόμα και αν ο Καΐρης δίδασκε κατά του Χριστιανισμού γιατί δεν τον έκριναν με χριστιανική πραότητα και δικαιοσύνη, αλλά τον συνέλαβαν και τον οδήγησαν μακριά από την οικογένειά του και την γενέτειρά του την Άνδρο, σαν να ήταν κάποιος κακούργος

¹¹⁵ Αιών, 25 Οκτωβρίου 1839, αριθμός φύλλου 108

¹¹⁶ Αθηνά, 28 Οκτωβρίου 1839, αριθμός φύλλου 664

¹¹⁷ Αθηνά, 28 Οκτωβρίου 1839, αριθμός φύλλου 664

αποστέλλοντας ένοπλο σώμα. Επίσης τονίζει το άρθρο ότι τέτοιες πράξεις και αποφάσεις δεν είναι καθόλου χριστιανικές και δεν ταιριάζουν με τις διδαχές του Ιησού Χριστού. Επιπλέον προσθέτει ο αρθρογράφος ότι η ορθόδοξη εκκλησία δεν είναι εκκλησία ουλεμάδων και κάποιο σύστημα ιεροεξεταστών. Από την άλλη μεριά κατηγορεί και την πολιτική εξουσία αν και εκπροσωπούν το κοσμικό σκέλος του Κράτους και ενώ θα έπρεπε να είναι πιο αντικειμενικοί σε τέτοια ζητήματα συναίνεσαν με τις απόψεις των αρχιερέων.¹¹⁸

Η καταδικαστική απόφαση κατά του Καΐρη από την εκκλησία και την πολιτεία προκάλεσε λύπη και αγανάκτηση στο λαό. Στο ίδιο φύλλο της εφημερίδας αλλά σε άλλο άρθρο παρατίθεται η μαρτυρία ενός επιφανή ιερέα, τον οποίο η εφημερίδα δεν κατονομάζει, ο οποίος σε δημόσιο χώρο φέρεται να είπε ότι η σύλληψη του Καΐρη πάθηκε από ανώτερα κλιμάκια, εννοώντας προφανώς την πολιτεία και τους εκκλησιαστικούς κύκλους. Στη συνέχεια ο ιερέας δήλωσε ότι οι Έλληνες δεν χρειάζονται τα πολλά γράμματα και αναρωτιέται γιατί να υπάρχουν το Πανεπιστήμιο και τα γυμνάσια και παραδέχεται ότι ο Έλληνας χρειάζεται να γνωρίζει μόνο γραφή και ανάγνωση, προσθέτοντας ότι τα πολλά γράμματα οδηγούν τους ανθρώπους στην αθεΐα. Η εφημερίδα θεωρεί ότι ο υπουργός εσωτερικών και εκκλησιαστικών Γεώργιος Γλαράκης έδειξε σύμπνοια με τις απόψεις της Ιεράς Συνόδου. Το δημοσίευμα μας πληροφορεί επιπρόσθετα ότι ο Καΐρης παρέμεινε φυλακισμένος στο αγκυροβολημένο πλοίο στο λιμάνι του Πειραιά με την υγεία του κλονισμένη.¹¹⁹

Η στάση του βασιλιά Όθωνα σύμφωνα με την εφημερίδα «ΑΘΗΝΑ» ήταν αρχικά ευνοϊκή προς τον Καΐρη, επιθυμώντας να μην καταδικαστεί σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα, αλλά να του δοθεί λίγος καιρός για να εξεταστεί η υπόθεσή του πιο διεξοδικά, ώστε να διαλυθούν οι αμφιβολίες ή ακόμα να έρθουν και σε συνεννόηση οι δύο πλευρές. Όμως η Ιερά Σύνοδος με επιστολή της προς τον βασιλιά με έμμεσο τρόπο εκβίασε την απόφαση του Όθωνα προς το συμφέρον της, λέγοντας ότι αν δεν εγκριθεί η απόφαση της συνόδου, θα συνιστούσε προσβολή για το κύρος της και την αξιοπρέπειά της. Έτσι ο Όθωνας αναγκάστηκε να εγκρίνει την απόφαση του αφορισμού του Καΐρη και τον μετέπειτα εγκλεισμό του σε κάποιο μοναστήρι. Η εφημερίδα συνεχίζει με ένα τρίτο άρθρο όπου γίνεται η γνωστοποίηση στο κοινό της επιστολής του Θ. Καΐρη προς τον επίσκοπο Σελασίας ο οποίος είχε διατελέσει πρόεδρος της Ιεράς Συνόδου που αφόρισε τον Άνδριο φιλόσοφο.¹²⁰

¹¹⁸ Αθηνά, 28 Οκτωβρίου 1839, αριθμός φύλλου 664

¹¹⁹ Αθηνά, 28 Οκτωβρίου 1839, αριθμός φύλλου 664

¹²⁰ Αθηνά, 28 Οκτωβρίου 1839, αριθμός φύλλου 664

Η εφημερίδα «ΑΘΗΝΑ» την 1 Νοεμβρίου του 1839 δημοσιεύει εκ νέου για το θέμα του Θεόφιλου Καΐρη. Αναφέρει χαρακτηριστικά ότι ουσιαστικά παράνομα ο Καΐρης αποφασίστηκε να εγκλειστεί σε μοναστήρι της Σκιάθου, όλα αυτά χωρίς να καταδικαστεί σε κάποιο δικαστήριο της πολιτείας, ούτε καν επιβλήθηκε αυτή η ποινή από την Ιερά Σύνοδο και σύμφωνα με το δημοσίευμα καταδικάστηκε σε εγκλεισμό ή φυλάκιση θα λέγαμε, από τον Υπουργό Γεώργιο Γλαράκη. Ο αρθρογράφος διερωτάται υπό ποια ιδιότητα ο κύριος Γλαράκης επέβαλε αυτήν την ποινή. Η εφημερίδα παρατηρεί σειρά παραβιάσεων των νόμων και της δικαιοσύνης. Ήταν από την αρχή μια νομική παραβίαση το γεγονός ότι με απλές συκοφαντίες συλλαμβάνεται σαν να ήταν κάποιος αρχιληστής και με πολεμικό πλοίο μεταφέρεται αρχικά στην Αίγινα και από κει στον Πειραιά και την Αθήνα. Στην ουσία θα λέγαμε ότι του ανακοινώθηκε μία ποινή χωρίς να έχει περάσει από δικαστήριο.¹²¹

Επιπλέον ο Υπουργός Γ. Γλαράκης κάνει κατάχρηση εξουσίας και με παράνομο τρόπο εκδίδει μία καταδικαστική ποινή. Παρακάμφθηκε έτσι η δικαστική εξουσία και οι εισαγγελείς τους οποίους επικαλείται το άρθρο. Ένα άλλο γεγονός που αναφέρει το άρθρο, που προκαλεί εντύπωση, είναι ότι τις χειρόγραφες απαντήσεις του Καΐρη προς την Ιερά Σύνοδο κάποιοι τις είδαν να κυκλοφορούν στην οικία του Ρώσου πρέσβη, κυρίου Κατακάζη και όπως παρατηρεί η εφημερίδα είναι άγνωστο αν έφθασαν εκεί από την οικία του Κωνσταντίνου Οικονόμου ή από την ίδια την Ιερά Σύνοδο.¹²² Προσπαθώντας έτσι ο αρθρογράφος της εφημερίδας «ΑΘΗΝΑ» να κάνει μία σύνδεση των γεγονότων με τον ρωσικό παράγοντα.

Η εφημερίδα «ΑΘΗΝΑ» επανέρχεται στο θέμα του Θεόφιλου Καΐρη με νέο δημοσίευμα στις 11 Νοεμβρίου του 1839. Σε αυτό το άρθρο γίνεται λόγος για τον αφορισμό του Καΐρη και παρατηρεί ο αρθρογράφος ότι ήταν μοιραίο κοντά στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, να ανανεωθούν οι θρησκευτικές έριδες στην Ελλάδα και να ανακρίνονται ακόμα και οι συνειδήσεις των πολιτών. Παρομοιάζοντας αυτή την κατάσταση με τα ιερά δικαστήρια (δηλαδή την Ιερά Εξέταση) της Ισπανίας και της Ρώμης. Συνεχίζοντας το άρθρο αναφέρει ότι ο Καΐρης βρίσκεται σε μοναστήρι της Σκιάθου και όπως παρατηρεί ο αρθρογράφος αφού με λίγα λόγια φτάσαμε σε αυτό το επίπεδο ας ετοιμάσουν και την πυρά για να καίνε και τους ανθρώπους που βρίσκουν ένοχους κατά συνείδηση. Επίσης το άρθρο τονίζει τον ενάρετο χαρακτήρα του Άνδριου φιλοσόφου και δίνει έμφαση στους αγώνες που έδωσε για την ελευθερία και τον πατριωτισμό του.¹²³

¹²¹ Αθηνά 1 Νοεμβρίου 1839, αριθμός φύλλου 665

¹²² Αθηνά 1 Νοεμβρίου 1839, αριθμός φύλλου 665

¹²³ Αθηνά 11 Νοεμβρίου 1839, αριθμός φύλλου 665

Από την άλλη μεριά η εφημερίδα «*ΑΙΩΝ*» στις 12 Νοεμβρίου 1839 δημοσιεύει πρωτοσέλιδο άρθρο με τίτλο «*Τα Καϊρία*» και τάσσεται υπέρ της καταδίκης του φιλοσόφου από την Ιερά Σύνοδο.¹²⁴ Παρατηρούμε ότι το ζήτημα του Καϊρη αποτελούσε μια σημαντική είδηση ώστε να γίνεται πρωτοσέλιδο στον τύπο της εποχής. Διαπιστώνουμε επίσης όπως θα δούμε και παρακάτω ότι είναι ένα θέμα που μονοπωλεί κύρια άρθρα εφημερίδων και το οποίο συζητείται επί μήνες. Προκαλεί σφοδρή αντιπαράθεση ανάμεσα σε εφημερίδες (παραδείγματος χάριν *ΑΙΩΝ*, *ΑΘΗΝΑ*, *ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ* και *Η ΕΛΛΑΣ*). Για να επανέλθουμε στο θέμα η εφημερίδα «*ΑΙΩΝ*» αναφέρει ότι το γεγονός της καταδίκης και της ασυμβίβαστης στάσης του Καϊρη χαρακτηρίζεται ως ένα θλιβερό γεγονός και πρωτοφανές για τα δεδομένα της Οθωνικής Ελλάδας.¹²⁵

Η διδασκαλία του χαρακτηρίζεται ως αντιχριστιανική. Η θεοσέβεια του Καϊρη παρομοιάζεται σαν μια κοινωνική γάγγραινα θα λέγαμε, όπου όπως λέει ο αρθρογράφος το σάπιο μέλος η κοινωνία θα πρέπει να το αποβάλει. Ο Καϊρης χαρακτηρίζεται ως προδότης που άνοιξε τις πύλες της ηθικής στη διαφθορά, της ευσέβειας προς την ασέβεια και της τάξης και της ησυχίας στη διατάραξη και την καταστροφή. Η θεοσέβεια χαρακτηρίζεται ως δογματικό σύστημα του θεισμού. Ο Άνδριος φιλόσοφος περιγράφεται ως ενάρτεος και ευσεβής σοφός και άνθρωπος της παιδείας ισάξιος ακόμα και του Σωκράτη που παρόλα αυτά όμως οδηγήθηκε στην πλάνη και την ασέβεια. Το δημοσίευμα κατηγορεί επίσης τον φιλόσοφο ότι αποτελεί τον αρχηγό νέου θρησκευματος που φέρει το όνομα θεοσεβισμός ο οποίος είχε σκοπό να αντικαταστήσει το Χριστιανισμό με αυτό το νέο δόγμα.¹²⁶

Επίσης δημοσιεύονται τα περιεχόμενα της θεοσέβειας, όπου εκεί αναφέρεται χαρακτηριστικά από τί αποτελείται, δηλαδή την θεωρία περί υπάρξεως του Θεού, περί της θείας θέλησης, περί σοφίας και αρετής, περί αθανασίας κλπ. Ο αρθρογράφος διερωτάται αν τα έργα αυτά είναι φιλοσοφικά ή έργα ενός ανθρώπου που θέλει να διαμορφώσει μια νέα αντιχριστιανική θρησκεία. Καταγράφονται και οι απόψεις του Καϊρη περί χρόνου και μηνών ο ίδιος χωρίζει το έτος σε δέκα μήνες, ενώ η έναρξη του έτους λαμβάνει χώρα κατά τη φθινοπωρινή ισημερία, επιπρόσθετα αναφέρονται και τα ονόματα των μηνών: Θεοσέβειος, Σοφόρατος, Δίκαιος, Αγνός, Αγάθιος, Εθένεος, Αγάπιος, Χαρίσεος, Μακρόθυμος και Λιώνιος Νοϊος Σύσεος.¹²⁷

Γίνεται λόγος και για τους ιερείς της θεοσέβειας όπου στις τάξεις του ιερατικού σχήματος του Καϊρη θα μπορούσαν να διατελέσουν άνδρες και γυναίκες. Ειδικότερα οι

¹²⁴ Αιών, 12 Νοεμβρίου 1839, αριθμός φύλλου 110-111

¹²⁵ Αιών, 12 Νοεμβρίου 1839, αριθμός φύλλου 110-111

¹²⁶ Αιών, 12 Νοεμβρίου 1839, αριθμός φύλλου 110-111

¹²⁷ Αιών, 12 Νοεμβρίου 1839, αριθμός φύλλου 110-111

άνδρες θα γίνονταν ιερείς μετά την ηλικία των σαράντα ετών και οι γυναίκες μετά την ηλικία των σαράντα πέντε ετών. Πρότεινε ότι σε κάθε σπίτι θα έπρεπε να υπάρχει λατρευτικός χώρος. Αναλύονται επίσης και οι προσευχές σχετικά με τον γάμο ή την κηδεία κλπ. Γίνεται επίσης λόγος ότι στις προσευχές της θεοσεβείας απουσιάζουν ο Ιησούς Χριστός, οι άγιοι της εκκλησίας, τα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης κλπ. Και αναρωτιέται ο αρθρογράφος ποια είναι η απόδειξη ότι ο Καΐρης αποδέχεται την Παλαιά Διαθήκη και τον Χριστιανισμό γενικότερα. Ακολούθως η εφημερίδα περιγράφει τα γεγονότα που οδήγησαν στη σύλληψη του Καΐρη, δηλαδή την επιστολή του επισκόπου Σελασίας προς τον φιλόσοφο, την ασαφή απάντησή του, την ανταπάντηση του Φαρμακίδη γραμματέα της Ιεράς Συνόδου και τη σιωπή του Καΐρη.¹²⁸

Παρακάτω η εφημερίδα παραθέτει στο ολοσέλιδο άρθρο της τη μαρτυρία του δημάρχου Σύρου Πρασακάκη ο οποίος μιλούσε για τη διάδοση νέου θρησκευάτος του θεοσεβισμού όπου οι οπαδοί της νέας θρησκείας στρέφονται κατά του Χριστιανισμού. Ο συντάκτης σχετικά με την εξορία του Θεόφιλου Καΐρη στη Σκιάθο θεωρεί ότι ήταν άδικη αυτή η ποινή που του επιβλήθηκε από την εξουσία (δηλ. από τον Υπουργό κ. Γλαράκη) χωρίς να έχει δικαστεί από κρατικό δικαστήριο. Ο αρθρογράφος επισημαίνει ότι η κρατική εξουσία αδίκησε την εκκλησία και έφερε έριδες και σπαραγμούς χωρίζοντας την ελληνική κοινωνία σε υπερασπιστές ή σε πολέμιους του Καΐρη. Επίσης γίνεται έκκληση να υποχωρήσουν τα πολιτικά πάθη και οι διχόνοιες που υπήρχαν γύρω από το ζήτημα αυτό. Κλείνοντας το άρθρο προτρέπει τον λαό να απέχει από την αντιχριστιανική και καταστρεπτική για τα συμφέροντα της πατρίδος καΐρεια διδασκαλία.¹²⁹

Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται και η εφημερίδα «Η ΕΛΛΑΣ» όπου στις 25 Οκτωβρίου 1839 παίρνει θέση κατά του Θ. Καΐρη και όπως θα δούμε αργότερα σε άλλα δημοσιεύματα στρέφει τα βέλη της κατά της εφημερίδας «ΑΘΗΝΑ». Στις 25 λοιπόν Οκτωβρίου 1839 η «ΕΛΛΑΣ» δημοσιεύει στο πρωτοσέλιδό της με τίτλο «Περί θρησκευτικών δοξασιών», ένα άρθρο το οποίο στρέφεται κατά του Καΐρη και της διδασκαλίας του. Γίνεται λόγος ότι κάποιοι από τους Έλληνες διανοητές μιμούνται τα συστήματα της σοφής Ευρώπης, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει, κακώς άρχισαν να φέρνουν νέα φιλοσοφικά ή φιλοσοφικοθρησκευτικά συστήματα στην Ελλάδα.¹³⁰

Θέτει το ερώτημα αν αυτή η αμφισβήτηση της πατροπαράδοτης θρησκείας είναι σωστή. Η αμφισβήτηση αυτή προκαλεί την διαίρεση της κοινωνίας, ενώ από την άλλη μεριά με τον Χριστιανισμό ενώνεται το ανθρώπινο γένος, υπάρχει ειρήνη και ευημερία. Το άρθρο

¹²⁸ Αιών, 12 Νοεμβρίου 1839, αριθμός φύλλου 110-111

¹²⁹ Αιών, 12 Νοεμβρίου 1839, αριθμός φύλλου 110-111

¹³⁰ Ελλάς, 25 Οκτωβρίου 1839, αριθμός φύλλου 661

αναφέρεται έμμεσα στον Θεόφιλο Καΐρη χωρίς να τον κατονομάζει, λέγοντας ότι βρέθηκε σε εκείνη την εποχή ένας άνθρωπος Έλληνας ορθόδοξος το γένος και μάλιστα ιερέας, ο οποίος κλόνησε και διασάλεψε τα θεμέλια της ορθόδοξης πίστης που σαν κιβωτός διαφύλαξε το Ελληνικό έθνος.¹³¹

Γενικότερα στο άρθρο τονίζεται το θρησκευτικό και πατριωτικό συναίσθημα των Ελλήνων. Ο Καΐρης κατηγορείται από την εφημερίδα «Η ΕΛΛΑΣ» ότι στο ορφανοτροφείο της Άνδρου δίδασκε αντιχριστιανικές δοξασίες οι οποίες ήταν δοξασίες καταστροφικές, που ειπώθηκαν το 18^ο αιώνα, εννοώντας προφανώς τους Ευρωπαίους διαφωτιστές. Το άρθρο κλείνει θεωρώντας ότι ήταν σωστή η αντίδραση της κυβέρνησης που έλαβε τα απαραίτητα μέτρα κατά του Καΐρη.¹³²

Στις 12 Νοεμβρίου 1839 η εφημερίδα «ΑΙΩΝ» αναφέρει ότι ο Θ. Καΐρης έχει αποπεμφθεί στη μονή της Σκιάθου. Παράλληλα η Ιερά Σύνοδος εξέδωσε εγκύκλιο σχετικά με τον Καΐρη, ότι έχει εξοκείλει από το χριστιανικό δόγμα και εισήγαγε νέα θρησκεία τον θεοσεβισμό. Η εγκύκλιος αυτή εκδόθηκε στις 3 Νοεμβρίου 1839 και αναγνώστηκε σε όλες τις εκκλησίες του κράτους. Ο λαός άκουσε τα γεγονότα σχετικά με την εισαγωγή νέου θρησκευάματος του θεοσεβισμού, που όπως λέει η εφημερίδα προκάλεσε θλίψη και αποστροφή στο πλήθος.¹³³

Το συγκεκριμένο φύλλο παραθέτει ένα αξιοσημείωτο γεγονός για την εποχή του. Στο ναό της Αγίας Ειρήνης κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης της εγκυκλίου της Ιεράς Συνόδου από τον εφημέριο του ναού, ο επικεφαλής του στρατιωτικού αγήματος που παρευρισκόταν στη λειτουργία διέταξε το άγημα να αποχωρήσει. Η κίνηση αυτή όπως λέει ο συντάκτης κόντεψε να φέρει ταραχή και θεωρήθηκε σκάνδαλο. Ωστόσο δεν ξεκαθαρίζονται ποιες ήταν οι προθέσεις του αξιωματικού δηλαδή αν ήταν φίλια προσκείμενος προς τον Καΐρη και αν ήθελε να εκφράσει με αυτό τον τρόπο την αντίθεσή για την καταδίκη του φιλοσόφου. Ή αν το γεγονός αυτό δεν έγινε σκόπιμα και ήταν τυχαίο.¹³⁴

Το θέμα του Θεόφιλου Καΐρη απασχόλησε τον τύπο της Οθωνικής Ελλάδας επί τρεις μήνες συνεχόμενα δηλαδή από τη στιγμή που ξέσπασε η πολύκροτη υπόθεση, δηλαδή από τις 25 Οκτωβρίου μέχρι και τα τέλη Δεκεμβρίου του 1839, με δημοσιεύματα στον τύπο διαδέχονταν το ένα το άλλο. Οι εφημερίδες επανέρχονταν συχνά στο θέμα με δημοσιεύματα, σχετικά με την υπόθεση του Καΐρη και το 1840. Η ένταση δεν είχε κοπάσει όλο αυτό το διάστημα ανάμεσα στις εφημερίδες «ΑΘΗΝΑ», η οποία υπεράσπιζε τον φιλόσοφο και στις

¹³¹ Ελλάς, 25 Οκτωβρίου 1839, αριθμός φύλλου 661

¹³² Ελλάς, 25 Οκτωβρίου 1839, αριθμός φύλλου 661

¹³³ Αιών, 12 Νοεμβρίου 1839, αριθμός φύλλου 110-111

¹³⁴ Αιών, 12 Νοεμβρίου 1839, αριθμός φύλλου 110-111

εφημερίδες «ΑΙΩΝ» και «Η ΕΛΛΑΣ» που ήταν κατά του Καϊρισμού με έντονη επιχειρηματολογία. Από την άλλη μεριά ο Θ. Καΐρης είχε εξοριστεί από τον Οκτώβριο στη Σκιάθο όπου είχε εγκλεισθεί σε μοναστήρι.

Στις 20 Νοεμβρίου 1839 οι κάτοικοι της Άνδρου έστειλαν επιστολή προς τον βασιλιά Όθωνα, η επιστολή αυτή αναφέρει ότι οι κατηγορίες κατά του Καΐρη είναι ψευδείς και προέρχονται από κάποιους κύκλους συκοφαντών. Ότι οι κάτοικοι της Άνδρου θεωρούν τον Καΐρη ως ευεργέτη ο οποίος δίδαξε επί είκοσι χρόνια στο νησί του και ο ίδιος περιγράφεται ως ενάρετος και σοφός άνθρωπος. Ενώ μαρτυρούν ότι ο Καΐρης δεν δίδαξε κάποιο αντιχριστιανικό δόγμα και ότι αυτός εκτελούσε τα θρησκευτικά του καθήκοντα με επιμέλεια. Θεωρείται δε ως εθνικός ευεργέτης και παρακαλούν τον βασιλιά Όθωνα εκ μέρους του λαού της Άνδρου να δικαιώσει τον Καΐρη. Η επιστολή αυτή δημοσιεύεται και στην εφημερίδα «ΑΘΗΝΑ» στις 13 Δεκεμβρίου του 1839.¹³⁵

Το έτος 1839 στην εφημερίδα «ΦΙΛΟΣ ΤΟΥ ΛΑΟΥ» δημοσιεύεται η εγκύκλιος της Ιεράς Συνόδου κατά του Καΐρη, γίνεται λόγος για την καταδικαστική απόφαση και καθαίρεσή του αλλά όπως μας πληροφορεί το άρθρο η απόφαση δεν εκτελέστηκε αμέσως γιατί υπήρξε αναταραχή από το γεγονός αυτό. Η κοινή γνώμη ήταν διαιρεμένη σχετικά με το ζήτημα και αυτοί που ήταν υπέρ του Καΐρη θεωρούσαν ότι άδικα κατηγορήθηκε και καταδικάστηκε και τον αποκαλούσαν νέο Σωκράτη καθώς και μάρτυρα της αρετής. Μάλιστα υπήρξαν και διαδηλώσεις στους δρόμους της Αθήνας υπέρ αυτού.¹³⁶¹³⁷

Στην εφημερίδα «ΑΘΗΝΑ» τον Ιανουάριο του 1840 δημοσιεύεται επιστολή διαμαρτυρίας από τους μαθητές του ορφανοτροφείου όπου παίρνουν θέση ξεκάθαρα υπέρ του δασκάλου τους λέγοντας με λίγα λόγια ότι ο Καΐρης δε στράφηκε ποτέ κατά της χριστιανικής θρησκείας και αυτό μπορούν να το βεβαιώσουν όλοι οι μαθητές του. Ότι ο διδάσκαλος τους ήταν ένας ενάρετος και σοφός άνθρωπος και ότι έπεσε θύμα συκοφαντών και κακόβουλων αντιπάλων.¹³⁸ Οι μαθητές του Καΐρη που διέμεναν στο Παρίσι απέστειλαν και αυτοί νέα επιστολή υπέρ του δασκάλου τους η οποία δημοσιεύτηκε και αυτή στην εφημερίδα «ΑΘΗΝΑ» στις 28 Φεβρουαρίου του 1840. Οι ίδιοι υπερασπίζονται τον δάσκαλό τους δίνοντας έμφαση στους αγώνες που έδωσε ο Καΐρης και τις θυσίες για την απελευθέρωση της Ελλάδας και για τις προσπάθειές του σχετικά με την παιδεία.¹³⁹

---

¹³⁵ Αθηνά 13 Δεκεμβρίου 1839, αριθμός φύλλου 677

¹³⁶ Πασχάλης, Δ. Π., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ. 140-141

¹³⁷ Φίλος του Λαού, 7 Νοεμβρίου 1839, αριθμός φύλλου 23

¹³⁸ Αθηνά 28 Φεβρουαρίου 1840, αριθμός φύλλου 696

¹³⁹ Αθηνά 28 Φεβρουαρίου 1840, αριθμός φύλλου 696

Καταγγέλλεται η αντιμετώπιση του δασκάλου τους τον οποίον η πολιτεία έκλεισε σε ένα υγρό κελί στην Σκιάθο εξαιτίας του θρησκευτικού ζήλου. Γίνεται λόγος για την ανάμειξη του κλήρου στα ζητήματα της πολιτείας και της παιδείας και το διωγμό που υπέστη ο δάσκαλός τους από την εκκλησία. Αναφέρεται και σε αυτή την επιστολή ότι στο ορφανοτροφείο της Άνδρου δεν υπήρχε τίποτα το αντιχριστιανικό και πως όλοι οι μαθητές του ήταν Χριστιανοί στο θρήσκευμα. Οι διδαχές του Καΐρη σύμφωνα με τους ίδιους, δεν πρέσβευαν κάποιο θρησκευτικό δόγμα αλλά είχαν βάση την φιλοσοφία και τον ορθό λόγο. Εξετάζοντας διάφορους φιλοσόφους ο Καΐρης ανέφερε μεταξύ άλλων το ενδεχόμενο ζωής σε άλλους πλανήτες.¹⁴⁰

Στην επιστολή παρατίθενται άλλα παραδείγματα παρόμοια με αυτά του Άνδριου διδάσκαλου. Υπήρξαν λοιπόν και άλλοι ιερείς όπως ο Ευγένιος Βούλγαρης και ο Βενιαμίν Λέσβιος οι οποίοι καταδιώχτηκαν και κατηγορήθηκαν για αθεΐα, ενώ οι ίδιοι προωθούσαν την παιδεία και τις ιδέες του διαφωτισμού. Ακόμα και ο Κοραΐς είδε προς το τέλος της ζωής του να καίγονται έργα του. Έτσι με παρόμοιο τρόπο ο Καΐρης διώχτηκε και πλέον η ζωή του κινδύνευε στη Σκιάθο, καθώς η υγεία του επιδεινωνόταν. Οι συντάκτες της επιστολής διερωτώνται αν θέλουν ένα νέο Σωκράτη να πιεί το κόνιο ξανά. Κλείνοντας η επιστολή κάνει έκκληση στο βασιλιά Όθωνα να δικαιώσει τον Καΐρη.¹⁴¹

Παράλληλα σύμφωνα με την εφημερίδα «ΑΘΗΝΑ» ο θεός του Καΐρη ο Σωφρόνιος είχε έρθει από την Άνδρο στην Αθήνα για να υπερασπίσει τον Θεόφιλο και μάλιστα παρουσιάστηκε ενώπιον του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου απαιτώντας να δικαιωθεί ο Θεόφιλος. Ο υπέργρηρος Σωφρόνιος ζήτησε και τη συνδρομή του βασιλιά Όθωνα ώστε να αθωωθεί. Όμως όπως πληροφορούμαστε η Ιερά Σύνοδος αντέδρασε απαιτώντας από το Σωφρόνιο να αποχωρήσει από την Αθήνα εντός πέντε ημερών και παράλληλα κλήθηκε από τη σύνοδο και υποβλήθηκε σε ανάκριση καθώς και ο ίδιος άνηκε στις τάξεις του κλήρου. Σύμφωνα με την εφημερίδα «ΑΘΗΝΑ» στις 13 Μαρτίου του 1840 ο Σωφρόνιος πέθανε εγκλεισμένος σε μοναστήρι της Άνδρου.¹⁴²

Ο Καΐρης ο οποίος πλέον ήταν έγκλειστος στη Σκιάθο αντιμετώπιζε προβλήματα υγείας καθώς όπως μαθαίνουμε από τον τύπο και από άλλες πηγές, οι συνθήκες κράτησής του ήταν ιδιαίτερα σκληρές. Η Ιερά Σύνοδος επέμενε στον εγκλεισμό του, ήθελε να πείσει έτσι τον Καΐρη για να δηλώσει ομολογία πίστεως και μεταμέλεια υπέρ του ορθόδοξου Χριστιανισμού. Παρόλα αυτά ο Άνδριος φιλόσοφος αρνούσαν να συναινέσει καθώς κάτι

¹⁴⁰ Αθηνά 28 Φεβρουαρίου 1840, αριθμός φύλλου 696

¹⁴¹ Αθηνά 28 Φεβρουαρίου 1840, αριθμός φύλλου 696

¹⁴² Πασχάλης, Δ. Π., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ. 140

τέτοιο ήταν κατά της συνείδησής του. Το Μάρτιο του 1840 όπως πληροφορούμαστε από την εφημερίδα «ΑΘΗΝΑ» ο Θεόφιλος Καΐρης μεταφέρθηκε με κανονιοφόρο πλοίο στη νήσο Θήρα.¹⁴³

Κατά τη διάρκεια της μεταφοράς του το πολεμικό πλοίο αγκυροβόλησε στη Χαλκίδα και σύμφωνα με τον ανταποκριτή της εφημερίδας το πλοίο επισκέφθηκαν ο διοικητής της Χαλκίδας καθώς και οι δικαστές και οι πρόκριτοι της πόλης. Ο Καΐρης ήταν σε άσχημη κατάσταση, καθώς η υγεία του είχε χειροτερεύσει από τις συνθήκες εγκλεισμού του και ένα μέρος του σώματός του ήταν παράλυτο αδυνατώντας να κινήσει το χέρι και το πόδι του.¹⁴⁴

Το ίδιο έτος η «ΑΘΗΝΑ» δημοσιεύει επιστολή ενός μαθητή του Καΐρη. Πληροφορούμαστε από αυτήν ότι ο δάσκαλός του κρατείται στη μονή του Προφήτη Ηλία της Θήρας. Ο μαθητής αυτός είχε επισκεφθεί το μοναστήρι και συνάντησε κατ' ιδίαν το γηραίο διδάσκαλο του με τον οποίο και συνομίλησε. Ο Καΐρης του περιέγραψε τις συνθήκες κράτησής του στη Μονή της Σκιάθου και τον εγκλεισμό του εκεί τον χαρακτήρισε ως τάφο, το κελί στο οποίο διέμενε ήταν σκοτεινό και υγρό και εξαιτίας και του χειμώνα η υγεία του επιδεινώθηκε. Επιπλέον καταθέτει ότι δεν υπήρχε ούτε ιατρός ούτε φάρμακα και οι μοναχοί σαν τύραννοι ζητούσαν να του κάνουν κατήχηση, ενώ απαγορευόταν να δει οικεία πρόσωπα και συγγενείς και επί πέντε μήνες δεν έβλεπε τον ήλιο.¹⁴⁵

Για τις νέες συνθήκες κράτησής του στο νησί της Θήρας, ο μαθητής του μεταφέρει την πληροφορία ότι ο εγκλεισμός του ήταν αρκετά πιο βελτιωμένος και ότι εκεί του φέρονταν πιο ανθρώπινα. Ο Καΐρης τους ευχαριστούσε για αυτό, διότι πλέον τον αντιμετώπιζαν όχι ως εξόριστο αλλά ως φιλόσοφο. Στις 29 Μαΐου του 1840 ο Καΐρης είχε στείλει μια επιστολή προς τον βασιλιά Όθωνα περιγράφοντας τις άθλιες συνθήκες διαβίωσης στη Σκιάθο. Ο ίδιος ζητούσε πλέον να δικαστεί σε δικαστήριο γιατί καταλάβαινε ότι πλησίαζε το τέλος της ζωής του και επιθυμούσε να κανονίσει οριστικά τις υποθέσεις του ορφανοτροφείου του.¹⁴⁶

Τελικά με πρωτοβουλία της Ελληνικής κυβέρνησης το Νοέμβριο του 1841, πάρθηκε η απόφαση να καθαιρεθεί από την εκκλησία διότι αυτός δεν άλλαζε την αποψη του και τα πιστεύω του. Η απόφαση της καθάρσεως διαβάστηκε σε όλες τις εκκλησίες της Ελλάδας στις 9 Νοεμβρίου του 1841. Παράλληλα η Ελληνική κυβέρνηση αποφάσισε να τον απελάσει στο εξωτερικό. Ο Καΐρης απέπλευσε από τη Θήρα με το πλοίο Ευανθία που κατά σύμπτωση

---

¹⁴³ ό. π., σελ. 146

¹⁴⁴ ό. π., σελ. 146

¹⁴⁵ Αθηνά 3 Ιουλίου 1840, αριθμός φύλλου 729

¹⁴⁶ Πασχάλης, Δ. Π., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ. 148-149

έφερε το όνομα της αδελφής του, κατέφθασε στην Κωνσταντινούπολη και από εκεί αργότερα μετέβη στο Παρίσι και κατόπιν στο Λονδίνο, όπου θα παρέμενε εκεί μέχρι και το 1843.¹⁴⁷

---

¹⁴⁷ ό. π., σελ. 157, 162

Κεφάλαιο 7: Η Επιστροφή του Καΐρη στην Ελλάδα 1843

7.1.: Η επιστροφή του Θ. Καΐρη στο ορφανοτροφείο της Άνδρου

Το Σεπτέμβρη του 1843 επιχείρησε να επιστρέψει στην Ελλάδα ο Θεόφιλος Καΐρης με σκοπό να εγκατασταθεί στη Σύρο, αλλά συνάντησε την άρνηση της Ιεράς Συνόδου.¹⁴⁸ Το 1843 με την επανάσταση της τρίτης Σεπτεμβρίου και αφού άλλαξε το πολιτικό σκηνικό στην Ελλάδα ο Υπουργός Δημήτριος Χρησιτίδης ύστερα από συνεννόηση με τους συγγενείς του Καΐρη έδωσε προφορική άδεια ώστε να επιστρέψει στην Ελλάδα ο Άνδριος διδάσκαλος. Στη συνέχεια αποβιβάστηκε στη Σύρο ο Καΐρης, αφού αρχικά του επιτράπηκε να παραμείνει εκεί για λίγο και εξαιτίας όμως σφοδρών αντιδράσεων της Ιεράς Συνόδου αναχώρησε πάλι για το εξωτερικό.¹⁴⁹

Αλλά επειδή ο πρωθυπουργός Ιωάννης Κωλέττης ήταν φιλικά προσκείμενος στην υπόθεση του Άνδριου φιλοσόφου θέσπισε νόμο στο νέο σύνταγμα περί ελευθερίας της συνειδήσεως. Έτσι κατάφερε να επανέλθει στην Ελλάδα τον Ιούλιο του 1844. Του επιτράπηκε επίσης να διδάξει ξανά στο ορφανοτροφείο του στην Άνδρο, σε κάποια άπορα παιδιά του νησιού.¹⁵⁰

Δυστυχώς όμως ο πολιτικός προστάτης του Θεόφιλου Καΐρη ο Ιωάννης Κωλέττης απεβίωσε το 1847. Έτσι άλλαξε το πολιτικό σκηνικό, αυτό το γεγονός προμήνυε ότι νέα δεινά ανέμεναν τον Άνδριο φιλόσοφο.¹⁵¹ Αξίζει επίσης να πούμε ότι ο Ι. Κωλέττης υπήρξε αρχηγός του Γαλλικού κόμματος, το οποίο είχε ήδη μια ισχυρή εκλογική βάση στη Πελοπόννησο, αμέσως μετά τον θάνατο του Ιωάννη Καποδίστρια. Μετά από την επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου του 1843, κατάφερε να κερδίσει τις εκλογές και να σχηματίσει κυβέρνηση. Ο Ιωάννης Κωλέττης υπήρξε επίσης οπαδός της Μεγάλης Ιδέας.¹⁵²

---

¹⁴⁸ Πασχάλης, Δ. Π., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ. 162

¹⁴⁹ ό. π. σελ. 162

¹⁵⁰ ό. π. σελ. 163

¹⁵¹ ό. π. σελ. 163

¹⁵² Gunnar H., «*Τα Πολιτικά Κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*» τόμος Α', Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 2008, σελ. 212-213

7.2.: Τα δημοσιεύματα κατά του Καΐρη την περίοδο 1843-1852

Η εφημερίδα «ΑΙΩΝ» η οποία υπήρξε πολέμιος του Θεόφιλου Καΐρη συνέχισε να δημοσιεύει άρθρα εναντίον του και κατά τη διάρκεια του 1843 αλλά και αργότερα στα οποία ισχυρίζονταν ότι η θρησκεία του Καΐρη εξαπλωνόταν. Μια από τις «ειδήσεις» που διέδιδε ο «ΑΙΩΝ» ήταν ότι ο Καϊρισμός είχε επεκταθεί και στο νησί των Σπετσών. Ο «ΑΙΩΝ» υπήρξε με λίγα λόγια ο μοχλός πίεσης κατά του Καΐρη, ένας από τους αντιπάλους του και μόνιμος πολέμιος του ήταν και ο Κωνσταντίνος Οικονόμου εξ Οικονόμων. Ο Καΐρης κατηγορήθηκε αρκετές φορές για προσηλυτισμό από τον τύπο και θρησκευτικούς κύκλους κατά τη διάρκεια του 1840.¹⁵³

Στις 13 Οκτωβρίου 1848 ο «ΑΙΩΝ» καταγράφει ότι ο επίσκοπος Κυκλάδων Δανιήλ υπέβαλε αναφορά προς την Ιερά Σύνοδο όπου κατήγγειλε ότι ο Καΐρης προσπαθούσε να προσηλυτίσει το λαό στην Άνδρο και όπως λέει χαρακτηριστικά κανείς από τους συγγενείς του δεν πλησιάζει την εκκλησία και κανείς από αυτούς δεν εκτελούσε τα χριστιανικά του καθήκοντα. Αναφέρεται δε ότι κάποιος συγγενής του Καΐρη ο οποίος είχε παντρευτεί την ανηψιά του Θεόφιλου με το όνομα Λεωνίδα Μπίστης ιατρός στο επάγγελμα δεν ήθελε να βαπτίσει τα παιδιά του και ούτε αυτός ούτε η σύζυγός του πλησιάζουν στην εκκλησία.¹⁵⁴ Η εφημερίδα ισχυρίζεται επίσης ότι ο Καϊρισμός διαφθείρει ολοένα και περισσότερο τους Χριστιανούς.

Στις 24 Σεπτεμβρίου του 1849 άλλο ένα επιθετικό δημοσίευμα του «ΑΙΩΝ» στρέφεται κατά του Θεόφιλου, όπου αναφέρεται ότι ο Καϊρισμός υποβόσκει στην Άνδρο. Παρά τις διαμαρτυρίες της Ιεράς Συνόδου για το θέμα η κυβέρνηση παραμένει σε αδράνεια. Νέα καταγγελία προς την Ιερά Σύνοδο έλαβε χώρα από κάποιον ιερέα της Άνδρου ο οποίος ισχυριζόταν ότι ο Καϊρισμός είχε διαδοθεί στο νησί. Άλλο ένα γεγονός που αναφέρεται ήταν ότι κατά την διάρκεια δίκης στο Ειρηνοδικείο της Άνδρου κάποιος που κατέθετε εκεί δήλωσε ότι ανήκε στο Καϊριο θρήσκευμα. Ο συντάκτης της εφημερίδας διερωτάται για πόσο ακόμα η κυβέρνηση θα παραμείνει αδρανής. Ενώ υπογραμμίζει ότι ακόμα και στη Γαλλία καταδιώχτηκαν οι Σαινσιμονιστές που προσπαθούσαν να εισαγάγουν και να διαδώσουν τη νέα θρησκεία τους.¹⁵⁵

Ο «ΑΙΩΝ» εξακολουθεί να εξαπολύει κατηγορίες κατά του Καΐρη ότι νέες αναφορές ήρθαν από το νησί της Άνδρου, όπου ο τοπικός ιερέας δήλωσε ότι ενώπιόν του ο ιατρός

¹⁵³ Πασχάλης, Δ. Π., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ. 164

¹⁵⁴ Αιών 13 Οκτωβρίου 1848, αριθμός φύλλου 910

¹⁵⁵ Αιών 24 Σεπτεμβρίου 1849, αριθμός φύλλου 1001

Λεωνίδας Μπίστης παραδέχτηκε πως ανήκε στην Καϊρεία θρησκεία. Η Ιερά Σύνοδος αντέδρασε ζητώντας την ανάκληση όλων των κρατικών υπαλλήλων της Άνδρου, επειδή σύμφωνα με τον τοπικό ιερέα ήταν φιλικά διακείμενοι προς τον Καϊρη.¹⁵⁶ Ακολούθησε λοιπόν μια σειρά από δημοσιεύματα της εφημερίδας «ΑΙΩΝ» και το διάστημα 1849 έως 1851 όπου εν τέλει ακολούθησε η δίκη και καταδίκη του Θ. Καϊρη που επέφεραν το θάνατό του.

Ακολουθεί άλλο ένα χαρακτηριστικό δημοσίευμα στις 12 Νοεμβρίου του 1849 πάλι από τον «ΑΙΩΝ», είναι ένα άρθρο με τίτλο «Καϊρικά», όπου αναφέρει ότι ο ιερέας Μακάριος Καλλιάρχης υποστήριζε ότι ο Καϊρισμός εξαπλωνόταν στην Άνδρο. Ότι περί τα τέλη Αυγούστου και αρχές Σεπτεμβρίου του 1849 έγιναν στην Άνδρο τρία συμπόσια όπου σε αυτά έγινε λόγος υπέρ του Καϊρη και του θεοσεβισμού ανταλλάσσοντας προπόσεις. Σε μία από αυτές ο έμπορος Λασκαρίδης ευχήθηκε υπέρ του Καϊρη και του μονοθεϊσμού που αυτός πρέσβευε. Σύμφωνα με το δημοσίευμα κάποιοι από τους συνδαιτυμόνες διαπληκτίστηκαν λεκτικά και αποχώρησαν από τη συγκέντρωση αυτή. Ενώ παράλληλα άλλη μία κατηγορία που εκτοξεύεται από τον «ΑΙΩΝ» είναι ότι στο ορφανοτροφείο του εξακολουθούσε να διδάσκει τον θεοσεβισμό. Σε όλες αυτές τις κατηγορίες πρόσθετε και τη κατηγορία εξύβρισης των θείων από τους οπαδούς του Καϊρη και συγκεκριμένα υποστηρίζεται ότι ο Λεωνίδας Μπίστης εξύβρισε δημόσια σε καφενείο της Άνδρου τον Ιησού Χριστό και ότι αυτός επιπλέον είχε και αβάπτιστα τα παιδιά του ηλικίας επτά και οκτώ ετών.¹⁵⁷

Η εφημερίδα συνεχίζει τις υπερβολικές κατηγορίες και στις 28 Σεπτεμβρίου του 1850 ο «ΑΙΩΝ» αυτή τη φορά ισχυρίζεται ότι ο Καϊρισμός έχει εξαπλωθεί σε όλη την Ελλάδα ενώ το υπουργείο και η Ιερά Σύνοδος παραμένουν αδρανείς. Η θρησκεία του Καϊρη η οποία περιγράφεται ως μίασμα έχει ξεπεράσει τα όρια της νήσου Άνδρου και όπως λέει χαρακτηριστικά η εφημερίδα «Κυριεύσαν και το θηλύ γένος ακόμα». Ωστόσο οι πληροφορίες οι οποίες παρατίθενται από την εφημερίδα «ΑΙΩΝ» ότι η θρησκεία του Καϊρη είχε διαδοθεί σε πολλά μέρη της Ελλάδας είναι υπερβολικές και αντικρουόμενες. Ακόμα και στην ίδια την εφημερίδα ο «ΑΙΩΝ» υπάρχουν αναφορές από κατοίκους της Άνδρου όπου δεν προσηλυτίστηκαν στο δόγμα του Καϊρη για παράδειγμα οι αρβανίτες της Άνδρου, οι οποίοι έστειλαν αντιπροσώπους τους στην Ελληνική κυβέρνηση και διαβεβαιώνουν ότι η Άνδρος δεν έχει προσηλυτιστεί σε κάποια άλλη θρησκεία.¹⁵⁸

Σε άλλο δημοσίευμα πάλι ο «ΑΙΩΝ» συγκεκριμένα στις 23 Δεκεμβρίου του 1850 κάνει λόγο ότι στην Αθήνα δημιουργήθηκε λέσχη οπαδών του Καϊρισμού. Ενώ με μεγάλη

¹⁵⁶ Πασχάλης, Δ. Π., «Θεόφιλος Καϊρης», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ. 165-173

¹⁵⁷ Αιών 12 Νοεμβρίου 1849, αριθμός φύλλου 1014

¹⁵⁸ Πασχάλης, Δ. Π., «Θεόφιλος Καϊρης», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ. 168

υπερβολή τονίζεται ο κίνδυνος του Καϊρισμού, ο οποίος δεν απειλεί μόνο την Ελλάδα αλλά και ολόκληρο το Χριστιανικό κόσμο πλέον. Η συνεχής αυτή στοχοποίηση του Θεόφιλου Καΐρη από την εφημερίδα «ΑΙΩΝ» οδήγησε το ζήτημα στη Γερουσία.¹⁵⁹ Στις 10 Μαρτίου του 1851 το θέμα συζητήθηκε και τοποθετήθηκε ο υπουργός Παιδείας Α. Πάϊκος και ενημέρωσε το σώμα.¹⁶⁰

Το 1851 είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμα και οι πρώην μαθητές του Καΐρη οι οποίοι πλέον ήταν ιατροί και διδάσκαλοι σε διάφορα μέρη της Ελλάδας κατηγορούνταν ότι και αυτοί διέδιδαν τον Καϊρισμό. Ότι υπήρχαν φανατικοί Καϊριστές σύμφωνα με κύκλους της Ιεράς Συνόδου στην Αθήνα όπως ο ιατρός Γρηγόριος Δεσποτόπουλος και ο Μενέλαος Δαπόντε. Αυτοί σύμφωνα με τις κατηγορίες δημιούργησαν τη λέσχη λογίων διευθυντής της οποίας ήταν ο Σπυρίδων Γλαυκωπίδης.¹⁶¹ Σε αντίθεση με αυτές τις κατηγορίες η εφημερίδα «ΤΑΧΥΠΤΕΡΟΣ ΦΗΜΗ» στις 15 Φεβρουαρίου του 1851 δημοσιεύει τη δήλωση του Β. Κανούση, του διευθυντή του καφεενείου της λέσχης των λογίων, ο ίδιος αντικρούει τα επιχειρήματα της εφημερίδας «ΑΙΩΝ» και αναφέρει ότι αυτή η λέσχη δεν ήταν Καϊρική, ενώ χαρακτηρίζει τα δημοσιεύματα του «ΑΙΩΝ» ως συκοφαντίες.¹⁶²

Ο «ΑΙΩΝ» στις 24 Μαρτίου 1851 επιτέθηκε στο γερουσιαστή Τάτση Μαγγίνα, ο οποίος υπερασπίστηκε τον Θεόφιλο Καΐρη σχετικά με την ελευθερία της συνειδήσεως η οποία είχε θεσπιστεί στο Σύνταγμα και δήλωσε ότι ο Καΐρης δεν προσηλύτιζε το λαό της Άνδρου.¹⁶³ Παρατηρούμε λοιπόν ότι ο «ΑΙΩΝ» έχει μετατραπεί σε συστηματικό πολέμιο και αμείλικτο διώκτη του Καΐρη, διογκώνοντας τα γεγονότα, αναφέροντας ακόμα και ψευδείς ειδήσεις θέλοντας με αυτό τον τρόπο να εξουδετερώσει τον Άνδριο φιλόσοφο. Επιδιώκει συνεχώς την ποινική δίωξή του πράγμα το οποίο τελικά θα καταφέρει το 1852.

Ο Ι. Οθωνάιος ο οποίος μετά τον Α. Δεσποτόπουλο ανέλαβε την διοίκηση της Άνδρου το 1851 ως έπαρχος στράφηκε εναντίον του Καΐρη προβαίνοντας σε διοικητικές ανακρίσεις και βγάζοντας επιβαρυντικά πορίσματα. Όμως στην πορεία οι ενέργειές του κρίθηκαν υπερβολικές και εσκεμμένα εχθρικές προς τον Καΐρη και γι' αυτό το λόγο μετατέθηκε στην Επίδαυρο και ο ίδιος ο υπουργός Μελετόπουλος επιπλέον ζήτησε και την απόλυσή του. Παρόλα αυτά ο υπουργός Δικαιοσύνης Ι. Δ. Αντωνόπουλος ήδη από το 1849 ζήτησε από τον εισαγγελέα της Σύρου να καταδιώξει τους αιρετικούς.¹⁶⁴

¹⁵⁹ Αιών 23 Δεκεμβρίου 1850, αριθμός φύλλου 1124

¹⁶⁰ Αιών, 24 Μαρτίου 1851, αριθμός φύλλου 1147

¹⁶¹ Πασχάλης, Δ. Π., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ. 171

¹⁶² Ταχύπτερος Φήμη 15 Φεβρουαρίου 1851, αριθμός φύλλου 911

¹⁶³ Αιών, 24 Μαρτίου 1851, αριθμός φύλλου 1147

¹⁶⁴ Πασχάλης, Δ. Π., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ. 171-172

Αλλά και ο υπουργός Δικαιοσύνης Βάλβης, με γνώμονα τις οδηγίες της Ιεράς Συνόδου διέταξε στις 16 Ιανουαρίου του 1850 τον εισαγγελέα της Σύρου να καταδιώξει τους αιρετικούς της Άνδρου.¹⁶⁵ Ο «ΑΙΩΝ» και σε ένα ακόμη δημοσίευμα στις 18 Φεβρουαρίου, με τον τίτλο «*Η νέα θρησκεία*», επιμένει στις κατηγορίες κατά του Καΐρη και στο αφήγημά του ότι η Καϊρική θρησκεία είχε εξαπλωθεί τόσο ώστε στην Άνδρο επτακόσιες οικογένειες είχαν ασπαστεί τον Καϊρισμό και ότι ακόμα και στην Αθήνα και τη Σύρο και άλλα μέρη υπήρχαν αρκετοί οπαδοί.¹⁶⁶ Φυσικά όλα αυτά τα δημοσιεύματα που παραθέτει ο «ΑΙΩΝ» ήταν υπερβολές και τα στοιχεία κατασκευασμένα και χαλκευμένα με μόνο σκοπό την καταδίωξη και την φίμωση του Θεόφιλου Καΐρη και των υποστηρικτών του.

Στο ίδιο φύλλο γίνεται λόγος επίσης ότι ακόμα και στο Λονδίνο υπήρχαν οπαδοί του Καϊρισμού οι οποίοι υποστήριζαν υλικά μέσα τον Καΐρη και το θρήσκευμα του. Ο «ΑΙΩΝ» αναφέρει επίσης και την έκδοση των έργων του Καΐρη στο Λονδίνο και δημοσιεύει και τα ονόματα των έργων αυτών: «Επιτομή της Θεοσεβικής διδασκαλίας και ηθικής», «Θεοσεβών προσευχάς και ιερά άσματα». Ένα άλλο δημοσίευμα αυτή τη φορά από την εφημερίδα «ΑΜΕΡΟΛΗΠΤΟΣ», που εκδιδόταν στην Αθήνα αναφέρει ότι ακόμα και στην Μικρά Ασία υπήρχαν κρούσματα του θεοσεβισμού κυρίως από μαθητές του Καΐρη οι οποίοι αρνούσαν να συμβαδίσουν με τις χριστιανικές ορθόδοξες παραδόσεις.¹⁶⁷

Στις 20 Οκτωβρίου του 1851 ο τακτικός ανακριτής της Σύρου διεξήγαγε ανακρίσεις στην Άνδρο σχετικά με την εξάπλωση του δόγματος της θεοσέβειας αλλά οι ανακρίσεις αυτές δεν καρποφόρησαν. Εν τω μεταξύ η υγεία του ήδη ηλικιωμένου εξήντα επτάχρονου Θεόφιλου Καΐρη είχε αρχίσει να επιδεινώνεται από τον Σεπτέμβριο του 1851. Γι' αυτό τον λόγο ο ίδιος είχε φροντίσει ήδη από τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους να γράψει τη διαθήκη του, με σκοπό να διευθετήσει την λειτουργία του ορφανοτροφείου του και να τακτοποιήσει τα περιουσιακά του ζητήματα. Η υγεία του δεν βελτιώθηκε ούτε κατά το 1852 παρόλα αυτά, όμως οι επιθέσεις εναντίον του Καΐρη κυρίως από τον «ΑΙΩΝ» συνεχίζονται με αμείωτη ένταση.¹⁶⁸

---

¹⁶⁵ ό. π. σελ. 172

¹⁶⁶ Πασχάλης, Δ. Π., «*Θεόφιλος Καΐρης*», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ 172

¹⁶⁷ ό. π., σελ.173

¹⁶⁸ ό. π., σελ.177

Κεφάλαιο 8: Η δίκη και οι τελευταίες ημέρες του Θεόφιλου Καΐρη

8.1.: Η δίκη και ο θάνατος του Καΐρη

Τελικά η πολιτεία κινήθηκε εναντίον του Άνδριου φιλοσόφου και αποφασίστηκε να δικαστεί ο Καΐρης ως ιδρυτής νέας αίρεσης, αυτής του θεοσεβισμού. Επίσης μαζί με αυτόν θα δικάζονταν ο Γρηγόριος Δεσποτόπουλος, ο Σπυρίδων Γλαυκωπίδης και Θεόφιλος Λουλούδης ως αιρετικοί και οπαδοί του θεοσεβισμού. Η δίκη αυτή έλαβε χώρα στην Ερμούπολη της Σύρου στις 20 και 21 Δεκεμβρίου του 1852. Δικάζονταν λοιπόν επειδή πρέσβευαν ένα δόγμα το οποίο στρεφόταν κατά της ορθόδοξης εκκλησίας, το οποίο δεν ήταν αναγνωρισμένο από το κράτος. Σύμφωνα με τα πρακτικά της δίκης το δικαστήριο απαρτιζόταν από τον Πρόεδρο Ιωάννη Δοξάρá και τους Σταύρο Λογοθέτη, Δ.Α. Βαφειάδη, Αλεξ. Δ. Αλεξάνδρου, Ι. Πρεζάνη, ενώ ο εισαγγελέας ήταν ο Ν. Στούπης.¹⁶⁹

Κατηγορούμενοι ήταν ο Θεόφιλος Καΐρης ετών 68, ο Γρηγόριος Δεσποτόπουλος ετών 48, ο Σπυρίδων Γλαυκωπίδης ετών 35, ο Θεόφιλος Λουλούδης ή Μονοκόνδηλος ετών 34. Οι μάρτυρες κατηγορίες ήταν οι εξής: Λεόντιος Καμπάνης, Μακάριος Καλλιάρχης, Πέτρος Μαζαράκης, Γεώργιος Σταθόπουλος, Παγώνα Φεταλίδου, Αρτέμιος Γούναρης, Ιωάννης Βάλληνδας, Γεώργιος Αισωπίδης, Δημήτριος Ζαννάκης, Σακελλίων Αργυρός, Δημήτριος Γουλιερμής, Σακελλίων Βάλληνδας, Δημήτριος Πανταζής, Λεωνίδα Κοής, Ιωάννης Βουκέτος, Δημήτριος Σαραβάνος, Γεώργιος Μοράκης, Γεώργιος Γλύνης και Τιμολέων Ι. Φιλίμων. Συνολικά οι μάρτυρες κατηγορίας ήταν έντεκα άτομα.¹⁷⁰

Οι μάρτυρες υπερασπίσεως ήταν οι εξής: Εμμανουήλ Αντωνιάδης, Χρήστος Νικολαΐδης Φιλαδελφευς, Ιωάννης Φιλίμων, Ιωάννης Φοάσης, Ιωάννης Καμπουρόπουλος, Νικόλαος Ανύσης, Αυγουστίνος Μπίστης, Θεόδωρος Ξένος, Θεόδωρος Καΐρης, Αντώνιος Μπασταρδής, Ιωάννης Καλογρίδης, Δημήτριος Φιλιππίδης και ο Λεωνίδα Ν. Καΐρης. Επίσης μάρτυρες υπερασπίσεως του Γρηγορίου Δεσποτόπουλου κλήθηκαν οι: Ανδρέας Ζυγομάλας, Γεώργιος Βάλληνδας, Κυριάκος Χ. Ιωάννου, Ιωάννης Ξενάκης, Αντώνιος Δελλαγραμμάτης, Π. Γονίδης, Δήμητριος Λέστος, Γεώργιος Λέστος, Ευάγγελος Λεβαντής, Κωνσταντίνος Κονταρίνης, Κωνσταντίνος Μπάος και Γεώργιος Καΐρης.¹⁷¹

¹⁶⁹ Πρακτικά Δίκης Καΐρη (1852) σελ. 895

¹⁷⁰ ό. π., σελ. 895

¹⁷¹ Πρακτικά Δίκης Καΐρη (1852) σελ. 896

Αξίζει να αναφέρουμε ότι η δίκη έγινε κεκλεισμένων των θυρών με το επιχείρημα ότι οι αιρετικές δοξασίες των κατηγορούμενων μπορούσαν να προκαλέσουν αναστάτωση στο κοινό. Παράλληλα όμως έγινε πρόταση από τους συνηγόρους υπεράσπισης Ν. Σαριπόλου και Ι.Θ. Παλαιολόγου να μη γίνει η δίκη κεκλεισμένων των θυρών καθώς δεν πρόκειται να εκθέσουν αιρετικές δοξασίες παρόλα αυτά απορρίφθηκε το αίτημά τους και ίσχυσε η πρόταση του εισαγγελέα. Οι συνήγοροι επίσης ζήτησαν να μη ληφθεί υπόψη η μαρτυρία του Λεόντιου Καμπάνη διότι η μαρτυρία του αφορούσε γεγονότα που συνέβησαν πριν από δεκατέσσερα έτη δηλαδή το 1839 και βάσει του άρθρου 120 που ψηφίστηκε το 1844 οι όποιες ποινικές ευθύνες είχαν παραγραφεί. Παρόλα αυτά και αυτή η ένσταση απορρίφθηκε από το δικαστήριο.¹⁷²

Πρώτος εξετάστηκε ο μάρτυρας κατηγορίας Λεόντιος Καμπάνης, ετών 71 κάτοικος Ερμούπολης και πρωτοσύγκελος. Ο μάρτυρας κατέθεσε ότι ο Καΐρης διεξήγαγε προσηλυτισμό πολύ πριν το 1843 και προσηλύτισε πολλούς στις δοξασίες του. Ο μάρτυρας κατέθεσε ότι και ο κατηγορούμενος ΣΠ. Γλαυκωπίδης διεξήγαγε επίσης προσηλυτισμό, όσον αφορά τους άλλους δύο κατηγορούμενους δηλαδή τον Γρηγόριο Δεσποτόπουλο και τον Θεόφιλο Λουλούδη, ανέφερε ότι στο παρελθόν ήταν κληρικοί. Ότι ο Θεόφιλος Καΐρης χειροτονήθηκε διάκονος και σύμφωνα με τον μάρτυρα Λεόντιο Καμπάνη, ο κατηγορούμενος είχε ομολογήσει σε αυτόν την αίρεση του και ότι προσπάθησε να προτείνει τον εαυτό του για αρχιερέα, με σκοπό να ανέλθει στην ιεραρχία του κλήρου.¹⁷³

Σε ερώτηση προς τον μάρτυρα κατηγορίας, αφού ο Καΐρης πίστευε ότι η χριστιανική ορθόδοξη πίστη ήταν πλανημένη γιατί ο κατηγορούμενος ήθελε να ανέβει στην ιεραρχία της εκκλησίας. Ο Λεόντιος Καμπάνης απάντησε ότι ήθελε με αυτόν τον τρόπο να διαδώσει περισσότερο την αίρεση του και αφού αυξάνονταν ο αριθμός των προσηλυτισμένων στο δόγμα του να τους χρησιμοποιούσε ως μοχλό πίεσης.¹⁷⁴

Ένας άλλος από τους μάρτυρες κατηγορίας ο Γεώργιος Γλύνης 21 ετών, δήλωσε ενώπιον του δικαστηρίου ότι ο Γλαυκωπίδης κατηγορούσε τον ίδιο ότι είχε δωροδοκηθεί και ότι προσπαθούσε να τον διαβάλλει δημόσια. Καταθέτει επίσης ότι ο Γλαυκωπίδης στην Αθήνα ήταν διευθυντής της λέσχης των λογίων.¹⁷⁵

Κατόπιν κατέθεσε ο μάρτυρας κατηγορίας Τιμολέον Ι. Φιλήμων 21 ετών και δήλωσε ότι από τους κατηγορούμενους γνωρίζει μόνο το Γρηγόριο Δεσποτόπουλο και μόνο μία φορά είχαν συζητήσει σχετικά με τον Μεσσία και ότι όλα όσα είχε καταθέσει κατά τη διάρκεια της

---

¹⁷² ό. π., σελ. 893-899

¹⁷³ ό. π., σελ. 899

¹⁷⁴ ό. π., σελ. 899

¹⁷⁵ ό. π., σελ. 904

προανάκρισης τα είχε πληροφορηθεί από τον Μαζαράκη αρχισυντάκτη της εφημερίδας «ΑΙΩΝ» πριν από το 1843. Είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι ο Τιμολέων Ι. Φιλήμων ο οποίος είχε κληθεί ως μάρτυρας κατηγορίας ήταν δημοσιογράφος, συγγραφέας και αρχισυντάκτης της εφημερίδας «ΑΙΩΝ»¹⁷⁶, μια εφημερίδα που για χρόνια στρεφόταν κατά του Καΐρη.

Από την άλλη μεριά κλήθηκε ο μάρτυρας υπερασπίσεως Χρήστος Νικολαΐδης Φιλαδελφεύς 40 ετών, αυτός κατέθεσε ότι από τους κατηγορούμενους γνωρίζει μόνο το Σπυρίδωνα Γλαυκωπίδη, αλλά ποτέ δεν είχαν μίλησει σχετικά με τον Καϊρισμό ή την θεοσεβεία, παρόλο που συχνά συνομιλούσαν σχετικά για διάφορα θέματα.¹⁷⁷ Από τους μάρτυρες υπεράσπισης επίσης κατέθεσε ο Εμμανουήλ Αντωνιάδης 53 ετών, δημοσιογράφος της εφημερίδας «ΑΘΗΝΑ» δήλωσε ότι κάποια στιγμή στο παρελθόν ο Σπυρίδων Γλαυκωπίδης του παρέδωσε ένα έργο του Παύλου Καλλιγά το οποίο επέκρινε το έργο του Θεόφιλου Καΐρη, που έφερε τον τίτλο «Γνωστική και στοιχεία Φιλοσοφίας» με απώτερο σκοπό να δημοσιευθεί στην εφημερίδα του. Αναφέρει συγκεκριμένα για το περιστατικό ότι ο Γλαυκωπίδης αρχικά ήθελε να το δημοσιεύσει στην «ΑΘΗΝΑ» αλλά ο Αντωνιάδης του πρότεινε να το δημοσιεύσει στην εφημερίδα «ΑΙΩΝ».¹⁷⁸

Ο Γλαυκωπίδης αν και αρνήθηκε να το δημοσιεύσει στον «ΑΙΩΝ», τελικά πείστηκε. Ο Αντωνιάδης κατέθεσε επίσης ότι δεν γνώριζε τί απέγινε αυτό το έργο. Στη συνέχεια της κατάθεσής του ανέφερε ότι η κατηγορία πως η λέσχη λογίων του Γλαυκωπίδη είναι μια θεοσεβική εκκλησία, είναι απλά μια φήμη που κυκλοφορεί στην Αθήνα σύμφωνα με τον Αντωνιάδη, η οποία έχει γίνει ευρέως γνωστή από τον τύπο. Ο ίδιος είπε ότι η λέσχη λογίων δεν είναι μια θεοσεβική εκκλησία και πως όντως ο Γλαυκωπίδης είναι θεοσεβής αλλά δεν προσπάθησε να προσηλυτίσει κάποιον.¹⁷⁹

Ο επόμενος μάρτυρας ήταν ο Ιωάννης Φιλήμων 55 ετών δημοσιογράφος του «ΑΙΩΝ» ανέφερε ότι γνώριζε τον Θεόφιλο Καΐρη από την εποχή της Ελληνικής επανάστασης, ενώ τον Γλαυκωπίδη τον γνώρισε πρόσφατα. Ο μάρτυρας κατέθεσε ότι είναι πολέμιος του Καϊρισμού και ότι έχει στην κατοχή του έγγραφα που αποδεικνύουν την αίρεση του Καΐρη ότι ο θεοσεβισμός είναι μια καταστρεπτική ιδέα για τον Ελληνισμό και για αυτόν τον λόγο τον κατηγορεί. Κατά τη διάρκεια της ανάκρισης του μάρτυρα αυτού, η δίκη διακόπηκε από τον Πρόεδρο συστήνοντας στον μάρτυρα να χρησιμοποιεί μετριοπαθέστερες εκφράσεις κατά του κατηγορούμενου. Ο μάρτυρας απάντησε ότι λυπάται για το γεγονός ότι ο δικηγόρος που

¹⁷⁶ Πρακτικά Δίκης Καΐρη (1852) σελ. 905

¹⁷⁷ ό. π., σελ. 909

¹⁷⁸ ό. π., σελ. 909

¹⁷⁹ ό. π., σελ. 909

ανέλαβε την υπεράσπιση του Καΐρη, δηλαδή ο Ν. Σαρίπολος, είναι υπερασπιστής ενός τέτοιου κατηγορούμενου που καταστρέφει την πατρίδα.¹⁸⁰

Ο Ιωάννης Φιλήμων συνεχίζει την κατάθεσή του ότι ο ίδιος κάποια Κυριακή του Αυγούστου του 1851 επισκέφτηκε το σπίτι του Σπ. Γλαυκωπίδη επειδή τον γνώριζε και προσωπικά. Όταν ο μάρτυρας κατάλαβε τις προθέσεις του και ότι πρέσβευε την θεοσεβεία για το οποίο ο μάρτυρας ένιωσε φρίκη. Ο κατηγορούμενος Γλαυκωπίδης ρώτησε τον Ι. Φιλήμωνα αν πίστευε όσα γράφει ο «ΑΙΩΝ» σχετικά με τον Καΐρη και απάντησε στη συνέχεια καταφατικά ο μάρτυρας ότι τασσόταν υπέρ των θέσεων του «ΑΙΩΝ». Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο που καταθέτει εις βάρος των κατηγορουμένων είναι ότι ο Γλαυκωπίδης παραδέχτηκε πως ο Καΐρης πραγματοποιούσε προσηλυτισμό και πως ακόμα και τον ίδιο τον Γλαυκωπίδη προσπάθησε να τον προσηλυτίσει στο δόγμα του.¹⁸¹

Επιπλέον κατέθεσε ότι κάποιος φοιτητής Δημάκης του είχε επιβεβαιώσει ότι πολλοί από τους συναδέλφους του ήταν Καϊριστές. Εν τέλει το εστιατόριο του Σπ. Γλαυκωπίδη η «Λέσχη Λογίων» είχε ανεγερθεί με χρήματα του εμπόρου από το Λονδίνο Λασκαρίδη, αυτός ο χώρος ήταν ουσιαστικά ένα μέρος συγκέντρωσης των φίλων και των οπαδών του Καΐρη. Γενικότερα ήταν πεπεισμένος ότι όλες αυτές οι κατηγορίες που δημοσιεύτηκαν ήταν ηθικά σωστές, καθώς όπως αναφέρει οι πληροφορίες αυτές του είχαν δοθεί από την ίδια την Ιερά Σύνοδο και το Υπουργείο Εκκλησιαστικών.¹⁸²

Πολύ αργότερα, μετά και τις καταθέσεις των υπόλοιπων μαρτύρων, κλήθηκε να απολογηθεί επί των κατηγοριών ο Θεόφιλος Καΐρης. Ενώπιον του δικαστηρίου ανέφερε ότι είναι στο θρήσκευμα θεοσεβής και σε ερώτηση που του έγινε σχετικά με την κατηγορία του προσηλυτισμού, ο Καΐρης απάντησε ότι δεν ήταν ούτε εισηγητής ούτε ιδρυτής νέας θρησκείας. Ιδρυτής θρησκειών είναι μόνο ο ίδιος ο Θεός που δημιουργήσε το σύμπαν και όχι ο άνθρωπος. Κατά τον Καΐρη η θεοσεβεία δεν έχει άλλο διδάσκαλο παρά μόνο τον Θεό και πως αυτή είναι απόρροια της ηθικής του Θεού.¹⁸³

Ο Καΐρης κατέθεσε πως όταν ήταν στην παιδική ηλικία είχε πολλές αμφιβολίες σχετικά με τα χριστιανικά δόγματα και τα μυστηριά τους. Έχοντας πολλές απορίες σχετικά με τη θρησκεία στράφηκε προς τους δασκάλους του όπως για παράδειγμα τον Βενιαμίν Λέσβιο που δίδασκε στις Κυδωνίες της Μικράς Ασίας, για να του δώσουν εξηγήσεις σχετικά με τη θρησκεία. Οι απαντήσεις τους όμως δεν κατάφεραν να λύσουν τις απορίες του. Επειδή είχε

---

¹⁸⁰ ό. π., σελ., 909-930

¹⁸¹ Πρακτικά Δίκης Καΐρη (1852), σελ. 909-930

¹⁸² ό. π., σελ. 909-930

¹⁸³ ό. π., σελ. 909-932

αμφιβολία σχετικά με τα δόγματα κινδύνευε να στραφεί προς την αθησκεία, έτσι θέλησε να λύσει μόνος του τις απορίες του.¹⁸⁴

Στη συνέχεια της απολογίας του αναφέρθηκε σε ένα περιστατικό που συνέβει στο παρελθόν, πως κάποια νύχτα καθώς κοιτούσε τον έναστρο ουρανό νόμισε ότι είδε στον ουρανό να αναγράφονται φράσεις με χρυσά γράμματα «*Θεόν σέβου*», «*Θεόν αγάπα*». Σχετικά με αυτό το περιστατικό αισθάνθηκε ψυχική ηρεμία. Αργότερα μετέβη στην Ευρώπη όπου συνδιαλέχθηκε με αρκετούς ρωμαιοκαθολικούς ιερείς σχετικά με θρησκευτικά ζητήματα. Έχοντας διαπραγματευθεί με τον εαυτό του το ζήτημα της λατρείας του Θεού και της θεοσεβείας του αποφάσισε να συμμετέχει ενεργά στον ένοπλο αγώνα για την απελευθέρωση της πατρίδας το 1821. Καταθέτει πως κατά τη διάρκεια του αγώνα είδε πάλι στον ουρανό τη φράση «*Θεόν σέβου*», αλλά και μία άλλη φράση «*Αγάπα την πατρίδα σου και θυσιάσθητι υπέρ αυτής*».¹⁸⁵

Αγωνίσθηκε λοιπόν σε διάφορα μέρη ακόμα και πολλές φορές με κίνδυνο της ζωής του και όπως λέει ο ίδιος σώθηκε από τη θεία πρόνοια και έτσι λοιπόν κατάφερε να επιστρέψει στην Άνδρο. Διαμένοντας εκεί από την εποχή της ανεξαρτησίας της Ελλάδας άρχισε να λατρεύει το δημιουργό του κόσμου ως θεοσεβικό ον. Όμως όπως καταθέτει, δεν προσπάθησε να προσηλυτίσει κάποιον στη θεοσεβεία. Κλείνοντας την απολογία του δηλώνει ότι ο θεοσεβής δεν είναι προσηλυτιστής, αλλά επίσης όποιο και να είναι το αποτέλεσμα εκείνος ευγνωμονεί το Θεό ενώπιον του δικαστηρίου, αποδεχόμενος τη σημερινή ημέρα ως την ωραιότερη του βίου του.¹⁸⁶

Έπειτα ακολούθησαν οι απολογίες αρχικά του Σπ. Γλαυκωπίδη ο οποίος παραδέχτηκε ότι κάποια από αυτά που του προσάπτουν είναι αληθή και ότι γύρω από όλα αυτά δεν υπάρχει κάποιο μυστήριο. Όλα όσα έλεγε ο Θεόφιλος Καΐρης έγιναν πιστευτά σε αυτόν με γνώμονα την ορθή λογική και την φιλοσοφική μελέτη. Ότι δεν αναγνωρίζει κανένα αρχηγό όσον αφορά τις θρησκευτικές του δοξασίες ούτε είναι δυνατόν να υπάρξει κάποιος αρχηγός σύμφωνα με αυτόν. Ζήτησε επιπλέον να αποδείξει με επιχειρήματα σχετικά με το δικαίωμα που του παρέχει ο νόμος όσον αφορά στην ελευθερία της συνείδησης.¹⁸⁷

Για απολογία κλήθηκαν ο Γρηγόριος Δεσποτόπουλος και ο Θεόφιλος Λουλούδης, οι οποίοι αρνήθηκαν ότι χλεύασαν το χριστιανικό δόγμα της ορθόδοξης εκκλησίας. Αφού ολοκληρώθηκαν οι απολογίες των κατηγορούμενων, αγόρευσε ο συνήγορος υπεράσπισης Ν. Σαρίπολος δηλώνοντας ότι ο ίδιος είναι χριστιανός ορθόδοξος στο θρήσκευμα, αλλά δήλωσε

¹⁸⁴ ό. π., σελ. 909-932

¹⁸⁵ Πρακτικά Δίκης Καΐρη (1852), σελ. 933

¹⁸⁶ ό. π., σελ. 934

¹⁸⁷ ό. π., σελ. 935

ότι έχει όμως καθήκον να αποκατασταθεί η αλήθεια, η οποία σύμφωνα με το σύνταγμα της Ελλάδας, η συνείδηση του κάθε πολίτη είναι ελεύθερη. Είναι άτυχες το γεγονός, αναφέρει στην αγόρευσή του ο Σαρίπολος, το γεγονός αυτής της δίκης, καθώς αυτή αποτελεί αναχρονισμό για την εποχή του, η οποία είναι ο αιώνας της φιλοσοφίας της ελευθερίας και της θρησκείας. Και πως μόνο στην εποχή του μεσαίωνα υπήρχαν τα δικαστήρια της ιεράς εξέτασης, που κατέλυε την ελευθερία της συνείδησης του ανθρώπου.¹⁸⁸

Ο νόμος της πολιτείας οφείλει να είναι αμερόληπτος, πέρα από κάθε θρησκευτική επιρροή. Όσον αφορά στο λυπηρό γεγονός ότι ο Θεόφιλος Καΐρης και ο Σπυρίδωνας Γλαυκωπίδης δηλώνει πως όντως απομακρύνθηκαν από το χριστιανικό ορθόδοξο δόγμα, ωστόσο το δικαστήριο πρέπει να απέχει από θρησκευτικούς φανατισμούς και ότι δεν μπορεί το δικαστήριο να καταδικάσει αυτούς ως αποστάτες του Χριστιανικού Ορθόδοξου δόγματος. Ο συνήγορος υπεράσπισης Ν. Σαρίπολος αναφέρθηκε στο πρώτο άρθρο του συντάγματος και ανέπτυξε το θέμα της ελευθερίας της θρησκείας σε σχέση με την επίσημη θρησκεία του κράτους. Ότι ακόμα και στο σύνταγμα της Τροιζήνας υπήρχε σχετική νομοθεσία για την ελευθερία της θρησκείας. Αναφέρθηκε επιπλέον και στο άρθρο 222 του Ποινικού Κώδικα τονίζοντας ότι ήταν αντιτιθέμενο προς την συνταγματική διάταξη που καθόριζε την ανεξιθρησκία.¹⁸⁹

Αναφέρθηκε επίσης στον όρο «γνωστή θρησκεία» μία φράση που ήταν συνδεδεμένη με την αναγνώριση της ανεξιθρησκίας, τονίζοντας ότι και η θρησκεία των Καϊριστών ήταν γνωστή σε όλους. Αυτοί δεν ήταν δυνατόν να χαρακτηρισθούν ως αιρετικοί διότι αυτοί δεν ήταν Χριστιανοί καθώς δεν πίστευαν στον Ιησού Χριστό και όπως αναφέρει το άρθρο 222 για να χαρακτηριστεί κάποιος αιρετικός πρέπει να έχει ως βάση το ομόθησκο χριστιανικό δόγμα που έχει ως θεμέλιο λίθο της την πίστη στον Ιησού Χριστό. Τόνισε επιπλέον ότι βάσει των μαρτυρικών καταθέσεων δεν προέκυψε κάποιο στοιχείο εναντίον των κατηγορούμενων όσον αφορά τον προσηλυτισμό σύμφωνα με το άρθρο 198, δηλαδή με χρήση αθέμιτων μέσων για να διαδώσουν την θρησκεία τους, ούτε κήρυξαν δημόσια προκαλώντας το αίσθημα των πιστών και ούτε έγιναν κάποια βίαια γεγονότα.¹⁹⁰

Εν τέλει ανέφερε ότι ο Χριστιανισμός δεν κλονίστηκε από τους σαρκασμούς του Βολταίρου ούτε πρόκειται να κλονιστεί από το ακίνδυνο φιλοσοφικό δόγμα του Καΐρη. Και κλείνοντας την αγόρευσή του είπε απευθυνόμενος στους ακροατές και τους δικαστές ότι αν καταδικαστούν οι κατηγορούμενοι είναι βέβαιο ότι θα οδηγηθούν σε φυλάκιση. Όμως τον

---

¹⁸⁸ Πρακτικά Δίκης Καΐρη (1852) σελ. 936

¹⁸⁹ ό. π., σελ. 933-936

¹⁹⁰ ό. π., σελ. 933-936

ταλαίπωρο τον Θεόφιλο Καΐρη θα τον καταδίκασαν σε βέβαιο θάνατο.¹⁹¹ Δυστυχώς όμως τα λόγια του συνηγόρου υπεράσπισης Ν. Σαρίπολου δεν εισακούστηκαν.

Το δικαστήριο τελικά έβγαλε καταδικαστική απόφαση κατά των κατηγορούμενων. Ο Θεόφιλος Καΐρης καταδικάστηκε σε φυλάκιση δύο ετών και δέκα ημερών, ο Σπυρίδων Γλαυκωπίδης καταδικάστηκε σε ένα έτος και δέκα ημέρες, ο Γρηγόριος Δεσποτόπουλος και ο Θεόφιλος Λουλούδης καταδικάστηκαν σε φυλάκιση δεκατριών μηνών, επιπρόσθετα στους κατηγορούμενους επιβλήθηκε χρηματικό πρόστιμο εκατόν πενήντα δραχμών και αστυνομική επιτήρηση επτά ετών για τον Θεόφιλο Καΐρη και πέντε έτη για τους υπόλοιπους. Επιπρόσθετα τους επιβλήθηκε να καταβάλουν τα έξοδα της δίκης και αποφασίστηκε η διάλυση της θρησκευτικής εταιρίας της θεοσεβείας και δήμευση όλων των εγγράφων και των υλικών αντικειμένων της θρησκευτικής αυτής εταιρίας.¹⁹²

Αυθημερόν αμέσως μετά την καταδικαστική απόφαση του δικαστηρίου της Σύρου ο Θεόφιλος Καΐρης και οι υπόλοιποι κατηγορούμενοι οδηγήθηκαν στις φυλακές της Σύρου. Ο Καΐρης έχοντας ήδη την υγεία του επιδεινωμένη φυλακίστηκε σε ένα υγρό και σκοτεινό κελί. Η υγεία του Άνδριου φιλόσοφου χειροτέρευσε μέσα στις επόμενες μέρες και σε διάστημα τεσσάρων ημερών απεβίωσε. Αξίζει να αναφέρουμε ότι ο Θεόφιλος Καΐρης φυλακίστηκε στις 6 Ιανουαρίου του 1853 και πέθανε από παθολογικά αίτια στις 10 Ιανουαρίου του ίδιου έτους.¹⁹³¹⁹⁴

Αμέσως ανακοινώθηκε ο θάνατος του Καΐρη και κηδεύτηκε την ίδια μέρα σε λοιμοκαθαρτήριο, χωρίς να τελεστεί το ορθόδοξο τυπικό. Την επόμενη ημέρα συνέβη το τραγικό περιστατικό της σκύλευσης του νεκρού σώματος του Καΐρη, όπου ο τάφος του βεβηλώθηκε και αφού τεμάχισαν την κοιλιά του νεκρού και ολοκλήρωσαν την αποτρόπαια πράξη ρίχνοντας ασβέστη στα σπλάχνα του νεκρού.¹⁹⁵¹⁹⁶ Αυτό ήταν το τέλος της ζωής και της δράσης του Θεόφιλου Καΐρη που τελείωσε με τρόπο άδοξο και τραγικό. Λίγες ημέρες μετά το θάνατό του οι συγγενείς του Καΐρη ζήτησαν την αναηλάφηση της δίκης πηγαίνοντας την υπόθεση στον Άρειο Πάγο. Τελικά το δικαστήριο αθώωσε τον Θεόφιλο Καΐρη στις 26 Ιανουαρίου του 1853.¹⁹⁷

---

¹⁹¹ ό. π., σελ. 933-936

¹⁹² Πρακτικά Δίκης Καΐρη (1852), σελ. 936-937

¹⁹³ Πασχάλης, Δ. Π., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ.191-194

¹⁹⁴ Καράς, Γ., «Καΐρης - Κούμας, Δύο Πρωτοπόροι Δάσκαλοι του Γένους», Αθήνα: Gutenberg, 1977, σελ. 72

¹⁹⁵ Πασχάλης, Δ. Π., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ. 195

¹⁹⁶ Καράς, Γ., «Καΐρης - Κούμας, Δύο Πρωτοπόροι Δάσκαλοι του Γένους», Αθήνα: Gutenberg, 1977, σελ. 73

¹⁹⁷ Καζολέα-Ταβουλάρη Π., «Θεόφιλος Καΐρης από τη φιλοσοφική ψυχολογία στη Θεοσεβική ηθική», Αθήνα:

εκδόσεις Τυπωθήτω, 2005, σελ. 103

8.2.: Η καταδίκη του Θεόφιλου Καΐρη και η αντίδραση του Ελληνικού τύπου

Το μεγαλύτερο μέρος του τύπου που κάλυπτε ειδησεογραφικά την δίκη του Καΐρη ήταν αρνητικά διακείμενο προς αυτόν. Δεν ήταν μόνο ο «ΑΙΩΝ» ο οποίος υπήρξε πολέμιος του Άνδριου Φιλοσόφου αλλά ήταν και άλλες εφημερίδες όπως για παράδειγμα η εφημερίδα «ΑΙΟΛΟΣ». Χαρακτηριστικά στην έκδοση φύλλου 436, η εφημερίδα αυτή κυκλοφορούσε στις Κυκλάδες, είχε ανταπόκριση από την Ερμούπολη της Σύρου και συγκεκριμένα από τις 29 Δεκεμβρίου του 1852.¹⁹⁸ Για την υπόθεση της θεοσεβικής αίρεσης του Καΐρη αναφέρει το γεγονός αυτό ως σκάνδαλο. Αναγράφεται στην εφημερίδα ότι ο Θεόφιλος Καΐρης και ο Σπ. Γλαυκωπίδης ομολόγησαν τη θεοσεβική λατρεία, ενώ οι άλλοι δύο κατηγορούμενοι είπαν ψέματα εν γνώση τους αφού πρώτα είχαν χλευάσει τη χριστιανική λατρεία και είχαν εμπαΐξει το λαό.¹⁹⁹

Στο δημοσίευμα δίνεται έμφαση στη Χριστιανική θρησκεία η οποία λειτουργούσε ως ενοποιητικό στοιχείο της ελληνικής κοινωνίας τόσο κατά τη προεπαναστατική εποχή όσο και στους δύσκολους αγώνες της ανεξαρτησίας. Το φύλλο αναφέρει ότι όλοι σεβάστηκαν τον Καΐρη για τους αγώνες που έδωσε για την ανεξαρτησία του έθνους και για τις προσπάθειες που έκανε στον τομέα της παιδείας, αλλά τον οικτίζουν για τη θρησκευτική πλάνη. Στη συνέχεια του άρθρου γίνεται λόγος ότι ο διδάσκαλος αμφέβαλε από νεαρή ηλικία σχετικά με την ηθική και την αλήθεια των θρησκευτικών δογμάτων. Κάτι το οποίο και ο ίδιος είχε άλλωστε παραδεχθεί κατά την απολογία του στο δικαστήριο. Το άρθρο προσθέτει ότι προσπάθησε να προσηλυτίσει τον απλό λαό προσποιούμενος τον ιερέα, αλλά στην ουσία ήθελε να χλευάσει το λαό.²⁰⁰

Όλες αυτές τις πράξεις του τις απέδωσε σε κάποια θεία αποκάλυψη βλέποντας οπτασίες στον ουρανό, να αναγράφεται η φράση «Σέβου τον Θεό». Ο «ΑΙΟΛΟΣ» κατηγορεί τον Καΐρη για απάτη και ότι προσπάθησε με δόλο να διαδώσει την αντιχριστιανική του διδασκαλία στη νεολαία. Ο αρθρογράφος τον κατηγορεί ότι αντέγραψε θρησκευτικά συστήματα τα οποία επινοήθηκαν από άλλους πριν από αυτόν στην πεφωτισμένη Ευρώπη, οι οποίοι όπως και ο Καΐρης ήταν και αυτοί πλανημένοι.²⁰¹

Η εφημερίδα «Ο ΑΙΟΛΟΣ» δίνει επίσης λεπτομερή περιγραφή της δίκης στην τρίτη σελίδα της ίδιας εφημερίδας με τίτλο «Η κατά του Θεόφιλου Καΐρη κλπ. δίκη». Σε αυτό το απόσπασμα περιγράφονται με λεπτομέρεια τα γεγονότα της δίκης, τα χαρακτηριστικά και

¹⁹⁸ Αίολος, 29 Δεκεμβρίου 1852, αριθμός φύλλου 436

¹⁹⁹ Αίολος, 29 Δεκεμβρίου 1852, αριθμός φύλλου 436

²⁰⁰ Αίολος, 29 Δεκεμβρίου 1852, αριθμός φύλλου 436

²⁰¹ Αίολος, 29 Δεκεμβρίου 1852, αριθμός φύλλου 436

εμφάνιση των κατηγορούμενων. Συγκεκριμένα για τον Θεόφιλο Καΐρη αναφέρεται ότι ήταν μικρού αναστήματος ισχνός, δηλαδή αδύνατος, με καστανούς οφθαλμούς, το μετωπό του ήταν ευρύ και με ρυτίδες και είχε άσπρα μαλλιά με μεγάλο μέτωπο και άσπρα γένια, ενώ ήταν ντυμένος όπως οι ιερείς, με τη διαφορά ότι φορούσε ένα σακάκι μαύρο και καπέλο ευρωπαϊκού τύπου. Η εικόνα αυτή που μας δίνει ο ανταποκριτής της εφημερίδας ο «ΑΙΟΛΟΣ», ταιριάζει και με την εικόνα του Καΐρη στη τέχνη (βλ. Εικόνα 2). Όσον αφορά στην υγεία του περιγράφεται ότι ήταν σκυφτός και ότι χάλαινε καθώς βάδιζε. Παρόμοιες λεπτομερείς περιγραφές δίνονται και για τους υπόλοιπους κατηγορούμενους.²⁰²

Αναφέρεται επίσης στο ίδιο άρθρο ότι υπήρχε πολύς κόσμος έξω από τη δικαστική αίθουσα και πως οι κατηγορούμενοι συνοδεύονταν από αστυνομικούς από τον φόβο μην ξεσπάσουν ταραχές. Η δίκη άρχισε στις 10 η ώρα το πρωί κεκλεισμένων των θυρών και ολοκληρώθηκε στις 2 η ώρα το μεσημέρι. Ο «ΑΙΟΛΟΣ» όπως αναφέρει οι δικαστές αποσύρθηκαν για να βγάλουν την απόφαση κάτι το οποίο διήρκεσε 2 ώρες, μέχρι που ανακοινώθηκε η καταδικαστική απόφαση κατά του Καΐρη και των υπολοίπων.²⁰³

Η εφημερίδα «ΑΙΟΛΟΣ» παραθέτει μία μακροσκελή αναφορά για την ετυμολογία του δικαστηρίου και όλα όσα ελέγχθησαν κατά τη διαδικασία της δίκης. Στο τέλος του δημοσιεύματος αυτού αναφέρονται και τα ονόματα των δικαστών: ο πρόεδρος Ι. Δοξαράς, Στ. Λογοθέτης, Δ. Βαφειάδης, Αλ. Δ. Αλεξάνδρου, Ι. Πρεζάνης και ο υπόγραμματέας Ν.Σ. Νικολαΐδης.²⁰⁴ Όσον αφορά τον θάνατο του Θεόφιλου Καΐρη η εφημερίδα των Κυκλάδων ο «ΑΙΟΛΟΣ» στις 11 Ιανουαρίου του 1853, δημοσιεύει την είδηση του θανάτου του. Ανακοινώνεται ότι στις 9 προς 10 τη νύχτα απεβίωσε ο Άνδριος διδάσκαλος που παρέμεινε αμετακίνητος στις θέσεις του. Γίνεται λόγος ότι τάφηκε σε λοιμοκαθαρητήριο και το σύντομο αυτό δημοσίευμα χαρακτηρίζει τον Θεόφιλο Καΐρη και τις ιδέες του ως κοινωνικό ρύπο. Η είδηση αυτή είναι ενδεικτική του αρνητικού και εχθρικού κλίματος που επικρατούσε στον τύπο ώστε ακόμα και μετά θάνατο να καθυβρίζεται ο Άνδριος λόγιος.²⁰⁵

Από την άλλη μεριά, η εφημερίδα «ΑΘΗΝΑ» στις 20 Ιανουαρίου του 1853 κάνει ένα σύντομο δημοσίευμα σχετικά με την είδηση του θανάτου του Καΐρη. Αναφέρει ότι τη νύχτα μεταξύ 9 και 10 Ιανουαρίου απεβίωσε στη Σύρο ο Θεόφιλος Καΐρης και ως αιτία του θανάτου του αναγράφεται ότι προσβλήθηκε από περιπνευμονία και πέθανε στο κελί του και πως ο νεκρός τάφηκε στη συνέχεια στο περίβολο του λοιμοκαθαρητηρίου. Αναφέρεται επίσης στο

---

²⁰² Αίολος, 29 Δεκεμβρίου 1852, αριθμός φύλλου 436

²⁰³ Αίολος, 29 Δεκεμβρίου 1852, αριθμός φύλλου 436

²⁰⁴ Αίολος, 29 Δεκεμβρίου 1852, αριθμός φύλλου 436

²⁰⁵ Αίολος, 11 Ιανουαρίου του 1853, αριθμός φύλλου 438

ίδιο φύλλο της «ΑΘΗΝΑΣ» άλλη μία είδηση σχετικά με τον Καΐρη ότι η υπόθεση του παραπέμφθηκε στον Άρειο Πάγο.²⁰⁶

Επιπλέον και η εφημερίδα «ΑΜΑΛΘΕΙΑ» της Σμύρνης αναφέρει τα γεγονότα που οδήγησαν τον Θεόφιλο Καΐρη και τους υπόλοιπους στο δικαστήριο και εν τέλει στην καταδίκη. Εξηγεί επίσης το νομικό καθεστώς όπου σύμφωνα με το 4 άρθρο του Ελληνικού συντάγματος, η επικρατούσα θρησκεία στην Ελλάδα είναι η ανατολική ορθόδοξη χριστιανική εκκλησία και ότι οι γνωστές θρησκείες είναι ανεκτές, απαγορεύεται όμως ο προσηλυτισμός. Εξηγεί η εφημερίδα ότι όσον αφορά στην υπόθεση του Θεόφιλου Καΐρη, η θρησκεία του ήταν νέα θρησκεία η οποία ονομάζεται θεοσέβεια.²⁰⁷

Όμως είτε γνωστή ή άγνωστη θρησκεία απαγορεύεται ο προσηλυτισμός βάσει του συντάγματος. Επομένως οι κατηγορούμενοι καταδικάστηκαν επειδή προσπάθησαν να διαδώσουν την θεοσεβική αίρεση και έτσι παραβίασαν τις διατάξεις του άρθρου 4 του συντάγματος. Η «ΑΜΑΛΘΕΙΑ» της Σμύρνης κάνει μια ιστορική αναδρομή για τον Θεόφιλο Καΐρη από τα γεγονότα του 1839 για να γίνει κατανοητό στους αναγνώστες της Σμύρνης και της ευρύτερης ανατολής. Γίνεται και μία αναφορά στη διδασκαλία του Θ. Καΐρη ίσως με κάποια υπερβολή ότι οι κατηγορούμενοι εξύβρισαν το Χριστιανικό δόγμα, χλεύασαν και εξύβρισαν τον Ιησού Χριστό την Παναγία και τους αγίους, ότι ισχυριζόταν πως οι Έλληνες ήταν απλά ξύλα άνευ αξίας κ.λπ. Τελικά στην εφημερίδα αυτή ανακοινώνεται η ποινή που επιβλήθηκε στους κατηγορούμενους στις 21 Δεκεμβρίου του 1852.²⁰⁸

Από την άλλη μεριά η εφημερίδα «ΑΘΗΝΑ» την 1η Ιανουαρίου του 1853 αναφέρει το γεγονός της καταδίκης του Θ. Καΐρη και των υπολοίπων. Στο δημοσίευμα αναγράφεται ότι ο Θ. Καΐρης κατηγορήθηκε ότι εισήγαγε νέα θρησκεία τον θεϊσμό και πως αυτή η στάση του ήταν αντίθετη στα άρθρα του ποινικού νόμου. Κατά την εξέταση του δικαστηρίου ο Θεόφιλος Καΐρης ομολόγησε ότι όντως πρεσβεύει άλλη θρησκεία πέρα από την Χριστιανική της οποίας υπήρξε και ιερέας. Δήλωσε ότι η θρησκεία του ονομάζεται θεοσέβεια, την οποία η εφημερίδα παρομοιάζει με Ινδική σέκτα. Ότι εμπνεύστηκε την θρησκεία του κοιτάζοντας τον ουρανό σαν αποκάλυψη από το Θεό. Το άρθρο αναφέρει ότι λόγω του γήρατός του ο Καΐρης είχε ασθενήσει στο νου και ότι στα γεράματά του είχε καταληφθεί από το πάθος του αιρεσιάρχη, το οποίο πραγματικά τον παρέσυρε σε τέτοια αποπήματα ώστε να αρνηθεί τη θρησκεία του και να ενασχοληθεί με τον θεϊσμό των θρησκευτικών σεκτών.²⁰⁹

---

²⁰⁶ Αθηνά, 20 Ιανουαρίου 1853, αριθμός φύλλου 1940

²⁰⁷ Αμάλθεια, 16 Ιανουαρίου, αριθμός φύλλου 726

²⁰⁸ Αμάλθεια, 16 Ιανουαρίου, αριθμός φύλλου 726

²⁰⁹ Αθηνά, 1 Ιανουαρίου 1853, αριθμός φύλλου 1939

Παρατηρούμε λοιπόν ότι ακόμα και η εφημερίδα «ΑΘΗΝΑ» η οποία υπερασπιζόταν ήδη από το 1839 τον Θεόφιλο Καΐρη πλέον αποστασιοποιήθηκε και αυτή και άλλαξε στάση μετά την ομολογία του προς το δικαστήριο. Αναφέρει ότι ο Καΐρης προσπάθησε να προσηλυτίσει διάφορους ανθρώπους στη θρησκεία του, να συντάξει τελετές στη Δωρική διάλεκτο και να γράψει βιβλία που εκδόθηκαν, μιμείται ευχές από διάφορα θρησκευτικά δόγματα και ότι αυτά τα έργα όπως παρατηρεί ο αρθρογράφος δεν σχετίζονται με την εγκυκλοπαιδική παιδεία του Καΐρη. Οι κατηγορούμενοι εν τέλει καταδικάστηκαν βάσει των μαρτυρικών καταθέσεων οι οποίες ανέφεραν ότι ο Καΐρης προσπάθησε να τους προσηλυτίσει πριν το από το έτος 1840. Ο αρθρογράφος θεωρεί ότι θα ήταν αδύνατον ο ενάρετος Καΐρης να είχε πλανηθεί και να κατηγορηθεί για απάτη αν είχε σώσει τις φρένας του. Ο συντάκτης θεωρεί με λίγα λόγια ότι κατά τη διάρκεια των ταξιδιών του στο εξωτερικό μετά το 1830 η διανοητική του ικανότητα προσβλήθηκε και με τον καιρό ανέπτυξε τη θεοσεβική θρησκεία.²¹⁰

Ότι πριν το 1830 υπήρξε ένας άνθρωπος ενάρετος πεπαιδευμένος φιλελεύθερος και ειλικρινής και απλά θεωρούνταν φιλόσοφος. Το θέμα του άρθρου κλείνει με την καταδικαστική απόφαση κατά των κατηγορούμενων και την αίτηση των καταδικασθέντων να παραπεμφθεί το θέμα στον Άρειο Πάγο καθώς στη δίκη παρατηρήθηκαν πολλές παρατυπίες.²¹¹

Για την καταδίκη του Θεόφιλου Καΐρη η κατ' εξοχήν εχθρική εφημερίδα προς τον Άνδριο φιλόσοφο, ο «ΑΙΩΝ», δημοσιεύει πρωτοσέλιδο άρθρο την 1η Ιανουαρίου 1853 με τίτλο «Η καταδίκη του Θ. Καΐρου». Στο δημοσίευμα αυτό δίνεται η ιδιαίτερη έμφαση στο θρησκευτικό συναίσθημα, ο Καΐρης χαρακτηρίζεται στο άρθρο ως αντίχριστος ως αιρετικός και οι ιδέες του χαρακτηρίζονται ως χολέρα και ως ηθικό νόσημα. Για τον «ΑΙΩΝ» ο Καΐρης είναι ένα ανατρεπτικό στοιχείο όλων των κοινωνικών τάξεων. Χαρακτηρίζεται αυτός και το έργο του ως εχθρός και σκάνδαλο όχι μόνο της Ελλάδας και της Ορθοδοξίας αλλά και όλης της Χριστιανοσύνης. Επίσης εκφράζεται η ικανοποίηση για την καταδίκη του Καΐρη και του Καϊρισμού από το δικαστήριο Σύρου.²¹²

Αναφέρεται ότι στις 21 Δεκεμβρίου του 1852 καταδικάστηκε ο Καΐρης, ο Γλαυκωπίδης, ο Δεσποτόπουλος και ο Λουλούδης και ότι επιπλέον έπρεπε η ελληνική πολιτεία να πάρει μέτρα κατά του Καϊρισμού ο οποίος υποτίθεται ότι είχε εξαπλωθεί σε διάφορα μέρη του ελλαδικού χώρου και ότι επιπρόσθετα έπρεπε να παρθούν μέτρα και σε

²¹⁰ Αθηνά, 1 Ιανουαρίου 1853, αριθμός φύλλου 1939

²¹¹ Αθηνά, 1 Ιανουαρίου 1853, αριθμός φύλλου 1939

²¹² Αιών 1 Ιανουαρίου 1853, αριθμός φύλλου 1320

άλλα μέρη και από άλλες κυβερνήσεις ξένων κρατών όπως για παράδειγμα οι ηγεμονίες της Μολδοβλαχίας, διότι υποτίθεται ότι ο Καϊρισμός είχε εξαπλωθεί και εκεί. Ο αρθρογράφος αναφέρει ότι η στάση της εφημερίδας «ΑΙΩΝ» κατά του Καϊρη, επιβεβαιώθηκε με την καταδίκη του από το δικαστήριο της Σύρου. Ότι για μεγάλο διάστημα οι υπουργοί, οι νομάρχες, οι γερουσιαστές οι οποίοι θεωρούσαν τον Καϊρισμό αδιάφορο έδειξαν εγκληματική αδράνεια, εκτός από τον υπουργό κ. Γλαράκη ο οποίος σύμφωνα με τον «ΑΙΩΝ» ως πιστός Χριστιανός έλαβε άμεσα δράση κατά του Καϊρη το 1839.²¹³

Στη συνέχεια το δημοσίευμα κάνει μία ιστορική αναδρομή από τα γεγονότα του 1839 μέχρι την δίκη του 1852. Αναφέρεται εκτενώς και στη δίκη, όπου χαρακτηριστικά περιγράφει ότι η δίκη ξεκίνησε στις 20 Δεκεμβρίου και τελείωσε στις 21 του ίδιου μήνα. Έξω από το δικαστικό μέγαρο ο λαός ο οποίος είχε συγκεντρωθεί εκεί φώναζε συνθήματα κατά του Καϊρη και αναθεμάτιζαν αυτόν με θρησκευτικό ζήλο. Οι κατηγορούμενοι σύμφωνα με τον «ΑΙΩΝ» δικάζονταν για εξύβριση και προσηλυτισμό και πως μόνο ο Θ. Καϊρης και ο Σπ. Γλαυκωπίδης παραδέχθηκαν ότι ανήκουν στη θεοσεβική θρησκεία, ενώ οι άλλοι δύο δηλαδή ο Δεσποτόπουλος και ο Λουλούδης αρνήθηκαν τις κατηγορίες. Στη συνέχεια γίνεται λόγος και για την προσπάθεια των συνηγόρων υπεράσπισης που δήλωσαν ότι οι κατηγορούμενοι δεν υπέπεσαν σε κάποιο αδίκημα διότι προασπίζονταν από το άρθρο 4 του συντάγματος σχετικά με την ανεξιθρησκία και τους νόμους που προασπίζουν την ελευθερία της συνείδησης.²¹⁴

---

²¹³ Αιών 1 Ιανουαρίου 1853, αριθμός φύλλου 1320

²¹⁴ Αιών 1 Ιανουαρίου 1853, αριθμός φύλλου 1320

Κεφάλαιο 9: Ανάλυση της ζωής και του έργου του Θεόφιλου Καΐρη

Ο Θεόφιλος Καΐρης γεννήθηκε στην Άνδρο, εκεί έζησε τα πρώτα παιδικά του χρόνια, αργότερα μετέβη στις Κυδωνίες της Μικράς Ασίας και στη Χίο όπου και σπούδασε. Τα πρώτα αυτά χρόνια ήταν καθοριστικά στη διαμόρφωση της συνείδησης του Καΐρη. Πρέπει να τονίσουμε το γεγονός ότι ο Καΐρης είχε χειροτονηθεί διάκονος της Χριστιανικής Ορθόδοξης εκκλησίας. Όλοι αυτοί οι παράγοντες έφεραν τον Άνδριο φιλόσοφο σε επαφή με τις αντιλήψεις με την παιδεία και με μία πνευματική παράδοση που συντηρούσε η μεταβυζαντινή Ελληνική ανατολή. Ο χαρακτήρας όμως του Καΐρη ήταν ασυμβίβαστος και αμφισβητούσε όλα αυτά τα οποία είχε διδαχθεί από τους διδασκάλους του. Τα πρώιμα αυτά χρόνια σίγουρα επηρέασαν την ψυχοσύνθεση και την κοσμοαντίληψη του Θ. Καΐρη σε ένα σημαντικό βαθμό.

Η επαφή του στη συνέχεια με τις Ευρωπαϊκές ιδέες του Διαφωτισμού τον ωθούν στο να αμφισβητήσει τη δογματική θρησκευτική σκέψη και αντίθετα τον γοήτευσε αρκετά η παιδεία, ο ορθός λόγος και η ηθική σύμφωνα με τη φιλοσοφία. Η επαφή του Καΐρη με τον Ευρωπαϊκό Διαφωτισμό έλαβε χώρα στην Ιταλία και στη Γαλλία όπου είχε μεταβεί για σπουδές. Επίσης κατά τη διάρκεια των σπουδών του στην Ευρώπη έρχεται σε επαφή με τις θετικές επιστήμες όπως για παράδειγμα με τη φυσική και την αστρονομία καθώς και με φιλελεύθερες και δημοκρατικές ιδέες από τις οποίες επηρεάζεται και εμπνέεται και διέπεται από αυτές τις αρχές και αξίες στη μετέπειτα πορεία του κατά τη διάρκεια της Ελληνικής επανάστασης και της μεταεπαναστατικής Ελλάδας.

Η Ευρωπαϊκή σκέψη ενδυνάμωσε την πίστη του Καΐρη για την ελευθερία του πνεύματος, της σκέψης και της εύρεσης της αλήθειας.²¹⁵ Ο Καΐρης δέχθηκε επιδράσεις από τους Γάλλους φιλόσοφους του Ευρωπαϊκού διαφωτισμού, όπως για παράδειγμα το Βολταίρο και τον Ρουσσώ. Αλλά και από πιο σύγχρονους Γάλλους διανοητές όπως για παράδειγμα τους Pierre Cabanis, Benjamin Constant, Jean-Baptiste Say, τους οποίους είχε μελετήσει, τα έργα των οποίων αφορούν την πολιτική οικονομία. Οι ιδεολόγοι αυτοί καταπιάνονται με κοινωνικά προβλήματα και παράλληλα προσπαθούν να αλλάξουν τον κόσμο με την βοήθεια της παιδείας.²¹⁶ Ανάλογες προσπάθειες έκανε και ο Καΐρης κατά τη διάρκεια της επανάστασης και μετέπειτα στα μεταεπαναστατικά χρόνια με μέσο την παιδεία. Δεν μπορούμε επίσης να παραβλέψουμε το στοιχείο ότι οι θρησκευτικές προσεγγίσεις του, έχουν

---

²¹⁵ Κύρκος Β. Α., «Ο Θεόφιλος Καΐρης και η φιλοσοφία» στο Καράς, Γ. (επιμ.), «Πανελλήνιο συμπόσιο "Θεόφιλος Καΐρης": υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμών και Επιστημών - Άνδρος, 6-9 Σεπτεμβρίου 1984», εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1988, σελ. 23

²¹⁶ ό. π., σελ. 24

ομοιότητες και με τον θετικισμό και τις ιδέες του Comte.²¹⁷ Μάλιστα αρκετοί μελετητές του έργου του Ανδριώτη διανοητή, αλλά και κατήγοροι του, συνέδεσαν τη θεοσέβεια του Καΐρη με τον θετικισμό. Το μόνο σίγουρο είναι ότι ο Καΐρης είχε δεχθεί αρκετές επιρροές από το κίνημα του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού. Ορισμένοι άλλοι όπως ο επικριτής του ο Παύλος Καλλιγιάς μίλησαν για επιδράσεις στη θεοσέβεια του Καΐρη από τον Ιμμάνουελ Καντ.²¹⁸

Έχει επισημανθεί επίσης το γεγονός ότι ο Καΐρης είχε έλθει σε επαφή και με έργα Γερμανών φιλοσόφων όπως τον Fr.W. Schelling (1775-1834). Αναφορές στον Schelling κάνει ο Καΐρης στο έργο του «Στοιχεία φιλοσοφίας». Ο ίδιος πραγματοποιεί μια εκτενή αναφορά στον Schelling στην ενότητα «Εισαγωγή στη φιλοσοφία» όπου οι θεωρητικές προσεγγίσεις του Γερμανού φιλοσόφου καταλαμβάνουν 8 σελίδες (σελ. 116 έως 123). Ο Καΐρης στα έργα του έχει κάνει και ορισμένες αναφορές στους Γερμανούς φιλόσοφους όπως π.χ. τον Kant, τον Hegel, τον Leibniz και τον Wolff.^{219,220}

Ωστόσο η φιλοσοφική του παιδεία στηρίζεται περισσότερο στους Γάλλους Διαφωτιστές. Επιπρόσθετα και η Γαλλική επανάσταση του 1789 επηρέασε αναντίρρητα τον Καΐρη και αυτό φαίνεται από τα δημοκρατικά του φρονήματα και τον αγώνα κατά της τυραννίας για την απελευθέρωση της Ελλάδας.²²¹ Όπως βλέπουμε μέσα από τους λόγους και τις μαρτυρίες που σχετίζονται με τον Καΐρη, αλλά και από το γεγονός ότι ο ίδιος είχε δημιουργήσει τους δικούς του μήνες, όπως είχε αντίστοιχα συμβεί και στη Γαλλία, διαπιστώνουμε ότι είχε δεχθεί σημαντική επιρροή από τη Γαλλική επανάσταση. Ορισμένοι μελετητές του Καΐρη θεωρούν ότι είχε δεχθεί ενδεχομένως και κάποιες επιδράσεις από τους Γάλλους διαφωτιστές, τους Σαινσιμονιστές και από Άγγλους Ντεϊστές.²²²

Πάντως ο Καΐρης όσον αφορά στους Άγγλους διανοητές είχε έρθει σε επαφή με τις ιδέες του Νεύτωνα σχετικά με τις θεωρίες της βαρύτητας και των άλλων φυσικών νόμων, τις οποίες αναφέρει στα έργα του.²²³ Σχετικά με την φυσική την οποία και δίδασκε στο ορφανοτροφείο του στην Άνδρο, γνώριζε και για το επιστημονικό έργο του Γαλιλαίου

²¹⁷ ό.π., σελ. 25

²¹⁸ Ψημμένος Ν. Κ., «Η κριτική του Καλλιγιά για τον Καΐρη», στο Καράς, Γ. (επιμ.), «Πανελλήνιο συμπόσιο “Θεόφιλος Καΐρης”: υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμών και Επιστημών - Άνδρος, 6-9 Σεπτεμβρίου 1984», εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1988, σελ. 67

²¹⁹ Κύρκος Β. Α., «Ο Θεόφιλος Καΐρης και η φιλοσοφία», στο Καράς, Γ. (επιμ.), «Πανελλήνιο συμπόσιο “Θεόφιλος Καΐρης”: υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμών και Επιστημών - Άνδρος, 6-9 Σεπτεμβρίου 1984», Αθήνα: Gutenberg, 1988, σελ. 20

²²⁰ Σινιόσογλου Ν., «Θεόφιλος Καΐρης: Γνωστική - Στοιχεία Φιλοσοφίας», Άνδρος: Ευρασία, 2008, σελ. 97

²²¹ Κύρκος Β. Α., «Ο Θεόφιλος Καΐρης και η φιλοσοφία», στο Καράς, Γ. (επιμ.), «Πανελλήνιο συμπόσιο “Θεόφιλος Καΐρης”: υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμών και Επιστημών - Άνδρος, 6-9 Σεπτεμβρίου 1984», Αθήνα: Gutenberg, 1988, σελ. 26

²²² Σινιόσογλου Ν., «Θεόφιλος Καΐρης: Γνωστική - Στοιχεία Φιλοσοφίας», Άνδρος: Ευρασία, 2008, σελ. 29

²²³ Καράς Γ., «Η φυσική σκέψη του Θεόφιλου Καΐρη και η Ευρωπαϊκή σκέψη του καιρού του η υπόθεση του ένυλου», στο Καράς, Γ. (επιμ.), «Πανελλήνιο συμπόσιο “Θεόφιλος Καΐρης”: υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμών και Επιστημών - Άνδρος, 6-9 Σεπτεμβρίου 1984», εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1988, σελ. 71-80

σχετικά με τις θεωρίες της ορμής και της ώθησης.²²⁴ Όσον αφορά στις θετικές επιστήμες είχε σπουδάσει και την αστρονομία και είχε προσπαθήσει να μεταδώσει αυτές του τις γνώσεις στους μαθητές του, εισάγοντας μάλιστα στην Ελλάδα και το πρώτο αστρονομικό τηλεσκόπιο.²²⁵ Υπήρξε δηλαδή αρκετά πρωτοπόρος για τα δεδομένα της εποχής.

Για να επανέλθουμε όμως στο θέμα για το οποίο κατηγορήθηκε ο Καΐρης, ήταν οι θεωρίες του αναφορικά με τα θρησκευτικά δόγματα και με την αντίληψή του για το Θεό. Σχετικά με τη θεοσέβεια του Καΐρη ο όρος αυτός προϋπήρχε σε συγγραφείς της αρχαιότητας όπως για παράδειγμα ο Ιάμβλιχος, ο Ξενοφώντας και ο Πλούταρχος.²²⁶ Τον όρο αυτό χρησιμοποίησε και ο Κ.Μ. Κούμας, 13 χρόνια πριν την έκδοση της Γνωστικής του Καΐρη (1849) και της Επιτομής της Θεοσεβικής Διδασκαλίας και Ηθικής (1852). Ο Κωνσταντίνος Κούμας χρησιμοποιεί την έννοια της Θεοσεβείας στην εισαγωγή του στο «Σύνταγμα φιλοσοφίας», στην «Επιστολή προς Φραγκίσκον Κ. Μαύρον», όπου αναφέρει: «*Ο άσβεστος τούτος πόθος εις το να γίνομεν αφ' ό,τι είμεθα ευτυχέστεροι αναγγέλλει σεβόμεθα θεόν σέβου*». *Τούτο μας παραγγέλουσι αι ιεραί ημών Βίβλοι να προσκυνώμεν εξ' όλης της ψυχής και διανοίας μας.*»²²⁷

Ο Κούμας αντιλαμβάνεται την θεοσέβεια ως τμήμα της ηθικής που αφορά τη λατρεία του Θεού και στις σχέσεις του ανθρώπου κάτω από την επίδραση του λόγου. Ο Κούμας συνδέει περισσότερο τη λατρεία του Θεού με το έλλογο στοιχείο, σε αντίθεση όλων αυτών ο Καΐρης έχει μια πιο άμεση και αισθαντική αντίληψη για τον Θεό καθώς όπως ο ίδιος υποστηρίζει αργότερα πως είδε στον έναστρο ουρανό να σχηματίζεται η φράση «*θεόν σέβου*».²²⁸ Ο Κούμας από την άλλη μεριά δεν αμφισβητεί τον χριστιανισμό, καθώς η θεοσέβεια του απορρέει από αυτόν. Στο «Σύνταγμα φιλοσοφίας» γράφει ότι: «*Όλα τα μέλη της εκκλησίας, πρέπει να αγαπώμεν ως ημάς αυτούς, ως αδελφούς, και ως τέκνα του αυτού ουρανίου πατρός και της αυτής μητρός, αγίας εκκλησίας· να μη καταφρονώμεν δε κανένα από τους εκτός της ιεράς ημών ομηγύρεως. Πάσαν μας πράξιν ν' αρχώμεθα από τον Θεόν, και τελειώνωμεν εις τον Θεόν. Η εκτέλεσις τούτων ονομάζεται Θεοσέβεια, ήτις είναι η πρώτιστη και μεγίστη τιμή του ανθρώπου*».²²⁹

²²⁴ ό. π., σελ. 71-80

²²⁵ Αθηνά, 13 Μαρτίου 1836, αριθμός φύλλου 320

²²⁶ Αργυροπούλου Δ. Ρωξάνη, «*Η πορεία της Θεοσεβείας από τον Κ. Μ. Κούμα στον Θεόφιλο Καΐρη*», στο Καράς, Γ. (επιμ.), «*Πανελλήνιο συμπόσιο "Θεόφιλος Καΐρης": υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμών και Επιστημών - Άνδρος, 6-9 Σεπτεμβρίου 1984*», εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1988, σελ. 207

²²⁷ ό. π., σελ. 208

²²⁸ Αργυροπούλου Δ. Ρωξάνη, «*Η πορεία της Θεοσεβείας από τον Κ. Μ. Κούμα στον Θεόφιλο Καΐρη*», στο Καράς, Γ. (επιμ.), «*Πανελλήνιο συμπόσιο "Θεόφιλος Καΐρης": υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμών και Επιστημών - Άνδρος, 6-9 Σεπτεμβρίου 1984*», εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1988, σελ. 208

²²⁹ ό. π., σελ. 208

Ενώ ο Καΐρης αμφισβητεί το Χριστιανικό δόγμα, λέγοντας πως σε αυτόν τα δόγματα είναι κάτι το ακατανόητο και ακατάληπτο.²³⁰ Η θεοσέβεια του Καΐρη ναί μεν αφορά τη λατρεία ενός θεού ωστόσο δεν συμπεριλαμβάνει ούτε την Χριστιανική εκκλησία ούτε και το δόγμα της, το οποίο περικλείει ιερά κείμενα όπως είναι η Παλαιά και η Καινή Διαθήκη με την τριαδικότητα του Θεού.²³¹ Σύμφωνα με κάποιους μελετητές, ο Καΐρης στρέφεται περισσότερο σε ένα αρχέτυπο σύστημα μονοθεϊσμού το οποίο συναντάμε και σε αρχαίους συγγραφείς όπως πχ ο Πλάτωνας, ο Ιάμβλιχος και οι νεοπλατωνιστές όπως ο Πρόκλος, των οποίων τα κείμενα ο Καΐρης έχει διαβάσει και τα επικαλείται αρκετές φορές.²³² Οι επιρροές του δεν προέρχονται μόνο από τον Ευρωπαϊκό Διαφωτισμό αλλά και από την Ελληνική αρχαιότητα.²³³ Ο Καΐρης δομεί το φιλοσοφικό-θρησκευολογικό του σύστημα έχοντας ως βάση τους αρχαίους φιλοσόφους, μάλιστα ο μαθητής του Σπ. Γλαυκωπίδης τονίζει ότι η θρησκευτική αντίληψη του Καΐρη βασίζεται στους αρχαίους συγγραφείς: *«την δε γενικήν, ην φυσικήν θρησκείαν ήθελον ίσως αποκαλέσει τινές, αυτός ενί ελληνικών και αρχαϊκών ονόματι θεοσέβειαν απεκάλεσε, και ταύτης οίον τε σύνθημα ή έμβλημα το προγονικόν εδέχθη παράγγελμα “θεόν σέβου”»*.²³⁴

Ο C. Brandis ο οποίος είχε επισκεφθεί τον Καΐρη στην Άνδρο, αναφέρει ότι ο Άνδριος φιλόσοφος σε μια ομιλία του σε ακροατήριο άνω των διακοσίων ατόμων, ανέλυσε "αποσπάσματα μιας αρχαίας Ελληνικής Χρηστομάθειας", όπου εξηγήθηκαν τα Πυθαγόρεια Χρυσά έπη.²³⁵ Μάλιστα οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι η Πυθαγόρεια φιλοσοφία και σύμφωνα με τις μαρτυρίες ήταν γνωστή στον Καΐρη. Δεν μπορούμε να αποφύγουμε και τον συσχετισμό της Θεοσέβειας, όσον αφορά στην αντίληψή του Θεού σε σχέση με τα χρυσά έπη του Πυθαγόρα. Το Καϊρικό παράγγελμα Θεόν Σέβου δεν διαφέρει και τόσο από το Πυθαγόρειο ρητό Τίμα τον Θεόν.²³⁶ Όπως προαναφέραμε και ο Πυθαγόρειος Ιάμβλιχος χρησιμοποιεί τον όρο θεοσέβεια για την οποία γράφει *«κατά δη ταύτην ουν την μέθοδον από την τιμιωτάτην αρχόμεθα πρώτον, ως δει θεοσέβειαν ασκεί αυτή δε ουκ αν πραγέγοντο, είμη τις αφομοιώσετε τω θεραπευομένω τον θεραπεύον, την δε ομοιότητα ταύτην ούτε άλλη τις η φιλοσοφία παρέχει»* (Ιάμβλιχου προτρεπτικός).²³⁷

²³⁰ Σινιόσογλου Ν., «Θεόφιλος Καΐρης: Γνωστική - Στοιχεία Φιλοσοφίας», Άνδρος: Ευρασία, 2008, σελ. 74

²³¹ Αργυροπούλου Δ. Ρωξάνη, «Η πορεία της Θεοσέβειας από τον Κ. Μ. Κούμα στον Θεόφιλο Καΐρη», στο Καράς, Γ. (επιμ.), «Πανελλήνιο συμπόσιο “Θεόφιλος Καΐρης” : υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμών και Επιστημών - Άνδρος, 6-9 Σεπτεμβρίου 1984», εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1988, σελ. 208-210

²³² Σινιόσογλου Ν., «Θεόφιλος Καΐρης: Γνωστική - Στοιχεία Φιλοσοφίας», Άνδρος: Ευρασία, 2008, σελ. 84-90

²³³ ό. π., σελ. 18, 77

²³⁴ ό. π., σελ. 84

²³⁵ ό. π., σελ. 85

²³⁶ ό. π., σελ. 86

²³⁷ ό. π., σελ. 87

Παρατηρούμε με λίγα λόγια ότι η έννοια της θεοσεβείας έχει φιλοσοφική χροιά καθώς αυτή έχει χρησιμοποιηθεί στο παρελθόν από τον Πλάτωνα, τους νεοπλατωνικούς, τους Πυθαγόρειους, ακόμα και από τον Πλήθωνα Γεμιστό ο οποίος αναφέρει ότι: «*ιερός δε λόγος, ο της θεοσεβείας λόγος*».²³⁸ Χρησιμοποιείται λοιπόν ο όρος και κατά την αρχαιότητα από φιλόσοφους οι οποίοι προσπαθούν να προσεγγίσουν την έννοια του Θεού μέσα από μια φιλοσοφική - θρησκευολογική προσέγγιση. Το ίδιο επιχειρεί και ο Καΐρης, ο οποίος αμφισβητεί το Χριστιανικό δόγμα το οποίο δεν μπορεί να το κατανοήσει και του δημιουργεί αμφιβολίες, έτσι ο ίδιος στρέφεται προς το παρελθόν και υιοθετεί έναν αρχέτυπο μονοθεϊσμό.

Ο Καΐρης ωστόσο θέλοντας να οικοδομήσει το δικό του λατρευτικό σύστημα της θεοσεβείας, έτσι όπως την ονομάζει και την αντιλαμβάνεται, φτιάχνει ύμνους στη Δωρική διάλεκτο οι οποίοι εμπεριέχουν πολλά δάνεια από την Αγία Γραφή, την εκκλησιαστική λατρεία και από τους πατέρες της Εκκλησίας.²³⁹ Προτού αναλύσουμε μερικά από αυτά τα δάνεια, οφείλουμε να σημειώσουμε ότι ο Καΐρης προτιμά να συνθέσει τους ύμνους του στην Δωρική διάλεκτο και όχι στην Ελληνιστική κοινή διάλεκτο. Αυτό ενδεχομένως να υποδηλώνει την προσπάθειά του να στραφεί σε μια αρχέτυπη λατρεία, όπως προαναφέραμε και πιθανόν η χρήση της Δωρικής να είναι ένα επιπλέον στοιχείο. Μερικά παραδείγματα της χρήσης αυτής της διαλέκτου εντοπίζονται σε φράσεις όπως: "*Δος τω Θεώ σαν καρδίαν*", "*το νουν και την καρδίαν*" κλπ.²⁴⁰

Σχετικά με τα δάνεια από την Χριστιανική εκκλησία για την σύνθεση των ύμνων της Θεοσεβείας, παρατηρούμε εύκολα ομοιότητες σε αρκετά σημεία σε φράσεις όπως: "*πίστις άνευ έργων νεκρά εστί καθ' εαυτήν* (8,53) το οποίο σχετίζεται με το ... 2,17: "*... κτήσεις, εάν μη έχη έργα, νεκρά εστί καθ' εαυτήν*". Και το "*Σοι πρέπει αίνος· Σοι πρέπει ύμνος, ο θεός, ο θεός μου, Σοι δόξα πρέπει*", σχετίζεται με την ευχή του εσπερινού: "*Σοι πρέπει αίνος, σοι πρέπει ύμνος, σοι δόξα πρέπει...*", κλπ. Ο Καΐρης θα λέγαμε ότι δανείστηκε στοιχεία από την παρούσα Χριστιανική Ορθόδοξη θρησκεία για να οικοδομήσει μία εντελώς καινούργια και εντελώς αυτονομημένη θρησκεία.²⁴¹

Φυσικά η στροφή αυτή του Καΐρη στο παρελθόν και η αμφισβήτηση του Ορθόδοξου Χριστιανικού δόγματος θεωρήθηκε από μια μερίδα της Ελληνικής κοινωνίας του νεοσύστατου Ελληνικού Κράτους ως ένα σκάνδαλο. Και ακόμα χειρότερα η δημιουργία της

²³⁸ ό. π., σελ. 80

²³⁹ Μεταλληνός Γ., «*Το λατρευτικό σύστημα του Θ. Καΐρη*», στο Καράς, Γ. (επιμ.), «*Πανελλήνιο συμπόσιο "Θεόφιλος Καΐρης": υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμών και Επιστημών - Άνδρος, 6-9 Σεπτεμβρίου 1984*», εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1988 σελ. 179-181

²⁴⁰ ό. π., σελ. 181-185

²⁴¹ Μεταλληνός Γ., «*Το λατρευτικό σύστημα του Θ. Καΐρη*», στο Καράς, Γ. (επιμ.), «*Πανελλήνιο συμπόσιο "Θεόφιλος Καΐρης": υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμών και Επιστημών - Άνδρος, 6-9 Σεπτεμβρίου 1984*», εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1988, σελ. 181-185

θεοσεβείας του Καΐρη θεωρήθηκε κάτι το αδιανόητο, αμέσως χαρακτηρίστηκε αίρεση και παρόλο που οι οπαδοί της ήταν μια ομάδα λίγων ατόμων, κυρίως ο ίδιος και κάποιοι μαθητές του, η στάση τους αυτή πολεμήθηκε τόσο από την Εκκλησία όσο και από την Πολιτεία. Οι νόμοι του Κράτους οι οποίοι είχαν δημιουργηθεί με τα Ευρωπαϊκά πρότυπα, σχετικά με την ελευθερία της συνείδησης και σχετικά με την ανεξιθρησκία του Συντάγματος του 1843, αποδείχθηκαν ότι ήταν μόνο εικονικοί νόμοι, οι οποίοι μάλλον δεν ανταποκρίνονταν στην ψυχосύνθεση της Κοινωνίας της περιόδου αυτής.

Πρέπει όμως να τονίσουμε ότι η Ελληνική Κοινωνία του 1839 και του 1852 δεν ήταν έτοιμη να δεχθεί μια τέτοια μορφή Ελευθερίας της σκέψης και προσέγγισης του θείου εκτός των θρησκευτικών δογμάτων. Η Ελληνική Κοινωνία αυτής της περιόδου αναζητούσε τα ενοποιητικά εκείνα στοιχεία και τις εθνικές ιδέες που θα έδιναν το όραμα της μεταεπαναστατικής Ελλάδας.²⁴² Ήταν η εποχή δόμησης του εθνικού οράματος και όχι της αμφισβήτησης. Ένα άλλο στοιχείο του χαρακτήρα του Καΐρη ήταν η ασυμβίβαστη προσωπικότητα του η οποία ουσιαστικά τον αποξένωσε από το κρατικό σύστημα και από το ευρύτερο κλίμα που επικρατούσε στην συντηρητική κοινωνία της Οθωνικής περιόδου, θα λέγαμε ότι ο Καΐρης αποξενώθηκε από την γενικότερη ιδεολογική τάση της εποχής. Ο ίδιος όντως ασυμβίβαστος και ανήσυχο πνεύμα βάδισε προς μια άλλη κατεύθυνση, από την επικρατούσα οδό των ιδεών της μεγάλης ιδέας και της Οθωνικής Ελλάδας.

Για αυτό θα λέγαμε ότι η πορεία του Καΐρη στην μεταεπαναστατική Ελλάδα εκφράζεται καλύτερα από το Πυθαγόρειο ρητό «*Τας λεωφόρους οδούς εκκλίνων δια των ατραπών βάδιζε*».²⁴³ Διαφαίνεται από τη γενικότερη στάση της ζωής του ότι από τις ατραπούς της γνώσης και της φιλοσοφίας βάδιζε ο Καΐρης και απέφευγε τις λεωφόρους των αντιλήψεων της εποχής, με αποτέλεσμα να τον πολεμήσει το ίδιο το σύστημα και εν τέλει να τον οδηγήσει στη φυλακή και στο θάνατο. Μια μερίδα του τύπου της Οθωνικής περιόδου, κατάφερε να αποδομήσει την εικόνα του Θ. Καΐρη από ενάρετο φιλόσοφο και άνθρωπο της παιδείας, δημιουργώντας την εικόνα του αιρετικού Καΐρη. Ο τύπος και ειδικότερα η εφημερίδα «ΑΙΩΝ» τον καταδίωξαν με ψευδή δημοσιεύματα, όπως ότι για παράδειγμα, η θεοσεβεία έχει εξαπλωθεί στον Ελλαδικό χώρο, ακόμα και σε χώρες του εξωτερικού όπως οι παραδουνάβιες ηγεμονίες.²⁴⁴ Τελικά η δύναμη αυτής της μερίδας του τύπου οδήγησε τον Καΐρη στην απομόνωση και στην καταδίκη.

Ένα άλλο στοιχείο της προσωπικότητας του Καΐρη είναι ότι είχε το σθένος να

²⁴² Πολίτης Αλ., «*Ρομαντικά χρόνια: Ιδεολογίες και νοσοτροπίες στην Ελλάδα του 1830-1880*», Αθήνα: Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού - Μνήμων, 1993, σελ. 24

²⁴³ Πέτρου Α. Αλ., «*Ιάμβλιχου Προτρεπτικός Επί Φιλοσοφίαν*», Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, 2002, σελ. 334

²⁴⁴ Αιών 1 Ιανουαρίου 1853, αριθμός φύλλου 1320

προασπίσει τις θέσεις του δημόσια και αντιμετώπισε τις καταγγελίες και τον διωγμό που υπέστη από την εκκλησία και την Πολιτεία, με θάρρος. Λίγοι σαν αυτόν θα υπέμεναν τις κακουχίες και θα αντιμετώπιζαν γενναία τον θάνατο, εκφράζοντας την ελευθερία της σκέψης και της γνώμης τους τους έως το τέλος. Ένα άλλο στοιχείο αναφορικά με την προσωπικότητα και τις πεποιθήσεις του Άνδριου διδάσκαλου είναι ότι δεν υπήρξε άθεος όπως τον κατηγορήσαν κάποιοι με σκοπό έτσι να τον λοιδορήσουν.²⁴⁵

Ο Καΐρης αντιμετωπίζει ισάξια τις γυναίκες και προσπαθεί να τις βοηθήσει μέσα από την γνώση, καθώς ωθεί την αδελφή του Ευανθία στο να ασχοληθεί με την παιδεία και με τις ιδέες του Διαφωτισμού, ο ίδιος μάλιστα συστήνει την αδελφή του δια αλληλογραφίας στον μεγάλο διδάσκαλο του γένους Αδαμάντιο Κοραή. Ακόμα και στο Ορφανοτροφείο του δεν αρνείται να διδάξει και σε μαθήτριες²⁴⁶ ίσως για πρώτη φορά στην ιστορία του Ελληνικού κράτους, παρόλο που το ίδρυμα αυτό ήταν ουσιαστικά ένα σχολείο αρρένων, σύμφωνα και με τα πρότυπα της εποχής. Ο Καΐρης αποτελεί έναν νου αρκετά προοδευτικό, τόσο πολύ ώστε ξεπερνά και τα όρια της εποχής του, θα λέγαμε ότι δεν ταίριαζε η ιδιοσυγκρασία του με το περιβάλλον της συντηρητικής οθωνικής Ελλάδας. Ο ίδιος υπήρξε αρκετά φιλελεύθερος και δημοκρατικός, ενώ οι πνευματικοί του ορίζοντες δεν περιορίζονται από καμία αρχή, θρησκευτική ή πολιτική, ενώ φτάνει στο σημείο να προσδιορίσει το θείο μέσα από τη δική του φιλοσοφική - θρησκευτική κοσμοαντίληψη.

Ο ίδιος ως ένας πραγματικός φιλόσοφος στέκεται με γενναιότητα απέναντι στους διώκτες του, οι οποίοι τον συκοφαντούσαν και τον εξόρισαν, με στωικότητα, ακόμα και όταν αυτός βρέθηκε εγκλεισμένος παρά τη θέλησή του στα κελιά των μονών και στη φυλακή. Ο ίδιος σε αντίθεση με τους πολεμίους του υπήρξε πράος και μεγαλόψυχος και αυτό εξαιτίας της μόρφωσής του και της παιδείας του, δεν άφησε τα αρνητικά συναισθήματα να τον κυριεύσουν, ως ένας αληθινός φιλόσοφος. Οι διώκτες του πίστεψαν πως με τον θάνατό του, ο Καΐρης ηττήθηκε. Αν και πέτυχαν την φυσική του εξόντωση δεν κατάφεραν να τον αντιμετωπίσουν στο ιδεολογικό επίπεδο.

Έτσι ο Καΐρης μετά θάνατον απέκτησε υστεροφημία, ακόμη και ποιήματα αφιερώθηκαν σε αυτόν όπως για παράδειγμα του Άγγλου Η. Oxhenham²⁴⁷ και του Κωστή Παλαμά. Χαρακτηριστικά το 1897 στην εφημερίδα «ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ» δημοσιεύεται το ποίημα του Κωστή Παλαμά,²⁴⁸ που το αφιερώνει στον διαφωτιστή διδάσκαλο, με τίτλο «Στο Θεόφιλο

²⁴⁵ Καράς Γ., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Gutenberg, 2013, σελ.215

²⁴⁶ Πασχάλης, Δ. Π., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Εστία, 1996, σελ. 84

²⁴⁷ Σινιόσογλου Ν., «Θεόφιλος Καΐρης: Γνωστική - Στοιχεία Φιλοσοφίας», Άνδρος: Ευρασία, 2008, σελ. 15

²⁴⁸ Κουμαριανού Αικ., «Καϊρικά μελετήματα», Άνδρος: Καϊρειος Βιβλιοθήκη, 2007 σελ. 20

Καΐρη» με τους εξής στοίχους:

*«Από κανένα σκιάχτρο δεν τρομάζεις
Γαληνός, αμετάνοιωτος τ'αδειάζεις
το πικρό ποτήρι!
Μ' έσένα ο Χριστός, ιερέ Καΐρη!*

*Η φυλακή σου γίνεται βωμός,
στεφάνι αχτιδωτό κι' ο αφορεσμός,
αγνότερη μιά πίστη σ'ανυψώνει
όπου ασκλάβωτη η Σκέψη αποθεώνει.*

*Η μάννα σου στο φώς και στη δροσιά
Γειά σας, χρυσά Κυκλαδικά νησιά!
γυρεύει τη σεμνή σου την εικόνα
να βάλη του μετώπου της κορώνα.*

*Μα η Πολιτεία, μα να η μεγάλη μάννα
που συχνότατα βρέχει ουράνιο μάννα
στον τιποτένιο ή στο ληστή, κρατεί
την πόρτα της τιμής για σε κλειστή.*

*Εγώ, ποιητής κριτής - διπλός μου ο Θρόνος
πρώτος, μέσα σε αδιάφορους και μόνος,
στον Λόγου τον ορείχαλκο χυμένο
για τους αιώνες τ' άγαλμά σου σταίνω!»*

Έγιναν λοιπόν εκ νέου δημοσιεύματα στον τύπο μετά το θάνατό του, αυτή τη φορά αποκαθιστώντας την φήμη του ως φιλόσοφο. Ακόμη και προτομή του ανεγέρθηκε στη γενέτειρά του την Άνδρο το 1912.²⁴⁹ Αρκετά βιβλία εκδόθηκαν για αυτόν τον 20^ο αιώνα, και όλα αυτά εξαιτίας του έργου του, αλλά και του άδικου διωγμού και θανάτου του Θεόφιλου

---

²⁴⁹ Κουμαριανού Αικ., «Καϊρικά μελετήματα», Άνδρος: Καΐρειος Βιβλιοθήκη, 2007, σελ. 20

Καΐρη. Τελικά αποδείχθηκε ότι οι αντίπαλοί του δεν είχαν τον τρόπο να τον αντιμετωπίσουν αλλά ούτε είχαν και την διορατικότητα για να αντιληφθούν τη λάθος προσέγγιση τους στο συγκεκριμένο ζήτημα.

Συμπέρασματα

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι, ο Θεόφιλος Καΐρης υπήρξε μια σύνθετη προσωπικότητα, υπήρξε όντως ένας άνθρωπος με πολυμάθεια, ο ίδιος γνώριζε εξίσου της θετικές επιστήμες όπως την φυσική, τα μαθηματικά, την αστρονομία κλπ, αλλά και τις θεωρητικές επιστήμες όπως την φιλοσοφία των αρχαίων Ελλήνων, π.χ. τον Πρόκλο και τους Πυθαγόρειους, αλλά και τα έργα των Ευρωπαίων διαφωτιστών φιλοσόφων, όπως του Ιμμάνουελ Κάντ, του Βολταίρου και άλλων. Ο ίδιος θέλησε να προωθήσει την παιδεία μέσα από την δημιουργία του ορφανοτροφείου της Άνδρου, το οποίο προσέλκυε πλήθος μαθητών, όχι μόνο Ελλήνων αλλά και Τούρκων και Βουλγάρων, καθιστώντας έτσι το ορφανοτροφείο ως ένα σημαντικό κέντρο παιδείας. Το ίδρυμα αυτό διέθετε πρωτοπόρα τμήματα όπως για παράδειγμα την οργανοθήκη, η οποία χρησίμευε για την διεξαγωγή φυσικών ή χημικών πειραμάτων, ενώ επίσης υπήρχε και ένα αστρονομικό τηλεσκόπιο για το μάθημα της αστρονομίας, σύμφωνα με τις εφημερίδες της εποχής ήταν το πρώτο τηλεσκόπιο στην Ελλάδα.

Όσον αφορά την προσωπικότητα του Καΐρη, υπήρξε ασυμβίβαστος χαρακτήρας και αυτό διαφαίνεται από την επιλογή του να μη παρασημοφορηθεί από το Οθωνικό κράτος. Στη συνέχεια αρνήθηκε να διοριστεί καθηγητής στο πανεπιστήμιο των Αθηνών. Μια επιλογή θα λέγαμε εντελώς αντίθετη με τη γενικότερη νοοτροπία της εποχής, δηλαδή με την επιδίωξη των θέσεων στη διοίκηση και στο δημόσιο τομέα γενικότερα. Μάλιστα χαρακτηριστικό παράδειγμα της εποχής αποτελεί η διαμάχη ετεροχθόνων και αυτοχθόνων σχετικά με την στελέχωση του κρατικού μηχανισμού. Ο Καΐρης αντίθετα δεν εμπλέχτηκε σε τέτοια ζητήματα και ίδρυσε την δική του σχολή υλοποιώντας έτσι το όραμά του. Υπήρξε επίσης αγωνιστής και είχε το σθένος να πολεμήσει στην Ελληνική επανάσταση στην εκστρατεία του Ολύμπου. Αν και λόγιος με μεγάλη μόρφωση επέλεξε να αγωνιστεί κατά της τυραννίας.

Δεν συμβιβάστηκε σε όλη τη διάρκεια του βίου του, υπήρξε γνήσιος εκφραστής του κινήματος του Διαφωτισμού, αμφισβητώντας τις κοσμοαντιλήψεις της εποχής του, αλλά και τα υπάρχοντα θρησκευτικά δόγματα. Η αμφισβήτηση αυτή τον ώθησε στο να δημιουργήσει το δικό του θρησκευτικό σύστημα το οποίο ανάγνωριζε την ύπαρξη του Θεού, ωστόσο δεν ήταν ένα δόγμα το οποίο δεχόταν έναν θεό εξ αποκαλύψεως και δεν είχε σχέση με την Χριστιανική παράδοση, αν και δανειζόταν κάποια στοιχεία όπως κάποιους ύμνους, τους οποίους ο Καΐρης είχε πάρει από το Ευαγγέλιο και τους είχε παραλλάξει σε Δωρική διάλεκτο.

Όσον αφορά τη Θεοσέβεια, αποτελούσε περισσότερο ένα θρησκευτικό σύστημα. Ο όρος αίρεση δεν θα ήταν εσφαλμένος στη συγκεκριμένη περίπτωση.²⁵⁰ Η Θεοσέβεια του Καΐρη ήταν δομημένη με αρκετά θρησκευτικά στοιχεία όπως λατρευτικούς ύμνους,. Αλλά και ο ίδιος σε μια επιστολή του τον Απρίλιο του 1844, προς τον μαθητή του Πέτρο Ζάνο αναφέρει ότι *«Η Θεοσέβεια είναι θεοδίδακτος, υπερφυσική κατ' αποκάλυψιν και έμπνευσιν θεωρία τε και πράζει αληθεστάτη, αναγκαιοτάτη, πληρεστάτη, και πάσης λογικής και εγκαρδίου αποδοχής αξία θρησκεία»*.²⁵¹ Δηλαδή σύμφωνα με τον ίδιο τον Καΐρη η θεοσέβεια έχει θρησκευτική διάσταση και στη συγκεκριμένη επιστολή ο Άνδριος λόγιος παραδέχεται ότι όντως η θεοσέβεια είναι ένα θρησκευτικό σύστημα. Γενικότερα αυτή η κοσμοθεωρία του Καΐρη σχετικά με το θείο, καθώς και η θρησκευτική διάσταση που αυτός έδωσε, θεωρήθηκε ως σκάνδαλο εκείνη την εποχή, ως κάτι το μη αποδεκτό και εν τέλει διώχθηκε για αυτό τον λόγο.

Η στάση αυτή του Καΐρη υπήρξε η αιτία του διωγμού του. Η πολιτεία δυστυχώς δεν τον προστάτεψε παρά μόνο σε μερικές περιόδους, όπως το 1843 όταν η κυβέρνηση του Ιωάννη Κωλέττη επέτρεψε την επάνοδο του Άνδριου διδάσκαλου στην Ελλάδα. Οι νόμοι σχετικά με την ελευθερία της συνείδησης και της ανεξιθρησκίας δεν στάθηκαν ικανές για να εμποδίσουν τους διώκτες του Καΐρη που τελικά τελικά τον οδήγησαν στην καταδίκη και στον θάνατο τον Άνδριο διδάσκαλο. Κατά τραγική ειρωνία ο νέος Σωκράτης, όπως ονόμαζαν τον Καΐρη οι εφημερίδες, έμελλε να έχει την ίδια αντιμετώπιση με τον αρχαίο φιλόσοφο Σωκράτη. Τέλος ο Θεόφιλος Καΐρης δεν συμβάδιζε με το πνεύμα της εποχής του, με αποτέλεσμα να διωχθεί και να καταδικαστεί, αλλά ο ίδιος αντιμετώπισε στωικά τις κακουχίες σαν ένας αληθινός φιλόσοφος. Θα λέγαμε ότι ο Καΐρης υπήρξε μια ξεχωριστή και ιδιαίτερη προσωπικότητα της νεότερης Ελληνικής ιστορίας.

---

²⁵⁰ Καράς Γ., «Θεόφιλος Καΐρης», Αθήνα: Gutenberg, 2013, σελ. 226

²⁵¹ ό. π. σελ. 222

Χρονολογικός πίνακας Θεόφιλου Καΐρη

1784	Ο Θεόφιλος Καΐρης γεννιέται στη Χώρα της Ανδρου την 19η Οκτωβρίου, πρωτότοκος υιός του Νικολάου Τωμάζου Καΐρη και της Ασημίνας Καμπανάκη. Το βαπτιστικό του όνομα είναι Θωμάς (Τωμάζος).
1791	Εγγράφεται στη Σχολή των Κυδωνιών.
1801	Χειροτονείται διάκος και αλλάζει το όνομά του σε Θεόφιλος.
1800-1807	Βρίσκεται στην Πίζα, όπου σπουδάζει μαθηματικά και αστρονομία. Κατά τον Πασχάλη, ο Καΐρης "διήκουσε δε και μαθήματα φυσιολογίας εν τη ιατρική σχολή της Πίζης συμφοιτητήν έχων τον Ιωάννην Κωλέτην".
1808	Βρίσκεται στο Παρίσι, όπου έχει επαφές με τον Κοραή.
1810	Οι πρόκριτοι της Σχολής των Κυδωνιών προτείνουν στον Καΐρη να διαδεχθεί τον Βενιαμίν τον Λέσβιο ως σχολάρχης.
1811	Αναλαμβάνει για έναν χρόνο την διεύθυνση της Ευαγγελικής Σχολής της Σμύρνης. "Ενεκα αναφυσισών εν τη Σχολή διαιρέσεων, προκληθεισών εκ προστριβών μεταξύ του Γεωργίου Σαράφη και Βενιαμίν του Λεσβίου, ο Καΐρης διέκοψεν αξιοπρεπώς την διδασκαλίαν του εντός του 1812"

	(Πασχάλης 1928, 22).
1812	Ξεκινά να διδάσκει φυσικές επιστήμες και φιλοσοφία στη Σχολή των Κυδωνιών. Η διδακτική του δραστηριότητα στις Κυδωνίες θα διαρκέσει έως τον Απρίλιο του 1821. Εφαρμόζεται η αλληλοδιδασκτική μέθοδος. Η Σχολή αποκαλείται Γυμνάσιον, Μουσείον, Ελληνομουσείον, Φιλοσοφική Σχολή, Ακαδημία. Σε αυτό το διάστημα διατηρεί αλληλογραφία με σημαντικούς λογίους: Ιωάννη Τσελέπη, Νεόφυτο Βάμβα, Άνθιμο Γαζή, Κωνσταντίνο Οικονόμο και ήδη από το 1814 με τον Κοραή: "Είναι των αδυνάτων αδύνατον, όταν πέσει λόγος περί μαθήσεως, να μην αναφέρω το όνομά σου. Και πως όχι, όταν οι Έλληνες όλοι νέοι και γέροντες χρεωστούχι να σε έσωσι και εις την καρδίαν και εις τα χείλη;" (Αλλ. Α1.1.12-15). Οι μαθητές του Καΐρη "έπαιξαν σημαντικό ρόλο όχι μόνο στον Αγώνα, με τ' όπλο στο χέρι, αλλά και στα γράμματα" (Καράς 1977, 41).
1817	Ιδρύει το "Τυπογραφείον της των Κυδωνιέων Σχολής". Ο μαθητής του Θεόφιλου και διευθυντής του Τυπογραφείου Κ. Τόμπρας θα μαθητεύσει στο Παρίσι δίπλα στον Firmin-Didot και θα εξελιχθεί αργότερα σε πρωτοπόρο της τυπογραφικής τέχνης στην Ελλάδα.
1818	Κατά την μαρτυρία του William Jowett η Σχολή αριθμούσε εκατό εσωτερικούς και εκατό εξωτερικούς μαθητές. Ο Καΐρης επισκέπτεται το Άγιον Όρος "προς επίσκεψιν του εκεί εν εξορία διατελούντος Οικουμενικού Πατριάρχου Γρηγορίου του Ε'" (Πασχάλης 1928, 38).
1819 (1820)	Στις Κυδωνίες ο Αριστείδης Παπάς μνει τον Καΐρη στην Φιλική Εταιρεία.
1821	Ο Καΐρης ζει την καταστροφή των Κυδωνιών και κατά τον Γλαυκωπίδη "εκ

	θαύματος διεσώθη" (Πολέμης 2003, 140). Διαφεύγει στα Ψαρά και κατόπιν στην Άνδρο, όπου την 10η Μαΐου κηρύσσει την Επανάσταση και προτρέπει τους Ανδρίους να σηκώσουν την σημαία της Επαναστάσεως. Οργανώνει συγκέντρωση οικονομικών πόρων και την αποστολή πλοίων. Μεταβαίνει στην Ύδρα, στην Αίγινα και στο Ναύπλιο.
1822	Τον Μάρτιο συμμετέχει στην εκστρατεία στον Όλυμπο. Τραυματίζεται από τρεις σφαίρες στο πόδι. Ύστερα απο αλλεπάλληλες συμπλοκές και κακουχίες καταλήγει στην Κόρινθο, από όπου αναχωρεί για την Άνδρο. Το τραύμα συνέχισε να τον ταλανίζει για το υπόλοιπο της ζωής του. Τον Νοέμβριο εκλέγεται παραστάτης της Άνδρου στην Β'Εθνοσυνέλευση του Άστρους και κατόπιν μέλος του Βουλευτικού. Θα εκλεγεί πληρεξούσιος κατ' επανάληψιν, παρά την κλονισμένη υγεία του. "Η όλη συμμετοχή του Καΐρη εις τας Συνελεύσεις και τα εκάστοτε ανατιθέμενα εις αυτόν καθήκοντα προεκάλλον συνήθως επαινετικούς χαρακτηρισμούς" (Πολέμης 2003, 141).
1824	Εκπροσωπεί την Άνδρο κατά την Γ'περίοδο του Βουλευτικού εκφωνώντας λόγο κατά την έναρξη (Οκτώβριος). Τον Μάιο εκφωνεί λόγο στα Ψαρά κατά την επιμνημόσυνη τελετή του Lord Byron, "καθ' ην παρέστησαν ο ναύαρχος, οι πλοίαρχοι, οι πρόκριτοι και σύμπας ο λαός" (Πασχάλης 1928, 43).
1827	Περιοδεύει στα νησιά προκειμένου να συγκεντρώσει χρήματα για την οργάνωση του Ορφανοτροφείου της Άνδρου.
1828	Τελευταία και πιο σημαντική πολιτική παρέμβαση του Καΐρη: "Ορισθείς καθ' ομόφωνον υπόδειξιν" (Πασχάλης 1928, 51) ο Καΐρης προσφωνεί την 11η Ιανουαρίου στην Αίγινα τον άρτι αφιχθέντα Καποδίστρια. Ο λόγος - ορόσημο του φιλελευθερισμού προκαλεί αντιδράσεις, επαινέθηκε όμως από τον Κοραή.

1831	Χειροτονείται πρεσβύτερος στην Σύρα από όπου ξεκινά τον Μάρτιο περιοδεία στις ελληνικές κοινότητες του εξωτερικού (Μασσαλία, Παρίσι, Λονδίνο, Βενετία κ.ά.) προκειμένου να εξασφαλίσει τους αναγκαίους πόρους για το Ορφανοτροφείο της Άνδρου. Σημαντική υπήρχε η βοήθεια που έλαβε από την αγγλική κοινότητα των Κουακέρων.
1835	Ο Καΐρης αποποιείται τον τιμητικό "Χρυσούν Σταυρόν του Τάγματος του Σωτήρος" που του απένειμε ο Όθων: "Εις εμέ δε, Βασιλεύ, ικανή μένει αμοιβή, ότι προσπάθησα τουλάχιστον να κάμω το προς την πατρίδα χρέος μου...", γράφει. Οπωσδήποτε "η απομάκρυνση του Καΐρη από τη δημόσια ζωή και η άρνησή του να δεχθεί κάθε προσφορά της πολιτείας οφείλεται και σε λόγους αποδοκιμασίας του μεταπελευθερωτικού πολιτικού βίου" (Κουμαριανού 2007, 51). Τον Μάρτιο ο Καΐρης επιστρέφει στην Σύρα, έχοντας εξασφαλίσει περίπου 50.000 φράγκα για την ίδρυση του Ορφανοτροφείου, τα οποία δεν ήταν αρκετά "και ο Καΐρης ευρέθη εις την ανάγκη να εξοδεύση χρήματα των οικείων του" (Πολέμης 2003, 142).
1836	Τον Ιανουάριο πραγματοποιούνται τα εγκαίνια του Ορφανοτροφείου: "... ενώ ο Κοραΐς ίδρυσε το Λύκειό του στο Παρίσι, στο κέντρο αυτό του ευρωπαϊκού διαφωτισμού, έχοντας τη βοήθεια - πνευματική αλλά και υλική - γνωστών Γάλλων στοχαστών, ο Καΐρης ίδρυσε το Ορφανοτροφείο του στην Ελλάδα των μετεπαναστατικών χρόνων, και μάλιστα σε μια εποχή που επικρατούν οι αντιδραστικές οπισθοδρομικές, συντηρητικές αντιλήψεις, και καταδιώκονται οι φιλελεύθερες απόψεις και ο σκοταδισμός, με κέντρο το Πατριαρχείο, έχει περάσει σ' επίθεση σ' όλα τα μέτωπα, έχοντας πια την υποστήριξη του ίδιου του κράτους" (Καράς 1977, 44). Ο Καΐρης εφαρμόζει την αλληλοδιδασκτική μέθοδο, αρνούμενος κάθε έλεγχο εκ μέρους επισήμων φορέων. Το Ορφανοτροφείο αριθμούσε περίπου εκατό εσωτερικούς μαθητές και πεντακόσιους εξωτερικούς.

1837	<p>Αρνείται τη θέση του καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Αθηνών - πιθανότατα ο μόνος που δεν δέχεται το διορισμό του στο νεοσύστατο ίδρυμα: "καθηγητής δεν είναι μόνο ο επί μισθώ τω Πανεπιστημίω ή εν άλλοις εκπαιδευτικούς του κράτους ιδρύμασι διδάσκων, αλλ' ο πανταχού της γης δια της διδασκαλίας ή των συγγραμμάτων του ωφελών", θα πει (Πασχάλης 1928, 58). Αφιερώνεται στο Ορφανοτροφείο της Άνδρου. Εργάζεται νυχθημερόν. Οργανώνει την υποδειγματική βιβλιοθήκη. Το Ορφανοτροφείο αποκτά φήμη εντός και εκτός Ελλάδας, τόσο για το καθ' εαυτό επιστημονικό και παιδαγωγικό έργο, όσο και για τις πρωτοποριακές μεθόδους διδασκαλίας και την αλληλεπίδραση των μελών της παιδευτικής κοινότητας.</p>
1839	<p>Κορυφώνονται οι φήμες ότι ο Καΐρης εισηγείται νέα θρησκεία, την Θεοσέβεια. Κληρικοί κινητοποιούν τους κατοίκους της Άνδρου. Πρώτος αναφέρει "εκ πλαγίου" κατά του Καΐρη προς την Ιερά Σύνοδο ο πρώην πρωτοσύγκελλος της επισκοπής Κυκλάδων Καμπάνης (Πασχάλης 1928, 110). Ο Καΐρης αγνοεί τις επιστολές του Θ. Φαρμακίδη και του Ν. Δούκα σχετικά με το ζήτημα. Τον Ιούλιο η Ιερά Σύνοδος στέλνει επιστολή με την οποία ζητά την "ομολογία πίστεως" του Θεόφιλου, παρά την διαφωνία του γραμματέα της Συνόδου Θ. Φαρμακίδη. Η απάντηση του Καΐρη (7 Αυγούστου) είναι αρνητική, χρωματισμένη με ειρωνία: "Επειδή δε και η Ιερά Σύνοδος έκρινεν εύλογον να ζητήσει την ομολογίαν πίστεως παρ' εμού, λέγω ειλικρινώς προς αυτήν, ότι τα θεία της ορθοδόξου του Χριστού Εκκλησίας δόγματα και τα ιερά Μυστήρια υπήρξαν και υπάρχουσι δι' εμέ τουλάχιστον ανεξιχνίαστα και ακατάληπτα, και ότι ήθελον δώσει ευχαρίστως μυρίας ζωάς, αν ήτο δυνατόν να γίνωνται δια λόγου και καταληπτά και αποδεκτά. Αλλά τούτο δεν κρέμαται απ' εμέ, καθώς και μόνη να πληροφορηθεί δύναται".</p> <p>Τον Σεπτέμβριο ο Γ. Γλαράκης διατάσσει τον διοικητή Τήνου και Άνδρου Ι. Θεοτόκη να συλλάβει τον Καΐρη. Τον Οκτώβριο ο Καΐρης μεταφέρεται με την ναυαρχίδα του στόλου στην Αίγινα, όπου και κρατείται στη μονή της Κοιμήσεως. Παρουσιάζεται ενώπιον της Συνόδου την 21η Οκτωβρίου στην</p>

	<p>Αθήνα. Αρνείται να συμμορφωθεί με τις επιταγές της και να "μετανοήσει". Καθαιρείται και αναθεματίζεται. Τον Νοέμβριο μεταφέρεται στην μονή του Ευαγγελισμού της Σκιάθου ως "της χριστιανικής θρησκείας αρνητής και αυτόχρημα άθεος", όπου κρατείται σε αυστηρή απομόνωση έως την 10η Μαρτίου 1840. Οι άθλιες συνθήκες και τα βασανιστήρια επιδεινώνουν την υγεία του.</p>
1840	<p>Τον Μάρτιο μεταφέρεται στη Μονή του Προφήτου Ηλίου της Θήρας. Θα πετύχει να προσηλυτίσει ορισμένους μοναχούς στην Θεοσεβεία. Στο μεταξύ το Πατριαρχείο οργανώνει ειδική θεολογική σχολή στο Φανάρι και καλεί όσους γονείς έστειλαν τα παιδιά τους να σπουδάσουν στην Καϊρείο Σχολή να τα εγγράψουν σε αυτό ώστε να διδαχθούν "εγκαίρως" την Ορθοδοξία και να "εκβάλλουν" τα "αντίχριστα και κακόδοξα του Θεοσεβισμού ως νεοφύτευτα και νεοβλάστητα προτού να εκτείνωσιν τας ρίζας βαθύτερον..." (βλ. Καράς 1977, 71).</p>
1841	<p>Οκτώβριος: βασιλικό διάταγμα ορίζει την απελευθέρωση του Καΐρη με την προϋπόθεση να απέλθει στο εξωτερικό. Η Σύνοδος αντιδρά και αναγιγνώσκεται στις εκκλησίες το σχετικό ανάθεμα.</p>
1842	<p>Τον Μάρτιο ο Καΐρης αναχωρεί από την Θήρα με προορισμό την Μασσαλία μέσω Κωνσταντινούπολης, Σμύρνης, Σύρας και Μάλτας. Περνά το θέρος του ίδιου έτους στο Παρίσι, όπου οργανώνει την Θεοσεβική επιτροπή του Παρισιού. Τον Σεπτέμβριο εγκαθίσταται στο Λονδίνο, όπου παραδίδει μαθήματα φιλοσοφίας. Τους επόμενους μήνες οργανώνει θεοσεβικούς πυρήνες του Λονδίνου και του Μάντσεστερ.</p>
1843	<p>Αναχωρεί τον Σεπτέμβριο με ατμόπλοιο από την Μασσαλία. Φθάνει στην Σύρα περί την 1η Οκτωβρίου αλλά παρ' όλες τις εκκλήσεις του στον βασιλιά</p>

	και στην ελληνική κυβέρνηση δεν πετυχαίνει να πάρει άδεια να αποβιβαστεί. Επιστρέφει και πάλι στη Μασσαλία όπου παραμένει έως τον Ιούνιο του 1844 οργανώνοντας τοπική θεοσεβική εκκλησία.
1844	Επιστρέφει στην Άνδρο με ανδριακό πλοίο χάρη στα νέα πλαίσια που διαμορφώνονται με την εφαρμογή του Συντάγματος της 7' Σεπτεμβρίου. Δεν απομακρύνεται έκτοτε από την Άνδρο, όπου αφιερώνεται στο Ορφανοτροφείο.
1848	Νοέμβριος: η Σύνοδος παροτρύνει με εγκύκλιο τους κατοίκους της Άνδρου να απομονώσουν τον "μέγιστον εχθρόν" Καΐρη.
1850	Μάρτιος: απόπειρα λιθοβολισμού του Θεόφιλου Καΐρη.
1851	Αύγουστος: εισαγγελική έρευνα και ανακρίσεις σχετικά με τον "προσηλυτισμό" για τον οποίο κατηγορήθηκε ο Καΐρης, δίχως να αποδειχθεί η ενοχή του.
1852	<p>Ιούνιος: Παραπέμπονται σε δίκη οι Θεόφιλος Καΐρης, Σπυρίδων Γλαυκωπίδης, Γρηγόριος Δεσποτόπουλος και Θεόφιλος ή Μονοκόνδυλος "ως συνεταίροι και διαδότες θρησκευτικής αιρέσεως μη ανεγνωρισμένης υπό της Κυβερνήσεως και ουσιωδώς αντιβαινούσης εις τα δόγματα της Ορθοδόξου Εκκλησίας και επί προσηλυτισμώ, επί πλέον δε οι Δεσποτόπουλος και Λουλούδης ως κατ' επανάληψιν χλευάσαντες τα δόγματα και μυστήρια της Εκκλησίας", κατά το παραπεμπτικό βούλευμα.</p> <p>Στις 20 και 21 Δεκεμβρίου γίνεται η δίκη κεκλεισμένων των θυρών στο Πλημμελειοδικείο Σύρας. Ο Θεόφιλος καταδικάζεται σε κάθειρξη δύο ετών και δέκα ημερών.</p>

1853	<p>Ιανουάριος: Ο Θεόφιλος Καΐρης πεθαίνει τη νύχτα της 9ης προς 10η Ιανουαρίου. Σύμφωνα με τη σχετική έκθεση του Νομάρχου Κυκλάδων, ο Θεόφιλος είχε αρνηθεί την πρόταση να μεταφερθεί στο νοσοκομείο της Σύρας, ζητώντας να εγκριθεί η μεταφορά και των συντρόφων του. Σύμφωνα με μια μαρτυρία "ηκούσθη ότι την υστεραίαν από της ταφής ημέραν ανασκάψαντες το μνημείον και την κοιλίαν διασχίσαντες του νεκρού ενέπλησαν ασθέστου αυτήν" (Πασχάλης 1928, 195). Δέκα ημέρες αργότερα ο Άρειος Πάγος αναίρεσε την απόφαση του δικαστηρίου της Σύρας.</p>

Αναφορές:

Καράς, Γ. Καΐρης - Κούμας, Δύο Πρωτοπόροι Δάσκαλοι του Γένους, Αθήνα: Gutenberg 1977.

Κουμαριανού, Αικ. Καϊρικά μελετήματα, επιμ. Νικήτας Σινιόσογλου, Άνδρος: Καΐρειος Βιβλιοθήκη 2007.

Πασχάλης, Δ.Π. Θεόφιλος Καΐρης: Ιστορική και φιλοσοφική μελέτη, Αθήνα: Εστία 1928 (ανατύπ. Αθήνα: Gutenberg 1996).

Πολέμης, Δ.Ι. Αλληλογραφία Θεόφилου Καΐρη, μέρος έκτον: Προσωπογραφικά, Άνδρος: Καΐρειος Βιβλιοθήκη 2003.

Σινιόσογλου Ν., «Θεόφιλος Καΐρης: Γνωστική - Στοιχεία Φιλοσοφίας», Άνδρος: Ευρασία, 2008, σελ 300-305

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρχειακές ενότητες

1. Αρχείο Κ48, «Πρακτικά δίκης Θεόφилου Καΐρη (1852)», *Γενικά Αρχεία του Κράτους*, Α.Β.Ε 314.

Εφημερίδες

1. ΑΘΗΝΑ (1835-1853)
2. ΑΙΟΛΟΣ (1852)
3. ΑΙΩΝ (1839-1853)
4. ΑΜΑΛΘΕΙΑ (1852)
5. ΑΜΕΡΟΛΗΠΤΟΣ (1840-1853)
8. 6. ΓΕΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (1825-1828)
7. ΕΛΛΑΣ (1839)
9. ΕΛΠΙΣ (1853)
8. ΤΑΧΥΠΤΕΡΟΣ ΦΗΜΗ (1840-1853)
10. ΦΙΛΟΣ ΤΟΥ ΛΑΟΥ (1839)

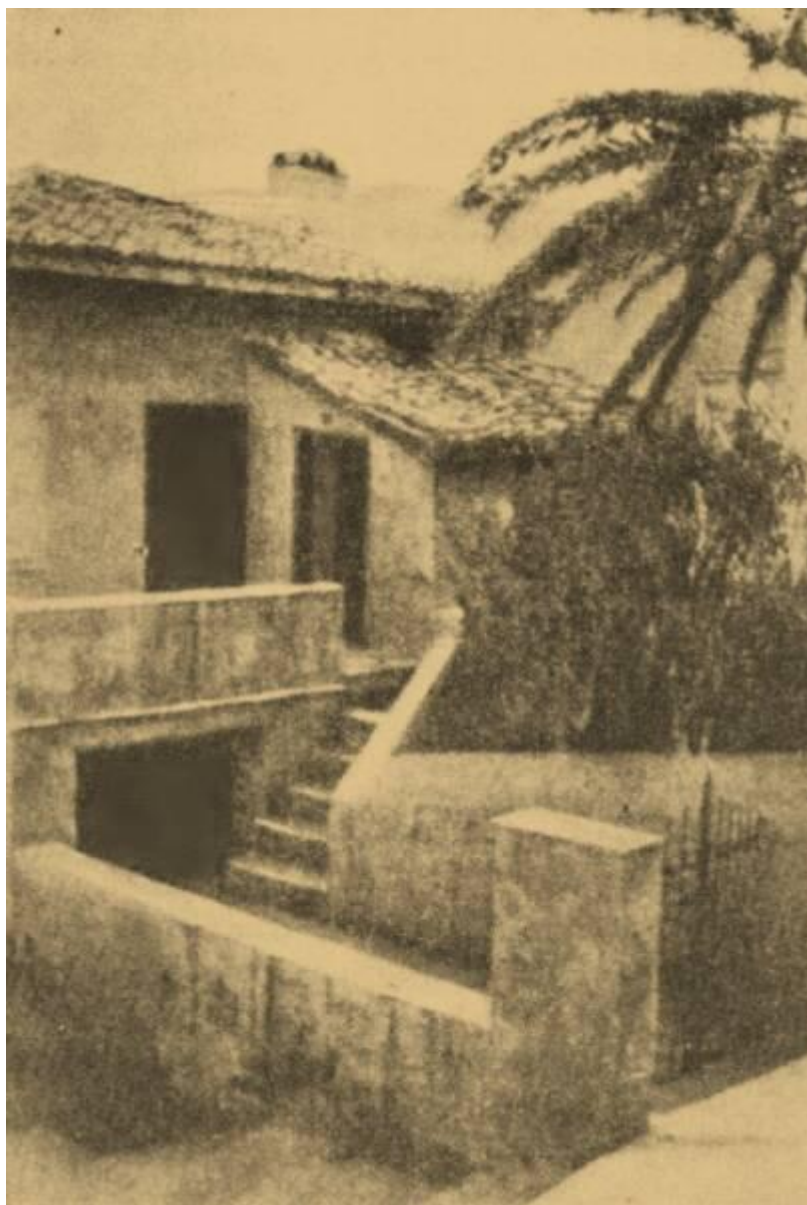
BIBΛΙΑ

1. Δημαράς Κ. Θ., «Νεοελληνικός Διαφωτισμός», εκδόσεις Ερμής, Αθήνα 2009.
2. Δρούλια Λ., «Ο Ελληνικός τύπος 1784 έως σήμερα. Ιστορικές και θεωρητικές προσεγγίσεις», εκδόσεις Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 2005.
3. Gunnar H., «Τα Πολιτικά Κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936» τόμος Α', εκδόσεις Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2008.
4. Καζολέα-Ταβουλάρη Π., «Θεόφιλος Καΐρης από τη φιλοσοφική ψυχολογία στη Θεοσεβική ηθική», εκδόσεις Τυπωθήτω, Αθήνα 2005.
5. Καράς Γ., «Θεόφιλος Καΐρης», εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2013.
6. Καράς, Γ., «Καΐρης - Κούμας, Δύο Πρωτοπόροι Δάσκαλοι του Γένους», εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1977.
7. Καράς, Γ., «Πανελλήνιο συμπόσιο “Θεόφιλος Καΐρης”: υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμών και Επιστημών - Άνδρος, 6-9 Σεπτεμβρίου 1984», εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1988.
8. Kitromilides P. M. , «Enlightenment and revolution: the making of modern Greece», Cambridge, MA/London Harvard university press 2013.
9. Κουμαριανού Αικ., «Καιρικά μελετήματα», επιμ. Νικήτας Σινιόσογλου, εκδόσεις ΚαΐρειοςΒιβλιοθήκη, Άνδρος 2007.
10. Κύρτατας Δ. Ι., «Αλληλογραφία Θεόφιλου Καΐρη», εκδόσεις Άγρα, Αθήνα 2006.

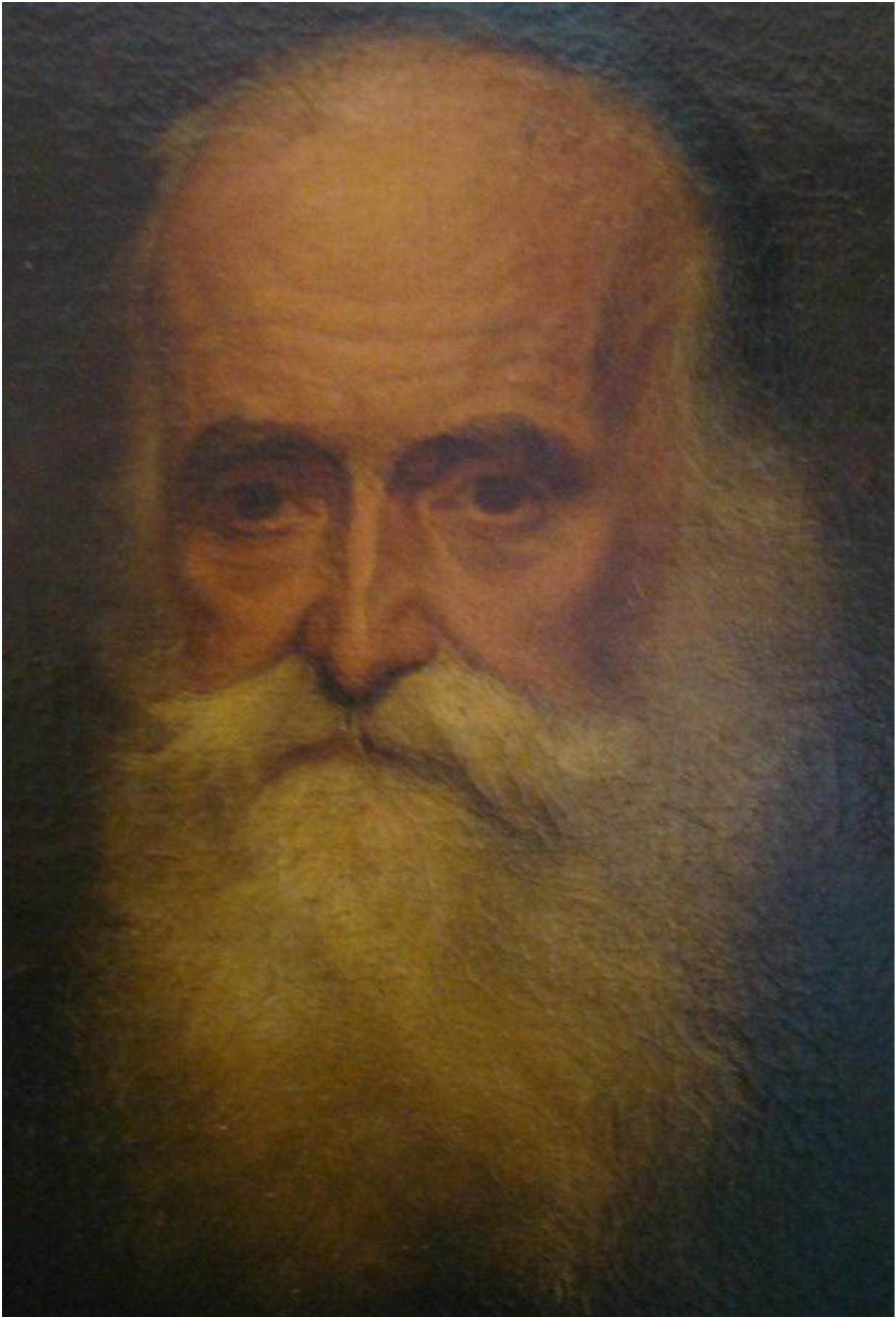

11. Μπάγιας Α., «*Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*» τόμος ΙΓ, εκδόσεις Εκδοτικής Αθηνών, Αθήνα 1977.
12. Πασχάλης, Δ. Π., «*Θεόφιλος Καΐρης Δημητρίου Π. Πασχάλη*», Αθήνα: Εστία 1928 (ανατύπ. εκδόσεις Τυπωθήτω, Αθήνα 1996).
13. Πέτρου Α. Αλ., «*Ιάμβλιχου Προτρεπτικός Επί Φιλοσοφίαν*», εκδόσεις Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2002.
14. Petropoulos A. J., «*Πολιτική και Συγκρότηση Κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο (1833-1844)*» τόμος Α', εκδόσεις Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1997.
15. Πολίτης Αλ., «*Ρομαντικά χρόνια: Ιδεολογίες και νοοτροπίες στην Ελλάδα του 1830-1880*», εκδόσεις Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού - Μνήμων, Αθήνα 1993.
16. Σινισιόγλου Ν., «*Θεόφιλος Καΐρης: Γνωστική - Στοιχεία Φιλοσοφίας*», εκδόσεις Ευρασία, Άνδρος 2008
- 17 Σκλαβούνης Γ., «*Ιστορία του τύπου*», εκδόσεις Έλλην, Αθήνα 1995.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1: Το πατρικό σπίτι του Θεόφιλου Καΐρη στην Άνδρο

Εικόνα 2: Πορτρέτο του Θεόφилου Καΐρη, Καΐρειος βιβλιοθήκη Άνδρος